

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS
2012 METŲ VEIKLOS ATASKAITA**

2013-03-29 Nr. 4-1
Vilnius

T U R I N Y S

	Psl.
I. Trumpa situacijos vaiko teisių apsaugos srityje apžvalga	5
II. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga	6
III. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos informacinė veikla	8
IV. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gautų pareiškėjų skundų ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pradėtų tyrimų analizė	9
4.1. Tyrimų skaičius	10
4.2. Asmenys, teikę skundus vaiko teisių apsaugos kontrolieriui (pareiškėjai)	11
4.3. Asmenys, dėl kurių veikslių/neveikimo pradėti tyrimai	12
4.4. Atliktuose tyrimuose nustatyti vaiko teises pažeidę asmenys	13
4.5. Atliktuose tyrimuose nustatytų vaiko teisių pažeidimų pobūdis	14
4.6. Vaikas, kurio atžvilgiu nustatytas pažeidimas	16
4.7. Skundų ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pradėtų tyrimų pagrindumas	16
4.8. Sprendimai, priimti atlikus tyrimą	17
4.9. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimtų sprendimų vykdymas ir vykdymo kontrolė	18
V. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos kryptys ir siūlymai dėl vaiko teisių padėties gerinimo	19
5.1. Vaikas ir šeima, valstybės ir tėvų atsakomybės pasidalinimas	20
5.1.1. Vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina) užtikrinimas	20
5.1.2. Neturtinio pobūdžio teismo sprendimų vykdymas	22
5.1.3. Vaiko bendravimas su kitais giminaičiais	23
5.1.4. Piktnaudžiavimas tėvų valdžia bei vengimas atlikti pareigas, jas perleidžiant tretiesiems asmenims	24
5.1.5. Vaiko teisė bendrauti su bausmę kalėjime atliekančiais tėvais	26
5.1.6. Teisė gauti informaciją apie kartu su vaiku gyvenančius asmenis	26
5.1.7. Vaiko kilmės patvirtinimas	27
5.1.8. Vaiko ir tėvų ryšių palaikymas	28
5.1.9. Socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo socialinės rizikos šeimoms problemos	28
5.1.10. Romų tautybės vaikų gyvenimo sąlygos	31
5.1.11. Psichologinės pagalbos prieinamumas bei psichologų praktinės veiklos reglamentavimas	32
5.2. Vaiko, netekusio tėvų globos, apsauga	32
5.2.1. Tėvų globos netekę vaikai	33
5.2.2. Vaiko globos (rūpybos) teisinio reglamentavimo ir praktinio įgyvendinimo problemos	33
5.2.3. Vaiko globos (rūpybos) šeimoje ir įvaikinimo skatinimas	36
5.2.4. Paslaugų nustatymas ir jų prieinamumas tėvų globos netekusiems kūdikiams ir vaikams iki 3 (4) metų	37
5.2.5. Vaiko gyvenimo sąlygos socialinės globos įstaigose	38

5.2.6.	Medicininį pažymėjimų asmenims, siekiantiems tapti vaiko globėjais, išdavimas	39
5.3.	<i>Vaiko privataus gyvenimo apsauga</i>	40
5.4.	<i>Vaiko apsauga nuo žalingos informacijos poveikio ir vaiko teisė laisvai reikšti nuomonę</i>	40
5.4.1.	Vaiko apsauga internete	41
5.4.2.	Vaiko apsauga nuo žalingos informacijos, skelbiamos televizijoje, radijuje, literatūros leidiniuose	41
5.4.3.	Vaiko apsauga nuo žalingos informacijos viešuosiuose renginiuose	42
5.4.4.	Vaiko apsauga nuo rinkimų kampanijų metu skleidžiamos rinkimų agitacijos mokyklose	43
5.4.5.	Vaikų dalyvavimas moksliniuose tyrimuose	44
5.5.	<i>Vaiko sveikata ir sveikatos apsauga</i>	44
5.5.1.	Vaikų slaugymas stacionare	45
5.5.2.	Medicininės reabilitacijos paslaugų prieinamumas vaikams po chirurginių širdies operacijų	45
5.5.3.	Vaikų tuberkuliozės profilaktikos ir kontrolės priemonių įgyvendinimas	46
5.5.4.	Naujagimių akių tikrinimas	47
5.5.5.	Vaikų dalyvavimas biomediciniuose tyrimuose	47
5.5.6.	Odontologų vaidmuo vaiko teisių apsaugoje	48
5.5.7.	Programų „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“ įgyvendinimas	50
5.6.	<i>Vaikas švietimo sistemoje</i>	51
5.6.1.	Vaikų stojimo į aukštąsias mokyklas tvarka	52
5.6.2.	Vaiko teisių apsaugos problemos Švėkšnos specialiojoje mokykloje	53
5.6.3.	Savarankiškas vaikų mokymasis	55
5.6.4.	Pagrindinės problemos Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigose	56
5.6.5.	Ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių vaikų saugumo užtikrinimas	57
5.6.6.	Poveikio priemonių taikymas netinkamai besielgiantiems mokiniams	58
5.6.7.	Vaikų rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa	58
5.6.8.	Mokyklose nesimokančių vaikų nustatymas ir paieška	59
5.6.9.	Neformaliojo vaikų švietimo (išskyrus ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą) užtikrinimo savivaldybėse problemos	60
5.6.10.	Ugdymo įstaigose vykdomų prevencinių programų bei pagalbos mokiniams prieinamumas ir efektyvumas	60
5.6.11.	Mokyklų bendrabučiuose gyvenančių vaikų teisių užtikrinimas	61
5.7.	<i>Vaikas su negalia</i>	61
5.7.1.	Socialinės globos įstaigų deinstitutionalizacija	62
5.7.2.	Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 metų programos įgyvendinimas ir vaikų su negalia teisių užtikrinimas	62
5.7.3.	Neįgalių vaikų vasaros poilsis	63
5.8.	<i>Vaiko apsauga nuo smurto ir prekybos vaikais</i>	64
5.8.1.	<i>Vaiko apsauga nuo seksualinio išnaudojimo:</i>	64
5.8.1.1.	Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimas ir Konvencijos	64

nuostatų įgyvendinimo galimybės	
5.8.1.2. Nacionalinių teisės aktų suderinimas su 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija	68
5.8.1.3. Baudžiamojo proceso kodekso nuostatų tobulinimas	69
5.8.1.4. Nepilnamečių, patyrusių seksualinę prievartą, ekspertiniai tyrimai	70
5.8.2. <i>Vaikas – prekybos žmonėmis auka:</i>	71
5.8.2.1. Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė	71
5.8.2.2. Nacionalinių teisės aktų suderinimas su 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos	72
5.8.3. <i>Fizinių bausmių prieš vaikus draudimas</i>	73
5.9. Nepilnamečių teisena	74
5.9.1. Teismo psichiatrinė, teismo psichologinė ekspertizė vaikams atlikimo problemos	74
5.9.2. Psichologų pareigybių steigimas apygardų teismuose	76
5.9.3. Dėl Nepilnamečių justicijos 2013-2014 metų veiksmų plano	77
5.9.4. Siūlymai tarpinstitucinei kvalifikacijos programai „Nepilnamečių justicija“	77
5.9.5. Vaikų socializacijos centrų veiklos problemos	78
5.9.6. Duomenų apie vaikus, atvykstančius į Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorių–pataisos namus, gavimas	80
5.10. Vaiko poilsis ir laisvalaikis	81
5.10.1. Vaikų žaidimo aikštelės	81
5.10.2. Vaikų užimtumas vasaros metu	82
5.11. Vaiko apsauga nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos	83
5.11.1. Alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių vaikams prieinamumo mažinimas	83
5.11.2. Informacijos, kurios prieinamumas ribojamas, teikimas nepilnamečiams	85
5.12. Sisteminiai ir teisiniai vaiko teisių apsaugos pokyčiai	85
5.12.1. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai	85
5.12.2. Rekomendacijos dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių teikiamų išvadų	86
5.12.3. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pavaldumo ir vietos savivaldybių administracijų struktūroje sprendimas	86
5.12.4. Vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkos koncepcija bei jos įgyvendinimo priemonių planas	87
5.12.5. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo tobulinimas	89
5.13. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos reglamentavimo pokyčiai	91
VI. Bendradarbiavimas ir kita veikla	94
VII. Išvados	100
VIII. Siūlymai	102

I. TRUMPA SITUACIJOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SRITYJE APŽVALGA

Nuolatiniai pokyčiai įvairiose valstybės, visuomenės ir kiekvieno jos nario gyvenimo srityse, nauji laikmečio iššūkiai, reikalauja pokyčių, neretai sparčių, vaiko teisių apsaugos srityje, skatina peržiūrėti taikomus ir ieškoti naujų būdų ir priemonių gerinti ir stiprinti vaiko teisių apsaugą.

Per laikotarpį nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo skirtas nemažas dėmesys vaiko teisių apsaugos teisiniam reglamentavimui, priimant naujus, keičiant ar papildant galiojančius teisės aktus, tačiau įvairiose srityse vykstančių pokyčių bei vaiko teisių apsaugos priemonių priėmimo kontekste šiam procesui būdingas tam tikras lėtumas, nepaslankumas. Lietuvos Respublikos Seimas dar 1995 metais ratifikavo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, tačiau vis dar nėra užtikrintas nacionalinių teisės aktų suderinamumas su Konvencijos nuostatomis (pavyzdžiui, dėl vaiko apsaugos nuo piktnaudžiavimo ir aplaidumo; dėl vaiko apsaugos nuo visų išnaudojimo formų; dėl pagalbos nukentėjusiam vaikui ir jo reabilitacijos; kt.). Pamatinis nacionalinis vaiko teisių apsaugos srities teisės aktas – Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, priimtas 1996 metais, nėra iš esmės peržiūrėtas, derinant jį su tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų nuostatomis, nors toks valstybės įsipareigojimas buvo įtvirtintas ne viename dokumente. Iki šiol galioja 1985 metais priimtas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, kuriame yra tik keletas nuostatų dėl vaiko dalyvavimo administraciniame procese ir kurių neužtenka siekiant užtikrinti tinkamą vaiko, (galimai) padariusio administracinį teisės pažeidimą, teisių apsaugą ir įgyvendinimą.

Siekiant realių ir veiksmingų pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje, yra būtina ne tik tobulinti teisinį reglamentavimą, tačiau ypatingą dėmesį skirti priimtų teisės aktų įgyvendinimui praktikoje. Nepakankamas lėšų, būtinų teisės aktams įgyvendinti, skyrimas arba jų neskyrimas, specialistų trūkumas arba nepakankama jų kompetencija, paslaugų trūkumas ir jų plėtros nebuvimas, lemia tai, kad praktikoje nevyksta arba vyksta tik minimalūs, fragmentiniai pokyčiai, teisės aktų nuostatos lieka deklaratyviomis ir nėra pasiekiami teisės aktų tikslai bei numatytas (norimas) vaiko teisių apsaugos lygis.

Išlieka aktuali visų vaiko teisių apsaugos sistemą sudarančių institucijų funkcijų įgyvendinimo, veiklos darnos, koordinavimo ir bendradarbiavimo trūkumo problema bei institucijų, kurioms vaiko teisių apsauga yra papildoma funkcija, gana formalus požiūris į vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą. Būtinasis aktyvesnis ir geresnis bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis, visuomene ir vietos bendruomenėmis, vaikais ir jų tėvais, kitais suinteresuotais asmenimis.

Pagrindinė vaiko teises privalanti atstovauti ir ginti bei arčiausiai vaiko esanti vaiko teisių apsaugos grandis – savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai – ir jos veiklos galimybės yra ypatingai priklausomos nuo situacijos konkrečioje savivaldybėje, savivaldybės požiūrio į vaiko teisių apsaugos problemas ir nustatomų veiklos prioritetų, taip pat savivaldybės politikų įtakos.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir (ar) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba neturi galimybių, priemonių iš esmės įtakoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklą bei jos kokybę. Nepakankamas savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos efektyvumas bei vaiko teisių apsaugos problemos kyla dėl: skirtingos tų pačių klausimų sprendimo praktikos savivaldybėse; nepakankamos specialistų kvalifikacijos, ir didelių specialistų darbo krūvių; neproporcingo funkcijų ir galimybių jas įgyvendinti santykio ir kt.

Valstybėje ir visuomenėje taip pat vis dar nėra vieningo požiūrio ir supratimo apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus vietą vaiko teisių apsaugos institucijų sistemoje bei tikrąją šio pareigūno misiją. Praktikoje neretai dėl funkcinių ar infrastruktūrinių vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos trūkumų, politinių įtakų, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijos sritis nepagrįstai išplečiama ir jam priskiriamos kitų valstybės ar (ir) savivaldybės institucijų

funkcijos (praktinio teisės aktų įgyvendinimo užtikrinimo, pagalbos teikimo ir pan.) ir atsakomybė už jų vykdymą, taip pat neužtikrinamas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos laisvės, savarankiškumo ir nepriklausomumo principas (mėginant įtakoti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimamus sprendimus, atliekamus tyrimus ir kt.).

Lietuva yra ratifikavusi 1989 metų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją (1995 metais) ir du Konvencijos fakultatyvinius protokolus: 2000 metų Fakultatyvinį protokolą dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose (2002 metais); 2002 metų Fakultatyvinį protokolą dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos (2004 metais).

Apie šių dokumentų įgyvendinimą šalyje Lietuva reguliariai (periodiškai) atsiskaito Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui. Paminėtina, jog 2013 m. rugsėjo 16 d. - spalio 4 d. vyksiančioje 64-ojoje Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto sesijoje bus svarstoma periodinė Lietuvos ataskaita apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniu laikotarpiu parengė ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui pateikė komentarą (šešėlinę ataskaitą) dėl Konvencijos įgyvendinimo (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos internetinėje svetainės skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Ataskaitos Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui“*).

Paminėtina, jog Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 2011 m. gruodžio 19 d. priėmė Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos konvencijos Trečiąjį Fakultatyvinį protokolą dėl skundų padavimo procedūros ir 2012 m. vasario 28 d. buvo pradėtas šio dokumento pasirašymo procesas. Šį protokolą gali pasirašyti bet kuri valstybė, pasirašiusi, ratifikavusi ar prisijungusi prie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ar bet kurio iš Konvencijos pirmųjų protokolų.

Minėtas dokumentas suteikia galimybę vaikams, kurių teisės galimai buvo pažeistos ir jų nepavyko apginti savo šalyje, arba jų atstovams pateikti skundą Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui. Nors vaikai ir jų atstovai gali naudotis kitais tarptautiniais teisių gynimo mechanizmais, tačiau tai pilnai neaprepia Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintų teisių specifikos. Atsižvelgiant į tai bei siekiant stiprinti vaiko teisių apsaugos ir gynimo mechanizmą yra labai svarbu, kad, pagal galimybes, Lietuva artimiausiu metu pasirašytų ir ratifikuotų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos Trečiąjį Fakultatyvinį protokolą, sudarydama galimybę Lietuvos vaikams veiksmingiau ginti pažeistas jų teises. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šio tarptautinio dokumento pasirašymas ir ratifikavimas turi būti laikomas vienu iš prioritetinių valstybės sprendimų vaiko teisių apsaugos srityje.

Pokyčiams vaiko teisių apsaugos srityje pasiekti yra itin svarbu vykdyti šviečiamąją veiklą, viešą Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ir jos fakultatyvinių protokolų, kitų vaiko teisių apsaugos srities dokumentų, teisės aktų bei jų įgyvendinimo vertinimų pristatymą ir sklaidą, aptarimus, diskusijas su specialistais, visuomene bei ypatingai pačiais vaikais.

II. LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGA

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga įsteigta Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 73 straipsniu, 2000 metais. Tai naujo tipo institucija Lietuvoje, kuri turi aiškų veiklos mechanizmą, nusistovėjusią praktiką ir pan. bei kuri, formuojant veiklos prioritetus ir kryptis, remiamasi ir analogiškų užsienio valstybių institucijų patirtimi bei praktika.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įgaliojimai yra apibrėžti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra Lietuvos Respublikos Seimo 5 metų kadencijai skiriamas valstybės pareigūnas, kuriam pavesta nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintų vaiko teisių (socialinių, kultūrinių, ekonominių, politinių ir kt.) ir teisėtų interesų

apsauga, priežiūra, kontrolė ir propagavimas, siekiant kompensuoti vaikų politinės valdžios ir įtakos neturėjimą valstybėje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslas ir siektinas rezultatas yra visų vaikų galimybė naudotis visomis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje, kituose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose nustatytais teisėmis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius nepriskiriamas nei įstatymų leidžiamosios, nei vykdomosios valdžios institucijomis ar teisminei valdžiai, nevyriausybinėmis organizacijomis ir kt. Kaip savarankiška konstitucinė institucija, ginanti žmogaus teises ir laisves, vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra nepriklausomas nuo kitų valstybės institucijų ir atskaitingas tik Seimui, tačiau vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ir Seimo santykiai nėra grįsti tiesioginio pavaldumo principu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai labai svarbu būti nepriklausomai ne tik politiniu, teisiniu, bet ir finansiniu aspektu. Nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios, kurios pareigūnų veiklą kontroliuoja ir galimus vaiko teisių apsaugos pažeidimo faktus tiria kontrolierius, yra būtinas. Priešingu atveju, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tyrimų metu atliekami veiksmai bei priimti sprendimai sudarytų prielaidas abejoti išvados nešališkumu ir (ar) objektyvumu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iškeltų ir egzistuojančių problemų sprendimas susijęs su įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios veiksmais: įstatymų ir kitų teisės aktų leidybos procesu bei praktikos formavimu ar jos pokyčiais, kuriems vaiko teisių apsaugos kontrolierius tiesioginės įtakos neturi, o tai lemia Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos strateginių tikslų, programų, priemonių ir jų įgyvendinimo vertinimo kriterijų specifiką.

Ataskaitinio (2012 metų) laikotarpio Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos prioritetas buvo siekimas tarptautinės ir nacionalinės teisės aktuose nustatytų vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimo, ypatingą dėmesį skiriant:

- Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje, taip pat nacionalinės teisės normų, skirtų vaiko teisių apsaugai, vykdymo stebėsenai, kuri buvo vykdoma atliekant tyrimus dėl vaiko teisių apsaugos srityje egzistuojančių problemų, tiriant individualius skundus, lankantis globos, švietimo, sveikatos priežiūros ir kt. institucijose, bendradarbiaujant ir bendraujant su valstybės, savivaldybių institucijomis, nevyriausybinėmis ir vaikų organizacijomis;

- dalyvavimui formuojant politiką, susijusią su vaiko teisių apsauga, taip pat visuomenės bei valdžios institucijų nuomonę; konkrečių siūlymų dėl teisinio reglamentavimo tobulinimo ir (ar) praktinio įgyvendinimo problemų sprendimo teikimui visose vaiko teisių užtikrinimo srityse; užtikrinimui vaikų dalyvavimo su jais susijusių klausimų sprendime, dėmesį koncentruojant į vaiko globos (rūpybos), vaiko teisių apsaugos šeimoje, pagalbos ir paslaugų vaikui ir šeimai, vaikų apsaugos nuo smurto, psichologinės pagalbos vaikams prieinamumo ir kokybės, vaikų sveikatos apsaugos bei švietimo sritis;

- teisėkūros proceso vertinimui ir įtakos jam darymui teikiant pastabas ir pasiūlymus parengtiems teisės aktų, susijusių su vaiko teisių apsauga, projektams, taip pat teikiant konkrečius siūlymus institucijoms dėl teisės aktų tobulinimo ar naujų priėmimo;

- institucijų, veikiančių vaiko teisių užtikrinimo procese, veiklos efektyvumo problemoms, institucijų bendradarbiavimo ir veiklos koordinavimo skatinimui;

- prieinamumo naudotis neteisminiu vaiko teisių gynimo institutu didinimui (per individualių skundų vaiko teisių apsaugos kontrolieriui nagrinėjimą), užtikrinant kuo trumpesnius ir neviršijančius 3 mėnesių skundų išnagrinėjimo terminus;

- vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus rekomendacijų ir rekomendacinio pobūdžio sprendimų vykdymui (įgyvendinimui) bei visuomenės skatinimui dalyvauti vaiko teisių užtikrinimo procese.

III. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOS INFORMACINĖ VEIKLA

Viešumas yra veiksminga vaiko teisių apsaugos bei pažeidimų prevencijos priemonė, todėl visuomenės informavimas apie vaiko padėtį Lietuvoje bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklą, yra neatskiriama įstaigos veiklos dalis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, vadovaudamasis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 11 straipsnio 5 punktu, informuoja visuomenę apie savo veiklą bei vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos padėtį Lietuvoje Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto tinklapyje, o esant galimybei – ir per kitas visuomenės informavimo priemones ar susitikimus su gyventojais, suinteresuotų institucijų, įstaigų ir organizacijų atstovais.

Itin svarbus įrankis bendraujant su visuomene yra Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainė (<http://vaikams.lrs.lt>), kurioje pateikiamos svarbiausios naujienos vaiko teisių apsaugos srityje, vaiko teisių padėties vertinimas (vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atlikti apibendrinimai, tyrimai, apžvalgos, pateikti siūlymai įvairioms institucijoms dėl teisinio reglamentavimo tobulinimo ir pan.), įvykę ir planuojami renginiai, informacija apie Lietuvos ir tarptautine teismų praktiką vaiko teisių užtikrinimo srityje ir kt. Interneto svetainėje potencialūs pareiškėjai gali rasti informaciją apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įgaliojimus, galimybę, priemones ir būdus padėti išspręsti susidariusią situaciją, problemą. Taip pat kiekvienas suinteresuotas asmuo gali internetu užduoti rūpimą klausimą, susijusį su vaiko teisių užtikrinimu, apsauga ar pan., bei gauti atsakymą, konsultaciją jam aktualiu klausimu.

Ataskaitiniais metais žiniasklaidos atstovai, kreipdamiesi į vaiko teisių apsaugos kontrolierę (įstaigą), dažniausiai domėjosi šiais, su vaiko teisių ir jo gerovės užtikrinimu, susijusiais klausimais: smurtas prieš vaiką; vaiko asmens duomenų viešinimas; tėvų bendravimas su vaikais; vaiko perdavimas; emigravusių tėvų vaikų problemos; vaikų globos namuose gyvenančių vaikų padėtis; įvaikinimas; vaikų vasaros poilsis; vaiko teisių pažeidimai ir kt.

Taip pat nemažesnio žiniasklaidos atstovų dėmesio sulaukdavo individualūs atvejai, kurių viešinimas kai kuriais atvejais buvo nesuderinamas su vaiko interesais bei teisės aktų nuostatomis, todėl visuomenei buvo teikiama tik bendro pobūdžio informacija.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktikoje pastebima, kad viešumo srityje vis dar yra tam tikrų trūkumų (pavyzdžiui, žurnalistų specializacija vaiko teisių apsaugos klausimais; selektyvus domėjimasis „efektingesniais“ atvejais; pasitaikantis pateikimo tendencingumas; tiesioginių ar netiesioginių duomenų apie vaiko tapatybę paskelbimas; ir kt.).

Siekiant sėkmingesnio bendradarbiavimo su žiniasklaidos atstovais ir išvengti galimų vaiko teisių pažeidimų, tikslinga rengti bendrus žiniasklaidos atstovų bei žmogaus (vaiko) teisių gynėjų susitikimus, diskusijas ir pan., kurių metu būtų aptariamoms vaiko teisių apsaugos problemoms, vaiko teisių užtikrinimo žiniasklaidoje priemonės ir kt.

Vienas iš didžiausių trūkumų viešumo srityje – viešojoje erdvėje supainiojamos (nepagrįstai išplečiamos) vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos sritys, kai, pateikiant informaciją, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai priskiriamos kitų institucijų funkcijos. Sprendžiant šią problemą, labai svarbu teisingai paaiškinti visuomenei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos misiją, kompetencijos ribas, kad nepagrįstai nebūtų keliami per dideli reikalavimai ir suteikiami lūkesčiai, kai tikimasi veikslių ir sprendimų, kurie net nepriskiriami vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos sritims. Manytina, kad aiškios informacijos apie vaiko teisių apsaugos srityje dirbančių institucijų kompetenciją pateikimas viešojoje erdvėje nesudarytų prielaidų klaidingoms įvykių ir aplinkybių interpretacijoms, vertinimui, atsakomybės perkėlimui ir pan.

Pažymėtina, kad visuomenės informavimo priemonių atstovų domėjimasis ir visuomenės informavimas apie tarptautinius įsipareigojimus vaiko teisių apsaugos srityje ir jų vykdymą, vaikų padėtį Lietuvoje, taip pat Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą ir jos veiklą yra

nepaprastai svarbus ir didina visuomenės informuotumą bei jautrumą vaiko teisių apsaugos problemoms, skatina aktyvesnį dalyvavimą jų sprendimų paieškose ir sprendime.

IV. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOJE GAUTŲ PAREIŠKĖJŲ SKUNDŲ IR VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS INICIATYVA PRADĖTŲ TYRIMŲ ANALIZĖ

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius pagal kompetenciją, priskirtą Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo, tiria pareiškėjų skundus bei pradeda tyrimus savo iniciatyva dėl fizinių ir juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos (manoma, kad pažeidžiamos) ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, taip pat dėl pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo vaiko teisių apsaugos srityje.

Fizinis ar juridinis asmuo į vaiko teisių apsaugos kontrolierių gali kreiptis:

- raštu (atsiųsdamas skundą arba parašydamas jį atvykęs į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą);
- žodžiu (telefonu arba atvykęs į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą);
- elektroniniu paštu (adresu vaikams@lrs.lt arba Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje <http://vaikams.lrs.lt>).

Vaikas į vaiko teisių apsaugos kontrolierių gali kreiptis savarankiškai. Tokią teisę kiekvienam vaikui garantuoja Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, kurio nuostatos, vaikui pateikiant skundą, leidžia nesilaikyti įstatyme įtvirtintų skundai keliamų reikalavimų.

Elektroniniu paštu gaunami skundai nagrinėjami tik jeigu yra pareiškėjo pasirašyti arba gaunamas pareiškėjo patvirtinimas, kad jis kreipėsi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių.

Tyrimus savo iniciatyva vaiko teisių apsaugos kontrolierius pradeda gavęs informaciją žodžiu, elektroniniu paštu, pastebėjęs visuomenės informavimo priemonėse arba turėdamas informacijos apie vaiko teisių ar jo teisėtų interesų galimus pažeidimus, nenurodytus pareiškėjų skunduose.

Pažymėtina, kad kiekvienas asmuo apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų (galimus) pažeidimus gali informuoti nemokama telefono linija 8 800 01230, kuri Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje veikia jau penktus metus.

Asmenys, jiems aktualiais vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos ir užtikrinimo klausimais, konsultuojami telefonu, jiems paskambinus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos darbuotojų darbo telefonais (skelbiamais Įstaigos interneto svetainėje), bei žodžiu, atvykus į Įstaigą.

Ataskaitiniu laikotarpiu buvo suteiktos 652 konsultacijos telefonu bei konsultacijos 96 pareiškėjams, atvykusiems į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą. Konsultacijas teikė bei pareiškėjų problemas, susijusias su vaiko teisių užtikrinimu, sprendė tiek vaiko teisių apsaugos kontrolierė, tiek Įstaigos darbuotojai (patarėjai, specialistai).

Ataskaitiniu laikotarpiu atsakyta į 601 elektroninį paklausimą. Lyginant su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu, elektroniniu paštu gautų paklausimų skaičius šiek tiek sumažėjo (2011 metais buvo gauti 646 paklausimai). Šis nežymus pokytis sietinas su tuo, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje pateikta nemažai informacijos aktualiomis vaiko teisių ir teisėtų interesų tinkamo užtikrinimo temomis (dėl vaiko gyvenamosios vietos, bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo, dėl vaiko išvežimo į užsienio valstybę, dėl išlaikymo vaikui priteisimo ir kt.).

Taip pat ataskaitiniu laikotarpiu vyko susirašinėjimas elektroniniu paštu su įvairiomis Lietuvos ir užsienio valstybių institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis, atsakant į paklausimus, prašymus suteikti informaciją ir pan. (645 – su Lietuvos, 54 – su užsienio). Lyginant su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu, susirašinėjimo su įvairiomis Lietuvos ir užsienio

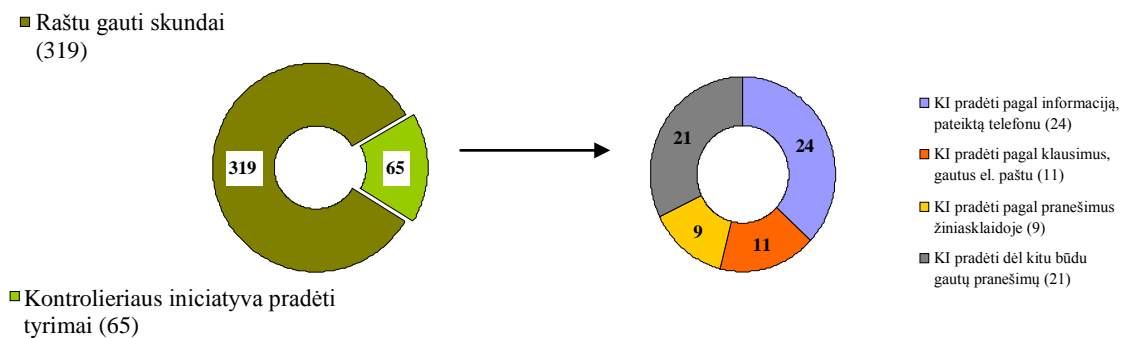
valstybių institucijomis, įstaigomis, organizacijomis skaičius išaugo (2011 metais buvo gauti 299 Lietuvos ir 52 užsienio valstybių paklausimai, prašymai ir kt.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo gauta 113 prašymų pateikti informaciją, nuomonę tam tikru klausimu ir kt., į kuriuos buvo rengti atsakymai. Paminėtina, jog vadovaujantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 17 straipsnio 5 dalimi, pareiškėjų kreipimaisi žodžiu ar raštu, kuriuose neskundžiami fizinių ar juridinių asmenų veiksmai ar neveikimas, o prašoma paaiškinti, suteikti kitą informaciją ar pageidaujamus dokumentus ir t.t., skundais nelaikomi.

4.1. Tyrimų skaičius

Ataskaitiniu laikotarpiu buvo gauta 319 skundų ir pradėti 65 tyrimai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva (iš jų: 24 tyrimai pradėti pagal informaciją, pateiktą telefonu; 11 tyrimų pradėta pagal pranešimus, gautus elektroniniu paštu; 9 tyrimai pradėti pagal pranešimus žiniasklaidoje; 21 tyrimas pradėtas gavus informaciją kitu būdu).

2012 METAIS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOJE RAŠTU GAUTI SKUNDAI IR VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS INICIATYVA PRADĖTI TYRIMAI (KI)

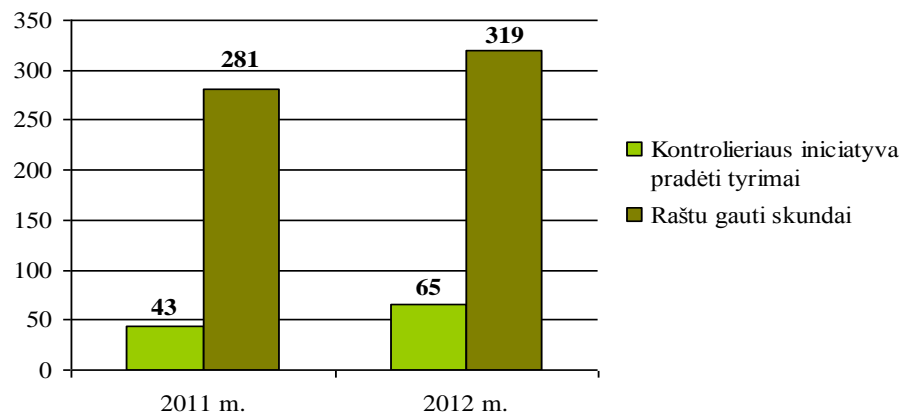

Lyginant ataskaitiniu laikotarpiu raštu gautų skundų skaičių su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu, pastebimas skundų skaičiaus didėjimas (2011 metais gautas 281 skundas, 2012 metais – 319 skundų). Didesnis pareiškėjų skundų skaičius sietinas su didėjančiu visuomenės pasitikėjimu vaiko teisių apsaugos kontrolieriumi bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pradėtų tyrimų skaičius 2012 metais, lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, taip pat išaugo (2011 metais pradėti 45 tyrimai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva, 2012 metais – 65).

2011 IR 2012 METAIS RAŠTU GAUTŲ SKUNDŲ BEI TYRIMŲ, PRADĖTŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS INICIATYVA, SKAIČIAUS PALYGINIMAS

Atlikus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje raštu gautų skundų statistikos analizę buvo pastebėta, kad iš 319 skundų, 19 buvo anoniminiai, kai pareiškėjai nenurodė savo asmens duomenų, nepatvirtino skundo tikrumo savo parašu ar kt., ir 6 konfidencialūs, kai pareiškėjai pasinaudojo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme numatyta galimybe ir paprašė skundo tyrimo metu neskelbti jų asmens duomenų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai per ataskaitinius metus buvo persiųsti 36 asmenų skundai. Skundus vaiko teisių apsaugos kontrolieriui persiuntė Lietuvos Respublikos Prezidentūra (3), Lietuvos Respublikos Seimas (20), Lietuvos Respublikos Vyriausybė (1), ministerijos (1), kitos įstaigos (tarnybos, inspekcijos ir kt.) (11).

4.2. Asmenys, teikę skundus vaiko teisių apsaugos kontrolieriui (pareiškėjai)

Į vaiko teisių apsaugos kontrolierę ataskaitiniais metais kreipėsi 316 fizinių asmenų ir 9 juridiniai asmenys (5 privatūs juridiniai asmenys ir 4 viešieji (savivaldybių institucijos) juridiniai asmenys).

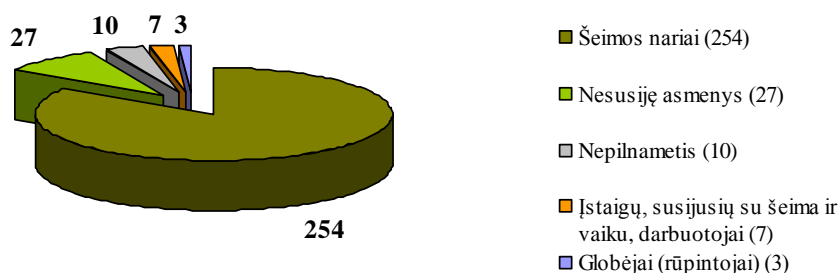
Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2012 metais buvo gauti 276 vienasmeniai skundai ir 23 kolektyviniai skundai (iš jų – 17 skundų pateikė vaikų tėvai, seneliai ar kiti giminaičiai; 6 skundus pateikė mokinių tėvai, mokytojai, kaimynai, bendruomenė ar kt. asmenys).

Vaikai dėl galimai pažeidžiamų teisių ir teisėtų interesų į vaiko teisių apsaugos kontrolierę kreipėsi 10 kartų. Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, kreipimūsi skaičius padvigubėjo (2011 metais vaikai kreipėsi 5 kartus). Tai rodo, kad informacija apie vaiko teisių apsaugos kontrolierės veiklą pasiekia vis didesnę visuomenės dalį, o vaikai labiau pasitiki kontrolierė bei yra aktyvesni, gindami savo pažeistas teises ir teisėtus interesus.

Didžiąją dalį pareiškėjų, kurie 2012 metais kreipėsi į vaiko teisių apsaugos kontrolierę, sudaro vaiko, kurio teisės galimai buvo pažeistos/pažeidžiamos, šeimos nariai (254) (iš jų – tėvai (213), seneliai (27), nepilnamečiai giminaičiai (broliai, seserys ir kt.) (3) ar kiti giminaičiai (11). Taip pat aktyvūs buvo ir nesusiję su vaiku asmenys – kaimynai ir kt. (27). Institucijų (įstaigų, skyrių, tarnybų ir kt.) darbuotojai, susiję su vaiku/šeima, į vaiko teisių apsaugos kontrolierę kreipėsi 7 kartus (iš jų – vaiko teisių apsaugos skyrius (2), kiti (5). Globėjai (rūpintojai) į vaiko teisių apsaugos kontrolierę ataskaitiniais metais kreipėsi 3 kartus.

SKUNDUS RAŠTU PATEIKĘ ASMENYS (PAREIŠKĖJAI)

Dauguma pareiškėjų – Lietuvos Respublikos piliečiai, gyvenantys Lietuvoje (276), tačiau buvo gauta skundų ir iš Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių užsienio valstybėse (8), užsienio piliečių, gyvenančių Lietuvoje (2) ir užsieniečių, gyvenančių užsienio valstybėje (1). Iš 276 pareiškėjų Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių Lietuvoje, 28 buvo įkalinimo įstaigoje esantys asmenys ir 1 kitoje įstaigoje esantis asmuo.

Analizuojant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2012 metais raštu iš asmenų, gyvenančių Lietuvoje, gautus skundus, daugiausia į vaiko teisių apsaugos kontrolierę kreipėsi Vilniaus, Kauno miestų bei Vilniaus rajono, Panevėžio ir Klaipėdos miestų savivaldybių gyventojai. Daugiausia kreipėsi miesto vietovių gyventojai (199), mažiau – kaimo (82).

Į vaiko teisių apsaugos kontrolierę ataskaitiniais metais kreipėsi daugiau moterų (175), nei vyrų (131).

4.3. Asmenys, dėl kurių veiksų/neveikimo pradėti tyrimai

Atlikus 2012 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje pradėtų tyrimų (gavus skundus ir pradėjus tyrimus vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva) analizę nustatyta, kad, kaip ir ankstesniais ataskaitiniais metais, daugiausiai skundžiamasi savivaldybių administracijų padalinių veikla (189, iš jų – vaiko teisių apsaugos skyrių (151), seniūnijų (7), švietimo skyrių (4), kitų padalinių (27, iš jų - 5 dėl savivaldybės administracijos direktoriaus priimtų sprendimų). Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, nusiskundimų dėl savivaldybės administracijos padalinių veiklos padaugėjo (2011 metais buvo 148).

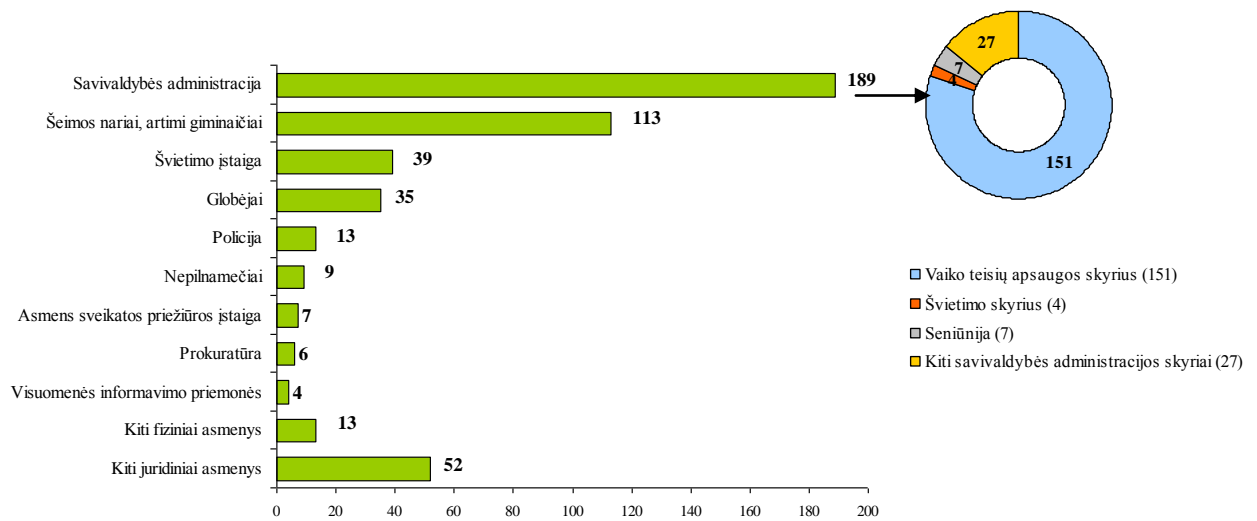
Nepakitęs skaičius pradėtų tyrimų, lyginant su ankstesniais ataskaitiniais metais, išliko dėl šeimos narių ir artimų giminaičių (113) galimai netinkamo elgesio vaikų atžvilgiu (2011 metais – 116). Taip pat palyginti nemažai tyrimų pradėta dėl švietimo įstaigų (39, iš jų – 22 dėl bendrojo lavinimo mokyklų, 7 dėl ikimokyklinio ugdymo įstaigų, 3 dėl socializacijos centrų, 7 dėl kitų švietimo paslaugas teikiančių institucijų), globėjų (35, iš jų - 19 dėl savivaldybių vaikų globos namų, 13 dėl šeimų, globojančių vaikus, 2 dėl valstybinių globos namų, 1 dėl nevyriausybinių globos namų), policijos pareigūnų veiksų/neveikimo (13). Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, pradėtų tyrimų dėl švietimo įstaigų (2011 metais – 32), globėjų (2011 metais – 29) veiksų/neveikimo padaugėjo, o dėl policijos pareigūnų veiksų/neveikimo (2011 metais – 16) – sumažėjo.

Ataskaitiniu laikotarpiu gauti 9 skundai dėl vaikų veiksų, kuriais buvo pažeistos kitų vaikų (nesusijusių giminystės ryšiais su vaiku) teisės ir teisėti interesai. Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, šis skaičius padidėjo (2011 metais – 6 skundai).

Pradėta nemažai tyrimų ir dėl kitų juridinių asmenų (socialinės paramos centrų, laisvės atėmimo institucijų ir kt.) galimai netinkamų veiksų (52). Lyginant su ankstesniais ataskaitiniais metais, šis skaičius išliko beveik nepakitęs (2011 metais – 48).

2012 METAIS PRADĖTI TYRIMAI PAGAL VAIKO TEISES GALIMAI PAŽEIDŽIANČIUS ASMENIS

4.4. Atliktuose tyrimuose nustatyti vaiko teises pažeidę asmenys

Palyginus ataskaitiniais metais atliktuose tyrimuose skųstų galimai vaiko teises pažeidžiančių šeimos narių ir/ar artimų giminaičių skaičių su pasitvirtiniais atvejais paaiškėjo, kad 92 procentais atvejų vaiko teisės iš tiesų buvo pažeistos. Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, pasitvirtinusių atvejų skaičius žymiai padidėjo (2011 metais atliktuose tyrimuose dėl vaiko teises galimai pažeidžiančių šeimos narių ir/ar artimųjų giminaičių buvo skųstasi 126 kartus, 52 procentai šių atvejų pasitvirtino).

Dėl savivaldybės administracijos veiksmų/neveikimo ataskaitiniais metais buvo skųstasi 191 kartą (45 procentai atvejų pasitvirtino) (iš 156 nusiskundimų dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pasitvirtino 61, t.y. 39 procentai; iš 8 nusiskundimų dėl socialinės paramos skyrių pasitvirtino 5 pažeidimai, t.y. 63 procentai; iš 5 nusiskundimų dėl švietimo skyrių pasitvirtino 3, t. y. 60 procentų; iš 5 nusiskundimų dėl seniūnijų pasitvirtino 4, t.y. 80 procentų). Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, nusiskundimų dėl savivaldybės administracijos veiksmų/neveikimo padaugėjo (2011 m. buvo skųstasi 170 kartų (25 procentai atvejų pasitvirtino). Taip pat 2012 metais, lyginant su 2011 metais, padaugėjo nusiskundimų dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių (2011 metais buvo skųstasi 139 kartus, o pažeidimai nustatyti 36 atvejais, t.y. 26 procentai).

Atliktuose tyrimuose dėl švietimo įstaigų, iš 41 nusiskundimo pasitvirtino 76 procentai (22 nusiskundimai buvo dėl bendrojo ugdymo mokyklų (nustatyta 21 pažeidimas), 12 nusiskundimų dėl ikimokyklinio ugdymo įstaigų (nustatyti 7 pažeidimai), 3 nusiskundimai dėl socializacijos centrų (nustatyti 2 pažeidimai). Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, 2012 metais skundų dėl švietimo įstaigų skaičius padidėjo, kaip ir nežymiai padidėjo pasitvirtinusių atvejų skaičius (2011 metais buvo gauti 36 nusiskundimai, pasitvirtino 75 procentai).

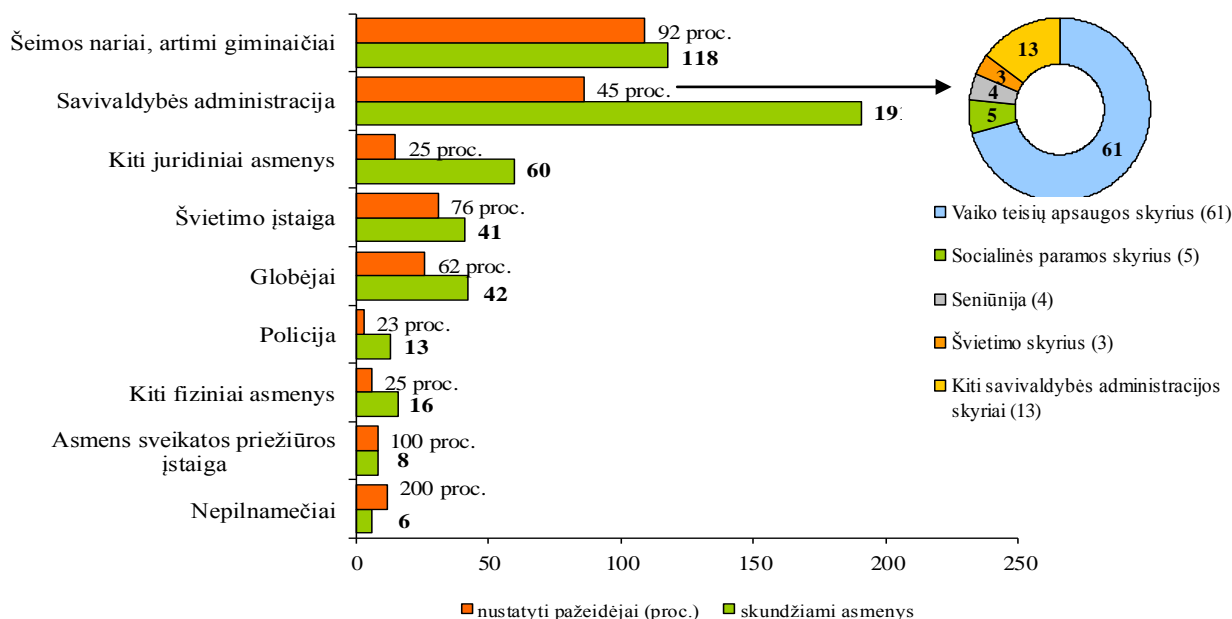
Globėjais skųstasi 42 kartus (62 procentai pažeidimų pasitvirtino) (28 nusiskundimai buvo dėl vaikų globos namų (nustatyta 20 pažeidimų), 12 nusiskundimų dėl šeimų, globojančių vaikus (nustatyti 6 pažeidimai), 2 nusiskundimai dėl šeimynų (pažeidimų nenustatyta). Lyginant su 2011 metais, nusiskundimų globėjais 2012 metais padaugėjo, taip pat daugiau kartų atvejai pasitvirtino (2011 metais dėl globėjų skųstasi 24 kartus (75 procentai pažeidimų pasitvirtino).

Dėl asmens sveikatos priežiūros įstaigų ataskaitiniais metais skųstasi 8 atvejais, visi skundai pasitvirtino. Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, nusiskundimų dėl asmens sveikatos priežiūros įstaigų skaičius padidėjo (2011 metais skųstasi 4 kartus (nustatytas 1 pažeidimas)).

Ataskaitiniais metais vaikais, pažeidusiais kitų vaikų teises ir teisėtus interesus, skųstasi 6 kartus, tačiau pasitvirtinusių atvejų buvo nustatyta dvigubai daugiau (12). Tai paaiškintina tuo, jog pasitaikė atvejų, kai pareiškėjas skundė vieną ar kelias institucijas (asmenis), pažeidusias vaiko teises, tuo tarpu atlikus tyrimą buvo nustatyti visiškai kiti pažeidėjai (vaikai) arba, kartu su skundžiamomis institucijomis (asmenimis), papildomi pažeidėjai (vaikai). Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, 2011 metais vaikais buvo skųstasi 10 kartų, iš jų – 70 procentų atvejų pasitvirtino.

2012 METAIS ATLIKTUOSE TYRIMUOSE NUSTATYTI VAIKO TEISES PAŽEIDĘ ASMENYS (SANTYKIS SU PRADĖTAME TYRIME ĮVARDINTAIS ASMENIMIS)

4.5. Atliktuose tyrimuose nustatytų vaiko teisių pažeidimų pobūdis

Įvertinus ataskaitiniais metais atliktuose tyrimuose nustatytų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų pobūdį pastebėtina, kad daugiausia pažeidimų – dėl smurto vaiko atžvilgiu panaudojimo (50) (dėl pilnamečių asmenų (tėvų, globėjų, švietimo įstaigų darbuotojų ir kt.) panaudoto smurto vaiko atžvilgiu – 27, dėl vaikų smurto prieš vaikus – 23). Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, smurto panaudojimo prieš vaiką atvejų padaugėjo (2011 metais buvo nustatytas iš viso 41 atvejis (30 atvejų smurtą prieš vaiką panaudojo pilnamečiai asmenys, o 11 kartų – vaikai)).

Iš 50 ataskaitiniais metais nustatytų smurto atvejų, 17 atvejų nustatyta šeimoje, 7 – globos įstaigose, 21 – švietimo įstaigose, 2 – socializacijos centruose, 3 – kitose vietose. Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, 2011 metais - iš 41 nustatyto smurto atvejo, šeimoje nustatyta tiek, kiek ir 2012 metais – 17, globėjų šeimoje – 5, švietimo įstaigose – 6, kitose vietose – 3.

2012 metais fizinio smurto prieš vaikus panaudojimas nustatytas 26 atvejais (2011 metais – 17), o psichologinio smurto – 24 atvejais (2011 metais – 22). Seksualinio smurto prieš vaikus atvejų ataskaitiniais metais nenustatyta (2011 metais – 4).

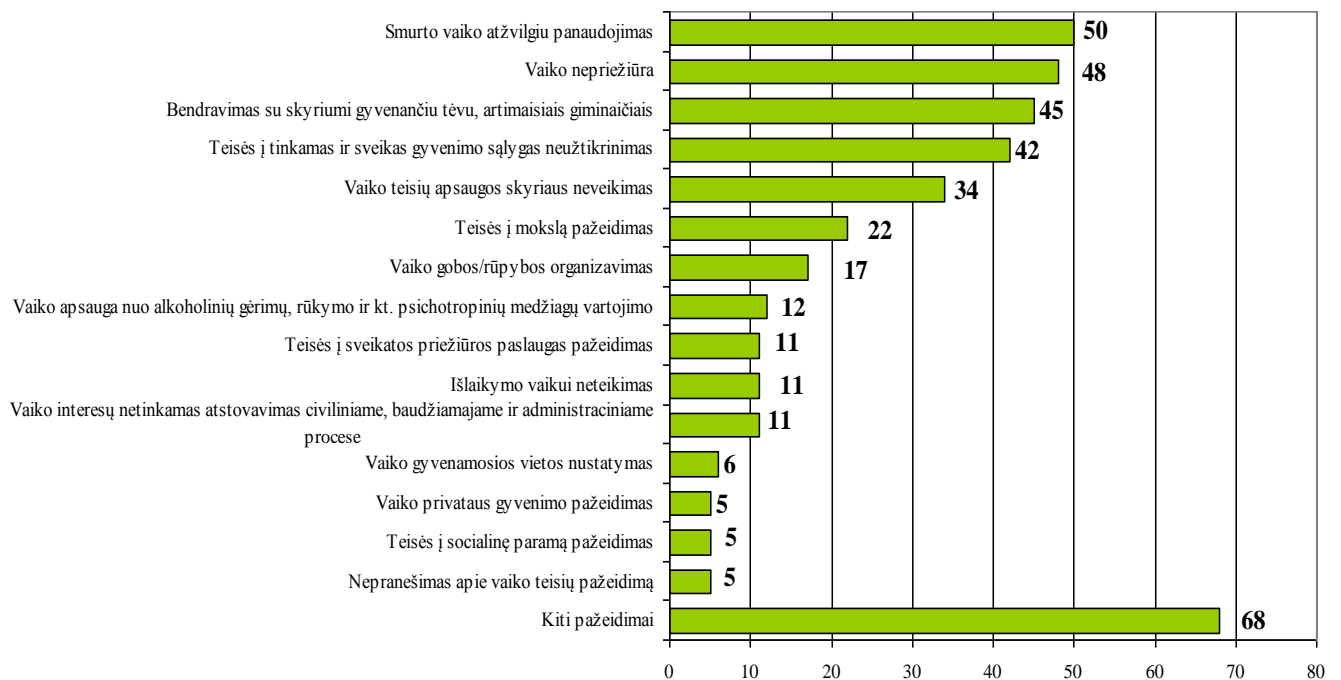
Atkreiptinas dėmesys ir į nemažą skundų skaičių dėl vaiko nepriežiūros (48) bei paaiškėjusius vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiais tėvais/vienu iš tėvų bei artimaisiais giminaičiais neužtikrinimo atvejus (45) (vaiko teisės bendrauti su tėvais neužtikrinimas (39), vaiko teisės bendrauti su artimais giminaičiais neužtikrinimas (6). Lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, tiek vaiko nepriežiūros atvejų (2011 metais – 29), tiek vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiais tėvais/vienu iš tėvų bei artimaisiais giminaičiais neužtikrinimo atvejų (2011 metais – 30) padaugėjo.

Taip pat išskirtini ir kiti nustatyti vaiko teisių pažeidimai, kurių skaičius, lyginant su 2011 metais, padidėjo: teisės į tinkamas ir sveikas gyvenimo sąlygas neužtikrinimas – 42 (2011 metais gauti 26); savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus neveikimas – 34 (2011 metais – 25), iš kurių dažniausiai pasitaikantys pažeidimai buvo nepakankamas bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, nepakankamas/ netinkamas vaiko šeimos situacijos ištyrimas, delsimas/ nesikreipimas į teisėsaugos institucijas dėl asmens patraukimo atsakomybėn už panaudotą smurtą prieš vaiką, netinkamas vaiko teisės išsakyti savo nuomonę užtikrinimas; netinkamas vaiko globos/ rūpybos organizavimas – 17 (2011 metais – 13); teisės į sveikatos priežiūros paslaugas pažeidimas – 11 (2011 metais – 4).

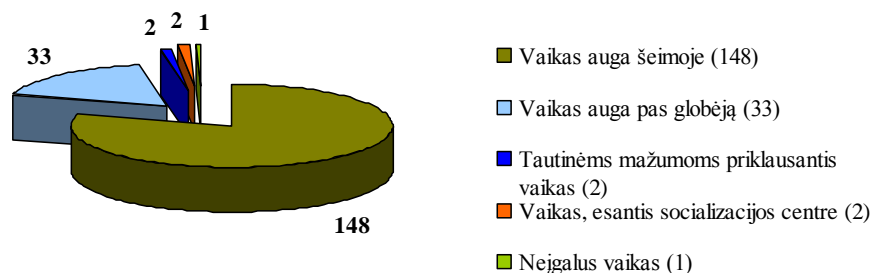
Atkreiptinas dėmesys į ataskaitiniais metais, lyginant su 2011 metais, sumažėjusį vaiko teisės į mokslą pažeidimų skaičių. 2012 metais tokių pažeidimų buvo nustatyti 22 (švietimo pagalbos neteikimas (13), mokymo proceso pažeidimas (3), mokyklos nelankymas (3), pavėžėjimas į švietimo įstaigas (2), specialių poreikių vaikų ugdymo pažeidimai (1) ir kt.), o 2011 metais – 32 (švietimo pagalbos neteikimas (13), mokymo proceso pažeidimas (11), specialių poreikių vaikų ugdymo pažeidimai (5) ir kt.). Taip pat 2012 metais sumažėjo nustatytų išlaikymo vaikui neteikimo atvejų – 11 (2011 metais – 15).

Ataskaitiniais metais nustatyta 11 atvejų dėl netinkamo vaiko interesų atstovavimo teisiniuose procesuose: 6 atvejai dėl netinkamo atstovavimo civiliniame procese, 2 atvejai dėl netinkamo atstovavimo baudžiamajame procese, 1 atvejis dėl netinkamo atstovavimo administraciniame procese. Palyginimui, 2011 ataskaitiniais metais dėl netinkamo vaiko interesų atstovavimo teisiniuose procesuose buvo nustatyta 13 atvejų (6 – dėl netinkamo atstovavimo baudžiamajame procese, 5 – dėl netinkamo atstovavimo civiliniame procese, 2 – dėl netinkamo atstovavimo administraciniame procese).

Pažymėtina, kad kai kurių vaiko teisių pažeidimų skaičius, lyginant su praėjusiais ataskaitiniais metais, išliko beveik nepakitęs: vaiko apsauga nuo alkoholinių gėrimų, rūkymo ir kitų psichotropinių medžiagų vartojimo – 12 (2011 metais – 11), teisės į socialinę paramą pažeidimas – 5 (2011 metais – 5), nepranešimas apie vaiko teisių pažeidimą – 5 (2011 metais – 4) ir kt.

VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ PASISKIRSTYMAS 2012 m. ATLIKTUOSE TYRIMUOSE

4.6. Vaikas, kurio atžvilgiu nustatytas pažeidimas

Atlikus ataskaitiniais metais baigtų tyrimų analizę pastebėta, kad daugiausia buvo pažeidžiamos šeimoje augančio vaiko teisės – iš viso 148 kartus (2011 metais – 146). Nemažai vaikų, kurių teisės buvo pažeistos, augo pas globėją (globos įstaigoje, globėjo šeimoje, šeimynoje) – 33 (2011 metais – 46). Nustatyta keletas atvejų, kai vaikų teisės buvo pažeistos jiems esant socializacijos centre – 2 (2011 metais – 4). Taip pat nustatytas 1 atvejis, kai buvo pažeistos neįgalaus vaiko teisės, ir 2 atvejai, kai nukentėjo tautinėms mažumoms priklausantis vaikas.

**VAIKAS, KURIO TEISĖS BUVO PAŽEISTOS
(PAGAL 2012 M. ATLIKTŲ TYRIMŲ DUOMENIS)**

4.7. Skundų ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pradėtų tyrimų pagrįstumas

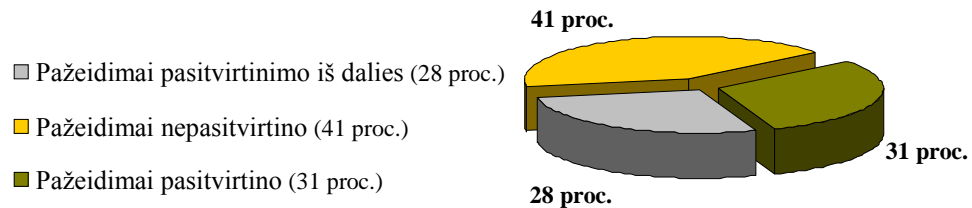
Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo baigti 405 tyrimai (iširti 345 asmenų skundai ir atlikta 60 tyrimų, pradėtų vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva (iš jų: 17 pradėtų gavus informaciją telefonu, 11 – elektroniniu paštu, 10

– pagal pranešimus žiniasklaidoje, 20 – gavus žodinę informaciją (pareiškėjui atvykus į Įstaigą ar pan.).

Iš 405 baigtų tyrimų 125 (41 proc.) tyrimuose nurodyti vaiko teisių pažeidimai, aplinkybės nepasitvirtino (skundas buvo pripažintas nepagrįstus arba pažeidimai ar aplinkybės, dėl kurių vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva buvo pradėtas tyrimas, nepasitvirtino), 92 tyrimuose (31 proc.) – nurodyti vaiko teisių pažeidimai, aplinkybės pasitvirtino, o 85 tyrimuose (28 proc.) – nurodyti vaiko teisių pažeidimai, aplinkybės pasitvirtino iš dalies. Taip pat 67 (17 proc.) atliktuose tyrimuose buvo nustatyti pareiškėjų nurodyti vaiko teisių pažeidimai.

2012 METAIS ATLIKTŲ TYRIMŲ PAGRĮSTUMAS

4.8. Sprendimai, priimti atlikus tyrimą

Atlikęs tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolierius priima sprendimą, kuriame nurodomos tyrimo metu nustatytos aplinkybės, surinkti įrodymai ir asmenų veikos teisinis įvertinimas. Sprendimas įforminamas pažyma, kuri pateikiama vaiko įstatyminiams atstovams ir institucijoms, kurios veiksmai/neveikimas buvo tiriami, vadovui. Pareiškėjui, kuris nėra vaiko įstatyminis atstovas, pažyma nesiunčiama, siekiant užtikrinti asmens duomenų tinkamą apsaugą – jis raštu informuojamas apie tyrimo rezultatus.

2012 metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė atsisakė nagrinėti 89 skundus. Kadangi atsisakymo nagrinėti skundą pagrindais dėl to paties skundo gali būti keli, atsisakant nagrinėti skundus ataskaitiniais metais buvo 124 kartus pasinaudota Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 21 straipsnyje nurodytais atsisakymo nagrinėti skundą pagrindais. Pagrindinės priežastys, dėl kurių buvo atsisakyta nagrinėti skundą: skunde nurodytų aplinkybių tyrimas nepriklauso vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijai (65), skundas pakartotinai pateiktas nenurodant naujų aplinkybių (19). Pasitaikė atvejų, kai skundą buvo atsisakyta nagrinėti ir dėl to, kad buvo skundžiamas teismų priimtų sprendimų, nuosprendžių ir nutarčių pagrįstumas ir teisėtumas (12) arba skundas tuo pačiu klausimu buvo išnagrinėtas arba nagrinėjamas teisme (9).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 11 atvejų perdavė skundą ištirti kompetentingoms institucijoms.

Atlikusi tyrimus vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniu laikotarpiu iš viso priėmė 840 sprendimų, iš jų daugiausia – sprendimų atkreipti asmenų dėmesį į aplaidumą darbe, teisės aktų nesilaikymą, tarnybinės etikos pažeidimą, piktnaudžiavimą, biurokratizmą arba kitus vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimus ir siūlyti imtis priemonių, kad būtų pašalinti teisės aktų pažeidimai, jų priežastys ir sąlygos (291).

Siekdama vaiko gerovės, atlikusi tyrimus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat siūlė atlikti asmeniui/institucijai tam tikrus konkrečius veiksmus, kurie leistų užtikrinti tinkamą vaiko teisių įgyvendinimą (285).

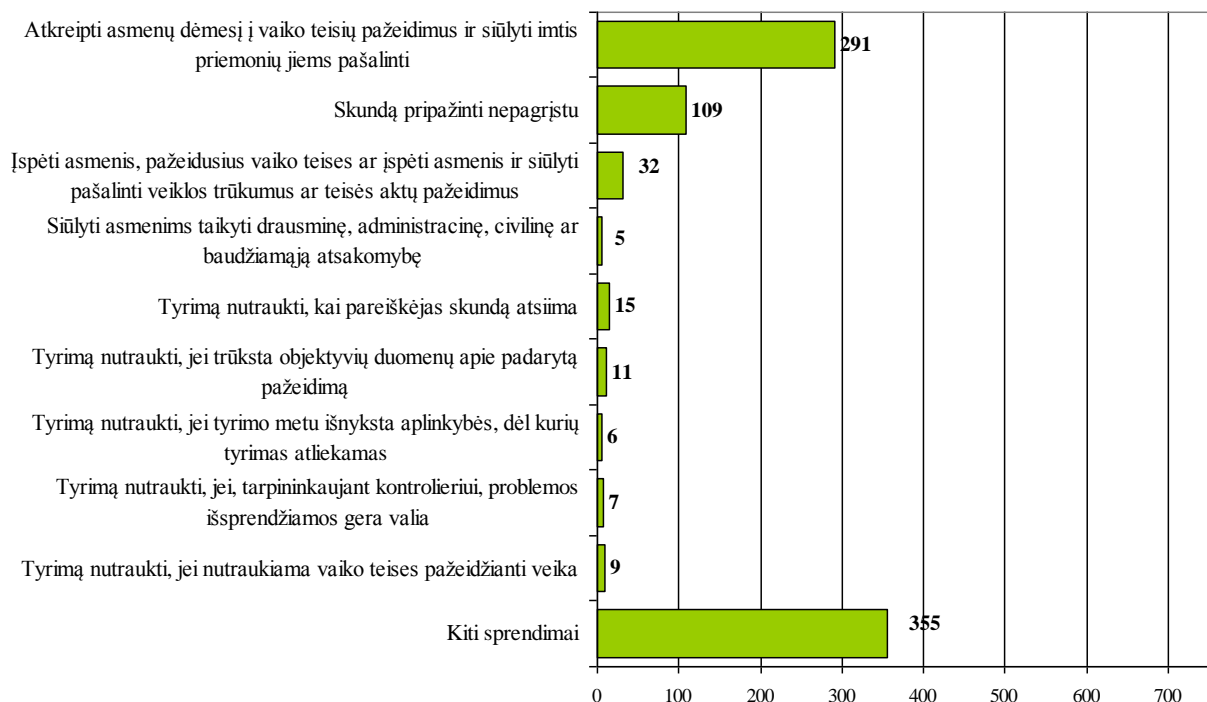

Taip pat buvo priimta nemažai sprendimų įspėti asmenis, pažeidusius vaiko teises ar jo teisėtus interesus ar įspėti asmenis ir siūlyti pašalinti veiklos trūkumus ar teisės aktų pažeidimus (32).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, priimdama sprendimą pasinaudojo ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme numatyta teise tyrimą nutraukti: 9 atvejais tyrimas buvo nutrauktas, nes tyrimo metu buvo nutraukta vaiko teises ar jo teisėtus interesus pažeidžianti veika, 7 kartus tyrimas buvo nutrauktas, nes, tarpininkaujant vaiko teisių apsaugos kontrolieriui, problemos išsprendė gera valia, 6 kartus tyrimas nutrauktas išnykus aplinkybėms, dėl kurių atliekamas tyrimas.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė 5 kartus siūlė asmenims taikyti drausminę, administracinę, civilinę ar baudžiamąją atsakomybę.

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS PRIIMTI SPRENDIMAI

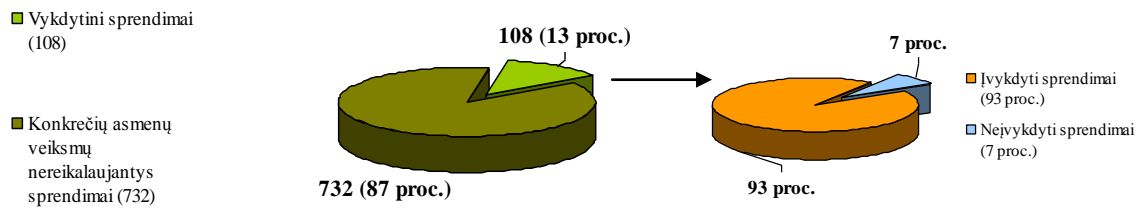
4.9. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimtų sprendimų vykdymas ir vykdymo kontrolė

Ataskaitiniu laikotarpiu iš 840 vaiko teisių apsaugos kontrolierės priimtų sprendimų – 108 vykdytini sprendimai, t. y. reikalaujantys konkrečių veiksmų jiems įvykdyti (imtis priemonių teisės aktų pažeidimams ar veiklos trūkumams pašalinti ir kt.), o kiti 732 sprendimai – nereikalaujantys konkrečių asmenų veiksmų (pavyzdžiui, sprendimu atkreipiamas asmens dėmesys į veiklos trūkumus ar vaiko teises pažeidžiančius veiksmus, asmuo įspėjamas ir kt.). Pateikus vykdytiną sprendimą, laukiama grįžtamoji informacija apie sprendimo įvykdymą.

Nors vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimai yra rekomendacinio pobūdžio, 2012 metais iš 108 vykdytinių sprendimų 101 (93 proc.) buvo įvykdytas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės rekomendacijų ir pasiūlymų vykdymo kriterijai parodo visuomenės bei valstybės ir savivaldybių institucijų įtraukimą į vaiko teisių apsaugos problemų sprendimą, vaiko teisių pažeidimų šalinimą, taip pat skatina suvokimą apie vaiko teisių propagavimo ir užtikrinimo aktualumą.

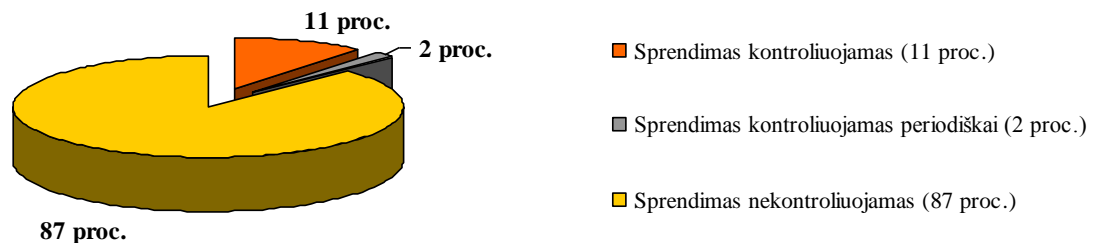
2012 METAIS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS PRIIMTŲ SPRENDIMŲ VYKDYMAS

Atsižvelgus į skundo tyrimo metu nustatytas aplinkybes, siekiant išvengti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimo ateityje bei įvertinti pokyčius, sprendime gali būti nurodyta vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pateiktų rekomendacijų vykdymo kontrolė: laikina, nurodant konkrečią datą, arba periodinė, nurodant informacijos pateikimo periodiškumą.

Ataskaitiniu laikotarpiu iš 840 priimtų sprendimų 91 (11 proc.) buvo kontroliuojami sprendimai (kuriuose buvo nurodyta konkreti įvykdymo data ar konkretus veiksmas) ir 17 (2 proc.) periodiškai kontroliuojamų sprendimų (pavyzdžiui, nurodyta kartą per ketvirtį ar per pusmetį pateikti atitinkamą informaciją). Toks periodiškasis informavimas nutraukiamas situacijai galutinai išsprendus.

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS PRIIMTŲ SPRENDIMŲ KONTROLĖ

V. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLOS KRYPTYS IR SIŪLYMAI DĖL VAIKO TEISIŲ PADĖTIES GERINIMO

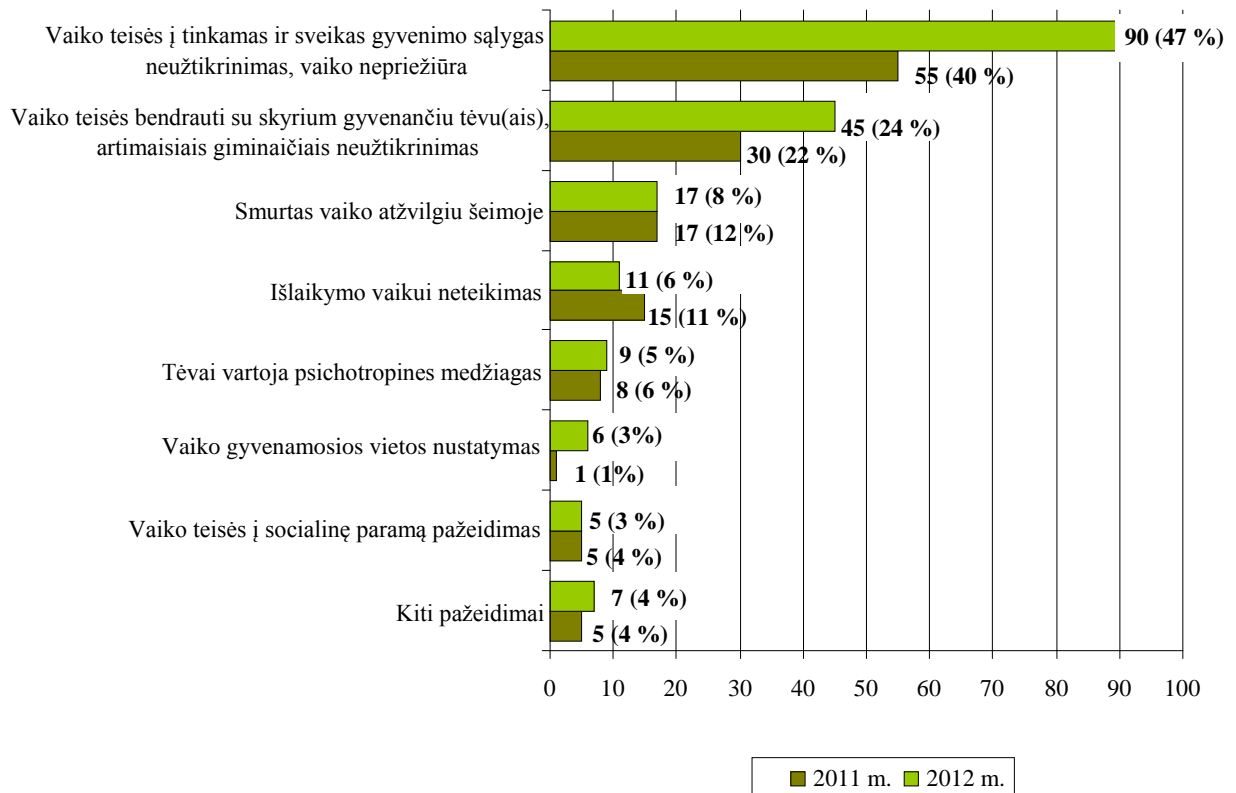
Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslas – vykdyti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimo bei apsaugos priežiūrą ir kontrolę, tirti vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo atvejus, taip pat siekti gerinti vaiko padėtį Lietuvoje. Atsižvelgdamas į įvairiose visuomenės gyvenimo srityse vykstančias permainas, siekdamas realių ir veiksmingų pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje, vaiko teisių apsaugos kontrolierius ataskaitiniais metais teikė siūlymus atitinkamoms problemoms spręsti šiose žemiau nurodytose srityse, susijusiose su vaiko teisių įgyvendinimu.

5.1. Vaikas ir šeima, valstybės ir tėvų atsakomybės pasidalinimas

Tėvams tenka pagrindinė atsakomybė už svarbiausių vaiko poreikių tenkinimą, saugumo užtikrinimą, tinkamą vaikų auklėjimą ir gyvenimo sąlygų, būtinų vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi, sudarymą. Tačiau ir valstybė, priimdama įstatymus bei vykdydama savo veiklą, privalo sudaryti sąlygas vaiko teisėms įgyvendinti ir imtis konkrečių priemonių, kad vaiko teisės nebūtų pažeidžiamos.

VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMAI, SUSIJĘ SU VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMU ŠEIMOJE, NUSTATYTI 2011 IR 2012 METAIS ATLIKTUOSE TYRIMUOSE

5.1.1. Vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina) užtikrinimas

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos preambulėje įtvirtintas principas, kad visapusiška ir darni vaiko raida galima tik augant šeimoje, jaučiant meilę ir supratimą. Vaiko teisių konvencijos 7 straipsnio 2 dalyje nustatyta vaiko teisė būti globojamam tėvų, 9 straipsnio 3 dalyje – teisė nuolat bendrauti su skyriumi gyvenančiais tėvais, išskyrus atvejus, kai tai nesuderinama su vaiko interesais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į dažnas situacijas, kai tėvai po skyrybų patiria bendravimo su vaikais sunkumų, siekdama išsiaiškinti vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu/motina užtikrinimo problemas, atskaitiniais metais atliko tyrimą dėl vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu/motina užtikrinimo problemų (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Statistiniai duomenys rodo, jog per pastaruosius 4 metus Lietuvoje išsiskiria kas antra šeima, tačiau pažymėtina, kad bendravimo su vaikais problemų kyla ne tik santuoką sudariusiems ir nusprendusiems ją nutraukti tėvams, bet ir tėvams, auginantiems vaikus, kurie nėra įregistravę santuokos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktas tyrimas patvirtino, jog vaiko teisę bendrauti su atskirai gyvenančiu tėvu ar motina apsunkina ne tik tėvų sąmoningumo, geranoriškumo trūkumas spręsti kylančias problemas taikiai, tėvų vengimas kreiptis į teismą dėl bendravimo tvarkos nustatymo, bet ir nepakankama valstybės ir savivaldybių institucijų pagalba šeimoms. Lietuvoje nėra pakankamos tėvystės įgūdžių ugdymo programų sklaidos, savivaldybėse retai organizuojama psichosocialinė pagalba krizėje atsidūrusioms šeimoms, dažnai susiduriama su teismo sprendimų vykdymo problemomis. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, taikiai išspręsti ginčus tėvams padėtų taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) populiarinimas.

Tyrimo dėl vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu/motina užtikrinimo problemų pažymoje, atsižvelgdama į nustatytas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė šiuos konkrečius siūlymus atsakingoms institucijoms, galinčius padėti užtikrinant vaiko teisę bendrauti su atskirai gyvenančiu tėvu/motina:

- Lietuvos Respublikos Vyriausybei – svarstyti galimybę 2013 metų biudžete skirti lėšas apygardų teismams penkiems vyriausiųjų specialistų (psichologų) etatams.

- Teisingumo ministerijai – svarstyti klausimą dėl mokymo organizavimo antstoliams bei kitiems vykdymo proceso dalyviams įgyvendinant neturtinio pobūdžio (dėl vaiko gyvenamosios vietos, bendravimo tvarkos) teismo sprendimus bei imtis priemonių populiarinti ir skatinti taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) taikymą šeimos bylose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktika rodo, kad vykdymo procese dalyvaujančios institucijos (savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai, psichologai) skirtingai supranta savo funkcijas, teises bei pareigas.

Antstolių rūmai taip pat nurodė, kad dėl nepakankamai aiškių ir neišsamių teismo sprendimų vykdymo procesas užtrunka.

Teisingumo ministerijos gautame atsakyme nurodyta, kad pritariama vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymui organizuoti mokymus antstoliams bei kitiems vykdymo proceso dalyviams, įgyvendinant neturtinio pobūdžio teismo sprendimus.

- Lietuvos Aukščiausiajam Teismui – svarstyti galimybę parengti teismų praktikos, nagrinėjant civilines bylas dėl bendravimo su vaiku tvarkos, apibendrinimą. Siūlymas pateiktas atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktiką nagrinėjant skundus, susijusius su bendravimo tvarka, taip pat konsultacijų metu gyventojų pateikiamas problemas, kurie rodo teismų praktikos, sprendžiant šios kategorijos bylas, nevienodumą.

- Nacionalinei teismų administracijai – atkreipti dėmesį į nevienodą teismų praktiką taikant laikinąsias apsaugos priemones dėl bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu/motina tvarkos nustatymo bei į taikaus ginčų sprendimo – taikinamojo tarpininkavimo taikymo poreikį šeimos bylose.

- Lietuvos Advokatų tarybai – atkreipti advokatų dėmesį dėl detalesnės bendravimo su vaiku tvarkos, šalims kreipiantis į teismą; santuokos nutraukimo bylose šalims siūlyti prašyti nustatyti bendravimo su vaiku tvarką; atkreipti dėmesį į taikaus ginčų sprendimo – taikinamojo tarpininkavimo taikymo poreikį šeimos bylose.

- Savivaldybėms – įvertinti socialinių paslaugų poreikį krizinėje situacijoje (skyrybos, kt. veiksniai) esančioms šeimoms, auginančioms nepilnamečius vaikus, bei užtikrinti šių paslaugų prieinamumą; įvertinti pozityvios tėvystės ugdymo programų poreikį ir užtikrinti jų prieinamumą; svarstyti galimybę užtikrinti pastovų specialisto (psichologo) konsultacijų teikimą vaikams/šeimoms, tarp jų – patiriančioms bendravimo sunkumus; užtikrinti savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus funkcijų atlikimą (bei apmokėjimą už darbą) ne darbo dienomis ir valandomis.

Gauti savivaldybių atsakymai rodo skirtingą praktiką (kai kur – jos nebuvimą) savivaldybėse dėl vaiko teisių apsaugos skyrių funkcijų vykdymo ne darbo dienomis/valandomis. Kai kuriose savivaldybėse jau yra teikiamos ar greitai metu planuojamos teikti pozityvios tėvystės ugdymo paslaugos, kitose – tik planuojama apmokėti atitinkamus

specialistus. Didžiojoje daugumoje savivaldybių neplanuojama įsteigti atskiro psichologo etato, o keliose savivaldybėse psichologo etatai yra prie socialinių paslaugų centrų.

- Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams – atkreipti dėmesį, kad už tėvų valdžios nepanaudojimą arba panaudojimą priešingai vaiko interesams ar neteisėtą trukdymą vaikui naudotis savo teisėmis būtina imtis priemonių dėl administracinės atsakomybės taikymo.

Tyrimas parodė, kad savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai vengia kreiptis dėl administracinės atsakomybės taikymo už trukdymą vaikui bendrauti su skyrium gyvenančiu tėvu/motina.

5.1.2. Neturtinio pobūdžio teismo sprendimų vykdymas

Ataskaitinių metų vaiko teisių apsaugos kontrolierės veikla parodė, kad, nepaisant 2011 metais atliktų tam tikrų teisinės bazės pakeitimų, vykdam neturtinio pobūdžio teismo sprendimus, susijusius su vaikais (bendravimas su vaikais, vaikų perdavimas), vis dar kyla nemažai problemų.

Ankstesnėse vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitose išsamiai aprašyta Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla, siekiant su vaikais susijusio teismo sprendimo vykdymo procese valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai (savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriui) suteikti aktyvų, vaiko teisių ir interesų užtikrinimo prasme, vaidmenį, taip pat konkrečiau apibrėžti valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos (savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus) teises ir pareigas šiame procese, bendradarbiavimo su antstoliu ir kitais vykdymo proceso dalyviais formas ir kt.

Teismo sprendimų dėl vaikų perdavimo vykdymo tvarka nustatyta Civilinio proceso kodekso 764 straipsnyje, kurio nuostatas detalizuoja Sprendimų vykdymo instrukcijos, patvirtintos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-352 (2011 m. lapkričio 14 d. įsakymo Nr. 1R-265 redakcija), 25 punktą.

Pagal Civilinio proceso kodekso 764 straipsnio nuostatas, tais atvejais, kai skolininkas per teismo sprendime arba antstolio raginime nustatytą terminą sprendimo dėl vaiko perdavimo neįvykdo, antstolis, įvertinęs valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos (savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus), policijos atstovo ir psichologo rekomendacijas, priima patvarkymą dėl sprendimo vykdymo tvarkos. Šiame patvarkyme turi būti detalai aptartas vykdymo priemonių pobūdis ir jų taikymas. Vykdam teismo sprendimą dėl vaiko perdavimo, būtinas vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovo dalyvavimas.

Sprendimų vykdymo instrukcijos 25 punkto analizė rodo, kad antstolis patvarkymą dėl sprendimo vykdymo tvarkos priima atsižvelgęs į vaiko teisių apsaugos specialistų rekomendacijas. Prireikus antstolis su savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovu aptaria sprendimo vykdymo priemonių pobūdį ir jų vykdymo tvarką, kurią taip pat turi nurodyti aukščiau minėtame patvarkyme. Sprendimų vykdymo instrukcijos 25 punktas nustato, kad patvarkymą antstolis turi pateikti savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriui ne vėliau kaip kitą dieną po jo priėmimo.

Nei Civilinio proceso kodekso normos, nei Sprendimų vykdymo instrukcijos normos nenustato termino prieš kurį savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius turi būti informuotas apie numatomus atlikti vykdymo veiksmus. Paminėtina, kad nors šie teisės aktai nustato privalomą savivaldybės vaiko teisių apsaugos specialistų dalyvavimą vykdymo procese, jų teisės, užtikrinant vaiko teisių apsaugą vaiko perdavimo momentu, nenustatytos, todėl turėtų būti vadovaujamosi bendraisiais vykdymo proceso principais ir Civilinio proceso kodekse nustatytomis vykdymo proceso dalyvių teisėmis ir pareigomis.

Pažymėtina ir tai, kad Civilinio proceso kodekso nuostatos nenumato savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus teisės atsisakyti dalyvauti teismo sprendimo vykdymo procese ar duoti antstoliui valdingus nurodymus, ar nutraukti vykdymo veiksmus, tačiau vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitiniais metais atliktų tyrimų metu buvo nustatyti atvejai, kai savivaldybės

vaiko teisių apsaugos skyrius kėlė jokiuose teisės aktuose nenustatytus reikalavimus antstoliams (pavyzdžiui, užtikrinti psichiatro dalyvavimą vaiko perdavimo metu; užtikrinti kompleksinių paslaugų teikimą po vaiko perdavimo; teismo sprendimų vykdymą (nevykdymą) siejo su administracinių sprendimų priėmimu (nepriėmimu) ir pan. Be to, tyrimų metu buvo nustatyti atvejai, kai savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai nesiėmė jokių priemonių, kad užtikrintų vaiko (-ų) paruošimą perdavimui ir vaiko bei tėvų (vieno iš tėvų) suvienijimui.

Sprendžiant neturtinių teismų sprendimų vykdymo klausimus, praktikoje neabejotinai pasitaiko ekstraordinarūs atvejai, reikalaujantys itin kokybiško ir efektyvaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir koordinavimo, tačiau vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atliktų tyrimų metu buvo nustatyta, kad savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai tokiais atvejais neišnaudoja bendradarbiavimo galimybių su kitomis savivaldybės teritorijoje veikiančiomis institucijomis ir organizacijomis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į nustatytus vaiko teisių apsaugos skyrių specialistų veiklos trūkumus bei į kitas su neturtinio pobūdžio teismo sprendimų vykdymo procese išryškėjusias problemas, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pasiūlė, sudarant šių specialistų kvalifikacijos tobulinimo programas, didesnę dėmesį skirti teisinių žinių bei kompetencijos sprendimų priėmimo srityje tobulinimui. Be to, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Teisingumo ministeriją ir Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetą, atkreipdama dėmesį į būtinybę papildyti Civilinio proceso kodeksą bei Sprendimų vykdymo instrukciją nuostatomis ir detaliau reglamentuoti vaikų perdavimo, ypač priverstinio, procesus (turėtų būti labai aiškiai ir konkrečiai apibrėžti informacijos pateikimo ir patvarkymų terminai; nustatytos kompetencijos ribos; savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pareiga užtikrinti vaiko paruošimą perdavimui; nustatytas psichologo vaidmuo procese; priemonės, kuriomis gali būti užtikrinama vaiko teisių apsauga ir pan.).

Siekdama kuo efektyvesnio ir greitesnio aukščiau nurodytų problemų sprendimo ir teigiamų pokyčių šioje srityje, vaiko teisių apsaugos kontrolierė bei jos patarėjai dalyvavo tiek Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos bei Socialinių reikalų ir darbo komitetų, tiek su šių klausimų sprendimų susijusių ministerijų organizuotose posėdžiuose, kurių metu įvairių sričių specialistai ieškojo racionalių teisinio reglamentavimo bei praktinio įgyvendinimo trūkumų sprendimo būdų.

5.1.3. Vaiko bendravimas su kitais giminaičiais

Tiriant ataskaitiniais metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamus skundus paaiškėjo, kad tiek visuomenė, tiek specialistai, dirbantys vaiko teisių apsaugos srityje, dažnai vaiko tapatybės sąvoką supranta labai siaurai, t. y. mano, jog vaikui pakanka žinoti, kas yra jo tėvai ir su jais bendrauti. Paminėtina, kad vaiko tapatybės jausmui kiti giminaičiai (seneliai, tetos, dėdės, pusbroliai, pusseserės, proseneliai) yra ne mažiau svarbūs nei tėvai, o susiklosčius tam tikroms aplinkybėms gali tapti svarbesniais už juos. Be to, vaiko prierašumo ryšys su kitais asmenimis formuojamas per bendravimo intensyvumą, todėl vaikui ne mažiau yra svarbus bendravimas ir su giminaičiais, nepriskirtiniais artimųjų giminaičių ratui (seserims, broliams, tėvams, seneliams).

Lietuvos teisinė bazė šiuo metu numato tik vaiko teisės bendrauti su artimaisiais giminaičiais įgyvendinimo mechanizmus. Tokiais atvejais vaikas, esant bent vieno iš tėvų ar kitų teisėtų atstovų prieštaravimui (tėvų skyrybų, gyvenimo skyrium, nesutarimų šeimose ir kt. atvejais), netenka galimybės bendrauti su savo pusseserėmis ir pusbroliais, tetomis ar/ir dėdėmis, nepriklausomai nuo bendravimo intensyvumo, siejančio emocinio ryšio ir svarbos vaiko tapatumo suvokimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga nuo 2008 metų siekė atkreipti dėmesį į šiuos vaiko teisių pažeidimus ir, siekdama išvengti jų ateityje, siūlė teisinio reglamentavimo

pakeitimus. Tuometinės vaiko teisių apsaugos kontrolierės R. Šalaševičiūtės siūlymu Lietuvos Respublikos Seimo narys G. Songaila 2009 metais parengė ir įregistravo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.172, 3.176, 3.182, 3.183, 3.250, 3.262 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą Nr. XIP-1038, tačiau jis, kaip ir vėliau Seimo pirmininkei I. Degutienei bei Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetui (2010 metais), taip pat Seimo valdybos nutarimu sudarytos darbo grupės vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkymo koncepcijai parengti pirmininkei, Seimo narei V. V. Margevičienei (2011 metais) pateikti siūlymai sudaryti teisinės prielaidas vaiko bendravimui ne tik su artimaisiais giminaičiais šeimų iširimo ir kitais atvejais, nebuvo svarstyti.

Atsižvelgdama į tai, vaiko teisių apsaugos kontrolierė E. Žiobienė ataskaitiniu laikotarpiu 2008-2012 metų kadencijos Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetui pateikė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.172, 3.176, 3.182, 3.183, 3.210, 3.212, 3.241, 3.250, 3.254, 3.257, 3.262, 3.264, 3.269 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą (Nr. XIP-4603).

Nepaisant nurodytos problemos aktualumo, galutiniai sprendimai dėl pateiktų siūlymų nebuvo priimti, todėl į jas buvo atkreiptas dėmesys ir 2012 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto organizuotoje diskusijoje „Žmogaus teisės Lietuvoje šiandien ir rytoj“, taip pat kreiptasi į šio Komiteto narę R. Šalaševičiūtę, prašant apsvarstyti galimybę tobulinti teisinį reglamentavimą.

5.1.4. Piktnaudžiavimas tėvų valdžia bei vengimas atlikti pareigas, jas perleidžiant tretiesiems asmenims

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2012 metais atliko tyrimą dėl valstybės ir savivaldybės institucijų pareigūnų galimai netinkamo tarnybinių pareigų atlikimo, kai, nesilaikant įstatymuose nustatytos tvarkos, keletas vienos Vilniaus pagrindinės mokyklos su bendrabučiu moksleivių iki pilnametystės buvo apgyvendinti Lenkijos Respublikos piliečių šeimose, sukuriant faktinius globos santykius.

Tyrimo metu nustatyta, jog 2008 – 2012 metais 6 nepilnamečiai (5 iš jų buvo 5–7 metų amžiaus), pagal tėvų (vieno iš tėvų) įgaliojimus ar sutikimus, patvirtintus Lietuvos notarų, bei notariškai patvirtintus priimančių šeimų įsipareigojimus rūpintis vaiku, jį išlaikyti ir kt., išvyko nuolat gyventi į Lenkijos Respubliką.

Atkreiptinas dėmesys, jog tokio pobūdžio įgaliojimai ar sutikimai, susiję su tėvų valdžios pareigų perleidimu kitiems asmenims, yra faktinis tėvų valdžios atsisakymas savo nepilnamečių vaikų atžvilgiu ir, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.159 straipsnio 1 dalimi, negalioja.

Visi į Lenkijos Respubliką išvykę vaikai augo šeimose, kurios Lietuvoje buvo įrašytos į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, sąrašą. Vaikai su Lenkijos Respublikos piliečių šeimomis susipažino per mokyklos ir Lenkijos Respublikoje registruoto ir veikiančio fondo „Širdis vaikams“ vykdomą projektą. Projekto tikslas – suteikti galimybę mokyklos našlaičiams, nepilnų šeimų bei socialiai remtinų šeimų vaikams praleisti Šv. Kalėdų, Velykų ir vasaros atostogas Lenkijoje, lenkų šeimose bei šiems vaikams organizuotose stovyklose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierei fondo „Širdis vaikams“ bei mokyklos veiklos (projekto) tikslai sukėlė abejonių, nes interneto svetainėje skelbiamame fondo statute kaip veiklos tikslai buvo nurodyti: lenkų kilmės vaikų iš už rytinės šalies sienos integracija į šeimas, pagalba šeimoms įsivaikinant šiuos vaikus. Įvertinus informaciją, kad vaikai nuolatiniame gyvenime išvyko į Lenkijos Respublikos piliečių šeimas, neturinčias biologinių vaikų, buvo padaryta prielaida, jog neatsitiktinai vaikai buvo parinkti iš šeimų, įrašytų į socialinės rizikos šeimų apskaitą dėl tėvų asocialaus gyvenimo būdo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, toks vaikų apgyvendinimas Lenkijos Respublikos piliečių šeimose prilygsta tarptautiniam įvaikinimui ar globai, išvengiant Lietuvos

Respublikos įstatymuose ir poįstatyminiuose teisės aktuose nustatytų sąlygų, procedūrų bei formalumų.

Iš tyrimo metu surinktų dokumentų buvo matyti, kad Lietuvos vaiko teisių apsaugos institucijos (Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius, Socialinių paslaugų centras (socialiniai darbuotojai), Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos) apie faktinę tarptautinę globą, neesant teisinio pagrindo, žinojo nuo 2010 metų rudens, tačiau konkrečių veiksmų dėl galimai neteisėto nepilnamečių gyvenimo Lenkijos Respublikos piliečių šeimose ėmėsi tik 2011 metų spalio mėnesį.

Atlikdama tyrimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Lietuvos Respublikos generalinę prokuratūrą su prašymu pradėti ikiteisminį tyrimą dėl fondo „Širdis vaikams“ vykdomo projekto, jame dalyvaujančių švietimo įstaigų vadovų, taip pat valstybės/savivaldybės institucijų tarnautojų, turėjusių užtikrinti minėtų vaikų teisių apsaugą ir užtikrinti globos ar įvaikinimo procedūrų teisėtumą, veiklos, taip pat nustatyti, ar mokyklos ar kitos Lietuvos švietimo ar socialinės globos įstaigos (jei tokios dalyvavo) ir Lenkijos fondo „Širdis vaikams“ projekto vykdymo laikotarpiu (nuo 1993 metų) nebuvo kitų neteisėto vaikų apgyvendinimo Lenkijos piliečių šeimose atvejų. Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimąsi perdavus pagal kompetencija nagrinėti Vilniaus apygardos prokuratūrai, pastaroji pradėjo ikiteisminį tyrimą pagal požymius nusikaltimo, numatyto Baudžiamojo kodekso 229 straipsnyje (tarnybos pareigų neatlikimas) dėl galimai neteisėtų valstybės ir savivaldybės institucijų pareigūnų veiksmų, vykdančių Lenkijos fondo „Širdis vaikams“ projektą (ikiteisminis tyrimas dar tęsiamas).

Atlikusi tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė Lietuvos notarų rūmų dėmesį į notarų veiksmus, susijusius su neteisėtu tėvų valdžios atsisakymu ir asmeninių teisių ir pareigų nepilnamečių vaikų atžvilgiu perleidimu kitiems asmenims, paprašė juos įvertinti bei užtikrinti, kad tokia praktika nesikartotų.

Lietuvos notarų rūmai informavo, kad pakartotinai supažindino notarus su Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2005 m. spalio 3 d. nutarimu, kuriame rekomenduojama notarams netvirtinti įgaliojimų atstovauti tuos tėvus, kurių iš tėvų valdžios kylančios asmeninės teisės ir pareigos perduodamos įgyvendinti kitiems asmenims.

Paminėtina, kad pradėjusi minėtą tyrimą, atsižvelgdama į tai, jog Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos nariams suteikta teisė siūlyti Tarybos posėdyje svarstytinus klausimus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į tuometinį Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos pirmininką, socialinės apsaugos ir darbo viceministrą D. Bitaitį, siūlydama Tarybos posėdyje svarstyti klausimą dėl vaiko atstovų pagal įstatymą teisių ir pareigų perleidimo tretiesiems asmenims, vaikams išvykstant į užsienio valstybes.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos posėdyje apsvarstyti galimybę keisti galiojančią teisinį reglamentavimą (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą ir/ar kt. teisės aktus) bei numatyti kitas priemones, kurios užtikrintų tinkamą vaikų teisių ir jų teisėtų interesų apsaugą, nurodytose situacijose.

Taip pat, siekdama išvengti tėvų (vieno iš jų) galimo piktnaudžiavimo bei vengimo atlikti savo pareigas, perleidžiant jas kitiems asmenims, bei užtikrinti geriausius vaikų interesus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetui, Teisės ir teisėtvarkos komitetui ir Socialinių reikalų ir darbo komitetui bei Lietuvos Respublikos Vyriausybei svarstyti klausimą dėl papildomo vienašalių sandorių, susijusių su nepilnamečių vaikų išvykimu į užsienio valstybes mokymosi, gydymo ir pan. tikslais reglamentavimo.

Reaguodamas į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus siūlymą, Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas surengė posėdį vaiko teisių apsaugos kontrolierės atlikto tyrimo metu nustatytoms problemoms aptarti. Įvertinęs posėdžio metu pateiktus pasiūlymus, Žmogaus teisių komitetas priėmė sprendimą kreiptis į Lietuvos Respublikos Seimo valdybą su prašymu sudaryti darbo grupę reikalingam teisės aktų tobulinimui.

5.1.5. Vaiko teisė bendrauti su bausmę kalėjime atliekančiais tėvais

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniais metais buvo gauta nemažai skundų iš Lukiškių kalėjime – tardymo izoliatoriuje bausmę atliekančių tėvų dėl teisės matytis su vaikais bei vaiko teisės nevaržomai bendrauti su tėvais galimų pažeidimų.

Atlikusi tyrimus bei įvertinusi esamą teisinį reglamentavimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė vaiko teisių pažeidimų nenustatė, tačiau, atsižvelgdama į keletą teisinių bei moralinių aspektų, remdamasi Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje įtvirtintomis nuostatomis, mokslininkų pastebėjimais ir kt., kreipėsi į Teisingumo ministeriją siūlydama svarstyti klausimą dėl teisės aktų, ribojančių nepilnamečių teisę tiesiogiai bendrauti su kalėjime bausmę atliekančiais tėvais, pakeitimų.

Pataisos įstaigų įrengimo ir eksploatavimo taisyklių, patvirtintų Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2011 m. kovo 3 d. įsakymu Nr. V-82, 22 punktu nustatyta, kad visose pataisos įstaigose nuteistųjų trumpalaikiams pasimatymams su sutuoktiniu, sugyventiniu bei artimaisiais ir kitais asmenimis įrengiamos trumpalaikių pasimatymų patalpos. Taisyklių 25 punktą nustato, kad trumpalaikių pasimatymų salėje išilgai salės įrengiamas ne siauresnis kaip 120 cm ir ne aukštesnis kaip 70 cm stalas. Stalas vienu galu turi remtis į salės sieną. Nuo stalviršio apačios iki grindų stalas pertveriamas ištisine pertvara. Pagal stalo ilgį nuo lubų iki stalo viršaus įrengiama saugi permatoma pertvara, izoliuojanti lankytoją ir nuteistąjį nuo fizinio kontakto.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė neabejojo laisvės atėmimo vietų sistemos sukūrimo principais, t.y., kad pirmiausia siekiama bendrosios nusikaltimų prevencijos, ypač jų recidyvo mažinimo, todėl skirtingose įkalinimo įstaigose laikomų asmenų teisinė padėtis bei jų izoliavimo nuo visuomenės laipsnis turi skirtis. Kontrolierė taip pat nekvestionavo tvarkos, pagal kurią trumpalaikiai pasimatymai turi vykti be fizinio kontakto, tačiau atkreipė dėmesį į Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija pripažintas vaiko teises, o ypač – vaiko teisę nuolat bendrauti su tėvais, išskyrus atvejus, kai tai nesuderinama su vaiko interesais.

Teisingumo ministerija atsakė, kad trumpalaikių pasimatymų tvarka yra vienoda visiems nuteistiesiems, todėl, atskirai išskyrus tam tikrą grupę nuteistųjų – suteikus privilegiją nuteistiesiems, turintiems nepilnamečių vaikų, trumpalaikių pasimatymų metu su jais bendrauti ne per stiklinę pertvarą, galimai būtų pažeistas lygių galimybių principas, kadangi kiti nuteistieji (neturintys nepilnamečių vaikų) tokia privilegija pasinaudoti negalėtų. Teisingumo ministerija pateikė nuomonę, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierės pateiktą siūlymą svarstyti yra netikslinga.

5.1.6. Teisė gauti informaciją apie kartu su vaiku gyvenančius asmenis

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2011 metų veiklos laikotarpiu atkreipė dėmesį bei informavo Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetą apie tai, jog teisės aktuose nėra reglamentuotas ypatingų asmens duomenų tvarkymo (teikimo) aspektas, t. y. vaiko atstovo(-ų) pagal įstatymą teisės gauti informaciją apie faktiškai su vaiku gyvenančio ar siekiančio su vaiku bendrauti asmens teistumą.

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Teisingumo ministerijos organizuojuose kompetentingų institucijų pasitarimuose bei teikė siūlymus Teisingumo ministerijai dėl teisinio reglamentavimo tobulinimo galimybes, siekiant išspręsti tėvų ir kitų teisėtų vaiko atstovų teisės gauti informaciją apie asmens, gyvenančio kartu su vaiku, teistumą problemą.

Nuostatos dėl ypatingų asmens duomenų tvarkymo ir perdavimo tretiesiems asmenims buvo įtvirtintos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtame Lietuvos Respublikos

vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo projekte (naujos redakcijos įstatymo projekte).

5.1.7. Vaiko kilmės patvirtinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atskaitiniais metais atliko tyrimą dėl vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, delsiant įregistruoti vaikų gimimą, bei atsakingų institucijų netinkamo pareigų vykdymo, nesiimant aktyvių veiksmų, sprendžiant vaikų gimimo pažymėjimų išdavimo klausimą. Tyrimo metu paaiškėjo, kad penki šeimos vaikai gimė namuose, nedalyvaujant sveikatos priežiūros specialistams, ir tik du iš jų turi gimimo liudijimus. Moteris, laikanti save vaikų motina, neturėjo jokių asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų.

Pagal Civilinio kodekso 3.139 straipsnio nuostatas, jei vaikas gimė ne medicinos įstaigoje ir jei vaiko motinos būklė po gimdymo nebuvo tikrinta, pažymėjimą apie vaiko gimimą išduoda gydytojų konsultacinė komisija Vyriausybės nustatyta tvarka. Pažymėjime motina nurodoma moteris, dėl kurios gydytojų konsultacinei komisijai nekyla abejonių, jog ji pagimdė vaiką.

Nagrinėjamu atveju motina nei nėštumo laikotarpiais (nuo 1997 metų iki 2010 metų), nei po jų į pirminės sveikatos priežiūros įstaigą dėl savo ar vaikų sveikatos būklės nesikreipė. Moteris tik 2010 metais kreipėsi į pirminės sveikatos priežiūros įstaigą dėl vaikų gimimo pažymėjimų išdavimo, tačiau sveikatos priežiūros įstaigos konsultacinė gydytojų komisija tik 2012 metais, atsižvelgusi į Sveikatos apsaugos ministerijos specialistų nuomonę, jog galima išduoti vaikams gimimo pažymėjimus nenurodant vaikų motinos (jei kyla abejonių nustatant vaiką (vaikus) pagimdžiusią moterį), išdavė vaikų gimimo pažymėjimus. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, sveikatos priežiūros įstaiga turėjo imtis aktyvių veiksmų, spręsdama vaikų gimimo pažymėjimų išdavimo klausimą, o ne vilkinti procesą.

Tyrimo metu buvo nustatyta ir tai, kad savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius turėjo informacijos, jog vaikai, neturintys asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų, gyvena su moterimi, kuri save laiko jų motina, tačiau neturi asmens dokumento bei motinystę šiems penkiems vaikams pagrindžiančių dokumentų. Atsižvelgdama į šią aplinkybę, vaiko teisių apsaugos kontrolierė išsakė nuomonę, kad savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius turėjo ne tik nedelsiant spręsti įstatyminio atstovo skyrimo vaikams klausimą ir kreiptis į pirminės sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų konsultacinę komisiją dėl pažymėjimų apie vaikų gimimą išdavimo, bet ir, susiklosčiusių aplinkybių sprendimo laikotarpiu, laikinai įtraukti šeimą į socialinės rizikos šeimų apskaitą, kas būtų sudarę galimybę stebėti, ar tinkamai užtikrinamos minėtų vaikų teisės ir teisėti interesai.

Be to, tyrimo metu paaiškėjo, kad ugdymo įstaiga, nepaisydama aplinkybės, jog vaikai neturėjo asmens dokumentų, priėmė juos į mokyklą bei ugdė iš bendrųjų mokinio krepšelio lėšų, neįtraukdama šių vaikų į Mokinių registrą. Seniūnija, gavusi ugdymo įstaigos kreipimąsi, minėtiems vaikams kasmet skyrė nemokamą maitinimą, nors teisės aktų nustatyta tvarka, kad, kreipiantis dėl išmokos vaikams, be kitų dokumentų būtina pateikti asmens, kuris kreipiasi dėl išmokų, vardą, pavardę, asmens kodą, vaiko vardą, pavardę ir asmens kodą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, nepaisant aplinkybių, jog, sudarant ugdymo paslaugų sutartį ir skiriant socialinę paramą šeimai, buvo siekiama užtikrinti vaikų interesus, savivaldybės administracijos sprendimas ignoruoti asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų pateikimo būtinybę vertintinas kaip netinkamas. Minėti šeimai pirmiausiai turėjo būti suteikta pagalba tvarkant asmens dokumentus, paraleliai sprendžiant išmokų vaikams mokėjimo klausimą.

Atlikusi tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolierė įspėjo motiną dėl laiku neįregistruoto vaikų gimimo; atkreipė pirminės sveikatos priežiūros įstaigos vadovo dėmesį, kad, kilus problemoms ar neaiškumams dėl vaiko gimimo pažymėjimo išdavimo, būtina imtis visų reikiamų priemonių situacijai operatyviai išsiaiškinti/spręsti; įspėjo savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėją dėl netinkamo vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo bei paprašė

nedelsiant spręsti nepilnamečių įstatyminio atstovo klausimą; informavo Švietimo ir mokslo ministeriją dėl nepilnamečiams, neįregistruotiems Mokinių registre, teikiamų ugdymo paslaugų.

5.1.8. Vaiko ir tėvų ryšių palaikymas

Tarptautiniai teisės aktai, reglamentuojantys vaiko teises, įpareigoja valstybę garantuoti vaikui teisę augti savo biologinėje šeimoje, o vaiko paėmimą iš šeimos taikyti tik išimtiniais atvejais. Be to, teisės aktai įtvirtina vaiko teisę palaikyti ryšius ir bendrauti su tėvais (vienu iš tėvų) jų išskyrimo atveju, išskyrus tuos atvejus, kai yra teisėtas pagrindas manyti, jog bendravimas su tėvais (vienu iš tėvų) gali turėti vaikams žalingą įtaką.

Vaiko teisės augti šeimoje, taip pat jo teisės į šeimos ryšius atveju labai svarbus laiko veiksnys, todėl svarbu organizuoti vaiko (-ų) nuolatinius susitikimus su tėvais (vienu iš tėvų) ryšiu išlaikyti ar jam sustiprinti (atnaujinti). Esant nesutarimams tarp tėvų ar/ir kitų teisėtų vaiko atstovų, vaiko teisė palaikyti nuolatinius asmeninius ryšius ir tiesiogiai bendrauti su tėvais (vienu iš tėvų) turėtų būti realizuojama sudarant sąlygas matytis ir bendrauti neutralioje ir bendravimo nevaržančioje vietoje. Atlikdamos šią pareigą, savivaldybės institucijos, tiesiogiai atsakingos už vaiko teisių apsaugą, turi naudotis visomis joms suteiktomis teisinėmis ir administracinėmis priemonėmis, laiduojančiomis joms nustatytą funkcijų įgyvendinimą.

Ataskaitiniais metais tiriant skundus buvo pastebėti atvejai, kai savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai nesiėmė jokių veiksmų užtikrinti netrukdomą tėvų (vieno iš tėvų) bendravimą su vaiku, motyvuodami vaiko nenoru, kuris dažnai būna įtakotas suaugusiųjų, su kuriais gyvena vaikas. Vaiko teisių apsaugos skyriai taip pat neišnaudojo jiems suteiktų teisinių priemonių ir tais atvejais, kai bendravimas su vaiku buvo nekokybiškas, į bendravimą nuolat įsiterpė kiti vaiko artimieji, darydami neigiamą įtaką ne tik bendravimui, bet ir vaiko emocinei būsenai. Neneigiant tėvų (vieno iš tėvų) pareigos aktyviai dalyvauti palaikant ir plėtojant emocinius ryšius su vaiku, aktyvių savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiksmų apsaugant vaiką nuo įtakos jo nuomonei nebuvimas vertintinas kaip šių institucijų pareigos užtikrinti nenutrūkstamą tėvų ir vaiko ryšio palaikymą vykdymo perkėlimą tėvams ar kitiems teisėtiems atstovams.

Be to, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių specialistai, net ir matydami, kad vienas iš tėvų ar kitas teisėtas vaiko atstovas netinkamai vykdė savo pareigą užtikrinti betarpišką ir nuolatinį vaiko bendravimą su kitu iš tėvų, taip pat paruošti vaiką tokiam bendravimui, nevertino vaiko teises pažeidusių asmenų veiksmų ir nekėlė teisinės atsakomybės už netinkamą tėvų valdžios panaudojimą ar globėjo pareigų vykdymą klausimo. Vaiko teisių apsaugos skyriai taip pat dažnai nepagrįstai paliko konfliktuojančioms dėl vaiko šalims nuspręsti psichologinės pagalbos, kuri parengtų vaiką susitikimams su tėvais (vienu iš tėvų) ar šeimos susijungimui, teikimo klausimą.

Nagrinėjant skundus buvo nustatyti ir atvejai, kai savo neveikimą (konkrečių veiksmų neatlikimą) aukščiau aptartoje srityje vaiko teisių apsaugos skyriai bandė pateisinti aktyviu susirašinėjimu su kitomis institucijomis ir organizacijomis dėl konsultacijų, nuomonių pateikimo, instrukcijų ir išaiškinimo, kokių veiksmu turėtų imtis ir pan.

5.1.9. Socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo socialinės rizikos šeimoms problemos

Atsižvelgusi į pastebėtas savivaldybėse organizuojamo socialinio darbo su socialinės rizikos šeimomis, auginančiomis vaikus, problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniais metais atliko tyrimą dėl galimų socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo socialinės rizikos šeimoms problemų įtakos vaiko teisių apsaugos užtikrinimui savivaldybėse (plačiau žr. *Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko*

teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“). Tyrimo tikslas buvo identifikuoti socialinių paslaugų teikimo ir jų efektyvumo problemas.

Savivaldybės teikiamos paslaugos šeimoms turi atitikti realius šeimų poreikius. Socialinės rizikos šeima, auginanti nepilnamečius vaikus, gali būti išbraukta iš socialinės rizikos šeimų sąrašo tuomet, kai pašalinamos priežastys, dėl kurių šeima į minimą sąrašą buvo įrašyta. Tyrimo metu nustatyta, jog socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo paslaugų skaičius didintinas, nes, pagal statistinius duomenis, socialinių įgūdžių stoka yra antra pagal dažnumą priežastis, dėl kurios šeimos, auginančios vaikus, priskiriamos socialinės rizikos šeimų kategorijai, juo labiau, kad pagal Socialinių paslaugų kataloge pateikiamą šios paslaugos sudėtį, bendrosios paslaugos: informavimas, konsultavimas, atstovavimas ir tarpininkavimas, yra vienos iš šios paslaugos sudedamųjų dalių.

Nemažoje dalyje savivaldybių specialioji paslauga - socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas, yra vienintelė iš teikiamų socialinės priežiūros paslaugų socialinės rizikos šeimoms, auginančioms vaikus, tačiau iš pateiktų bendro pobūdžio duomenų yra neaiškus šios paslaugos turinys. Kitos socialinės priežiūros paslaugos: apgyvendinimas savarankiško gyvenimo namuose, laikinas apnakvindinimas, intensyvi krizių įveikimo pagalba, yra teikiamos retai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, jog pagal įrašymo priežastį didžiausias skaičius šeimų į socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, sąrašą yra įrašomas dėl girtavimo ir psichotropinių vaistų vartojimo, tačiau socialinės priežiūros paslauga - psichosocialinė pagalba, kurios gavėjai, pagal Socialinių paslaugų katalogą, yra socialinės rizikos suaugę asmenys, piktnaudžiaujantys alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis ir jų šeimos, pagal savivaldybių pateiktus duomenis, yra teikiama labai retai.

2008 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos užsakymu Socialinės ekonomikos instituto atliktame tyrime buvo pabrėžta, jog „pagalbos sergantiems priklausomybe nuo alkoholio sistema išlieka medikalizuota – psichosocialinė grandis yra silpnoji šios sistemos dalis“. Pažymėtina, jog ataskaitiniais metais atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad per 4 metų laikotarpį pokyčių šioje srityje nėra.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, krizių šeimoje atvejai neretai sprendžiami nevertinant pasirinktų socialinio darbo metodų bei priemonių (socialinių paslaugų rūšies) tinkamumo ir efektyvumo, nekeliant klausimo, ar išnaudotos visos pagalbos šeimai galimybės, tačiau problema išsprendžiama paimant vaikus iš šeimos. Pažymėtina, jog neretais atvejais nustačius vaikams laikinąją globą (rūpybą), socialinis darbas su vaiko tėvais yra vykdomas formaliai (apsiribojant formaliai teikiamomis bendrosiomis paslaugomis), neieškant realių galimybių suteikti daugiau specialiųjų paslaugų, nesuteikiant šeimai reikiamos pagalbos, kad būtų pašalintos vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo priežastys ir vaikas grąžintas į šeimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, nesant sukurto efektyvaus socialinių paslaugų kokybės vertinimo mechanizmo ne tik savivaldybės mastu, tačiau ir individualiais atvejais, šeimai skirtos paslaugos gali būti neefektyvios ir dėl to, jog teikiamos formaliai, nevertinant teikiamų paslaugų turinio.

Tyrimo metu buvo nustatyta, jog socialinių paslaugų įstaigų skaičius (infrastruktūra) savivaldybėse labai skirtingas. Socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų galimybės gauti būtinas socialines paslaugas yra tiesiogiai įtakojamos šeimos gyvenamosios vietos, tiek kalbant apie paslaugų prieinamumo skirtumus atskirų savivaldybių kontekste, tiek atstumų skirtumus tarp socialinių paslaugų teikėjo ir paslaugų gavėjo tos pačios savivaldybės teritorijos kontekste. Esant tokiai situacijai, kai socialinių paslaugų infrastruktūra savivaldybėse išvystyta labai skirtingai, ne visoms socialinės rizikos šeimoms ir jose augantiems vaikams sudaromos galimybės gauti reikiamas socialines paslaugas. Pažymėtina, jog daugelyje savivaldybių įsteigti vaikų dienos centrai, teikiantys socialines paslaugas socialinės rizikos šeimose augantiems vaikams, socialiai remtiniams bei socialinės rizikos vaikams, neretai įkurti miestuose, rajonų centruose, todėl paslaugos juose yra sunkiai prieinamos kaimiškose vietovėse gyvenantiems vaikams.

Socialinių paslaugų infrastruktūros skirtumai savivaldybėse bei nepakankamas socialinių paslaugų teikėjų skaičius turi tiesioginės įtakos savivaldybėse gyvenančių socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, paslaugų spektrui. Minėtoms šeimoms teikiamos tos socialinės paslaugos, kurios, pagal šiuo metu esančias savivaldybių galimybes, yra įmanomos teikti. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, nepakankamai išvystytas socialinių paslaugų tinklas taip pat neigiamai įtakoja prevencinio socialinio darbo organizavimą, kuomet paslaugos šeimoms, auginančioms vaikus, yra teikiamos nelaukiant, kol šeima pateks į socialinę riziką.

Tyrimo metu nustatyta, kad savivaldybių vykdomas socialinių paslaugų planavimas apsiriboja formaliais kiekybinės išraiškos rodikliais (planuojamų suteikti paslaugų kiekis, planuojamas paslaugų gavėjų skaičius, finansinių lėšų poreikis).

Socialinių paslaugų įstatyme ir poįstatyminiuose teisės aktuose nėra nurodyti bendrųjų socialinių paslaugų (ir jų rūšių) poreikio bei kokybės vertinimo kriterijai bei vertinimo procedūros, o socialinių paslaugų kokybės ir efektyvumo vertinimo modelių bei vertinimo kriterijų mokslinėje literatūroje įvairovė negali būti laikoma pakankamomis gairėmis savivaldybėms.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, esant dabartiniam teisiniam reglamentavimui, valstybės institucijos neturi realių svirtų tais atvejais, kai savivaldybių institucijos netinkamai vertina socialinių paslaugų poreikį ar teikiamų paslaugų kokybę, neužtikrina vaiko ir jo šeimos poreikius ir interesus atitinkančios socialinių paslaugų savivaldybėje infrastruktūros (prieinamumo), netinkamai organizuoja paslaugas ar atstovauja (užtikrina) vaiko teises ir netinkamai atlieka savo funkcijas. Siekiant vienodos praktikos savivaldybėse formavimo, socialinių paslaugų ir jų rūšių plėtros bei kokybės (efektyvumo) didinimo, kuri sąlygotų ir tolygios socialinių paslaugų infrastruktūros sukūrimą, tikslinga teisės aktuose nustatyti vienodus socialinių paslaugų kokybės vertinimo kriterijus.

Tyrimo metu nustatyta, kad šiuo metu pagrindiniai socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimoms, auginančioms vaikus, teikėjai yra socialiniai darbuotojai darbui su socialinės rizikos šeimomis. Neneigtina, jog lyginant su 2009 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikto tyrimo nustatytais rezultatais, per praėjusį laikotarpį savivaldybėse buvo pakankamai išgrynintos šių socialinių darbuotojų funkcijos, kelta kvalifikacija, kai kur mažėjo socialinių darbuotojų darbo krūvis, pagerėjo jų aprūpinimas transportu, ryšio priemonėmis ir pan. Tačiau vertinant ataskaitiniais metais atlikto tyrimo metu surinktus duomenis, kai kuriose savivaldybėse, atskirose seniūnijose šių socialinių darbuotojų aptarnaujamų paslaugų gavėjų skaičius vis dar yra per didelis, tam, kad šeimos ir vaikai gautų kokybiškas ir savalaikes paslaugas, orientuojantis į šeimos, vaiko poreikį gauti paslaugą tada, kai jam to labiausiai reikia, o ne tada, kai socialinis darbuotojas turi galimybę ją suteikti, socialinio darbuotojo užimtumą nustatant prioritetu.

Atlikusi tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė siūlymus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai bei savivaldybėms.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė:

- inicijuoti sprendimus dėl socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros savivaldybėse skatinimo bei tinkamo socialinių paslaugų finansavimo tiek iš valstybės, tiek iš savivaldybių biudžetų, siekiant mažinti savivaldybių socialinių paslaugų infrastruktūros išvystymo skirtumus atskirose savivaldybėse;
- priimti sprendimus dėl vieningos socialinės rizikos šeimoms, auginančioms vaikus, teikiamų socialinių paslaugų kokybės vertinimo mechanizmo sukūrimo, siekiant nustatyti vieningus kriterijus savivaldybėse teikiamų socialinių paslaugų kokybės vertinimui;
- priimti sprendimus dėl bendrųjų socialinių paslaugų (ir jų rūšių) poreikio vertinimo procedūrų nustatymo tobulinimo, siekiant nustatyti savivaldybių gyventojams realų socialinių paslaugų poreikį;
- svarstyti būtinybę užtikrinti vieningą socialinių paslaugų teikimo šeimoms, siekiant išvengti jų pateikimo į socialinę riziką, teisinio reglamentavimo sistemą, stiprinant prevencinio socialinio darbo organizavimą savivaldybėse;

- stiprinti metodinę pagalbą savivaldybėms, prioritetą teikiant norminių dokumentų priėmimui, siekiant užtikrinti vieningą ir kokybišką socialinių paslaugų poreikio nustatymą bei teikiamų socialinių paslaugų vertinimą, socialinių paslaugų teikimo socialinės rizikos šeimoms, auginančioms vaikus teikimo, standartus, privalomus socialinių paslaugų teikėjams.

Savivaldybėms vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė:

- gerinti socialinių paslaugų prieinamumą socialinės rizikos šeimoms, auginančioms vaikus, ypatingą dėmesį atkreipiant į kaimiškosiuose vietovėse gyvenančias šeimas/vaikus;
- socialinės rizikos šeimoms, auginančioms vaikus, teikti platesnio spektro socialines paslaugas, atitinkančias realius šeimų poreikius;
- atkreipti ypatingą dėmesį į socialinės rizikos šeimas, kurių vaikams nustatyta laikinoji globa (rūpyba) ir neapsiriboti šioms šeimoms formaliai teikiamomis socialinėmis paslaugomis, tačiau teikti šeimoms paslaugas, kurios sudarytų galimybę pašalinti vaikų laikinosios globos (rūpybos) nustatymo priežastis;
- užtikrinti socialinių paslaugų prieinamumą šeimoms, kurioms reikalingas prevencinis socialinis darbas, siekiant laiku suteikti pagalbą šeimoms ir išvengti šeimos ir joje augančių vaikų patekimo į socialinę riziką;
- organizuoti socialinių darbuotojų darbui su socialinės rizikos šeimomis, auginančiomis vaikus, veiklą, užtikrinant socialines paslaugas gaunančių šeimų ir vaikų teises gauti kokybiškas ir savalaikes paslaugas, nepriklausomai nuo socialinio darbuotojo užimtumo;
- spręsti socialinių paslaugų, teikiamų vaikų dienos centruose, prieinamumą kaimiškosiuose vietovėse gyvenantiems vaikams, organizuojant vaikų pavėžėjimą į minimas įstaigas.

5.1.10. Romų tautybės vaikų gyvenimo sąlygos

Ankstesniais ataskaitiniais metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo gaunama nemažai skundų iš romų tautybės asmenų dėl socialinio būsto nesuteikimo. Ištyrus minėtus skundus pastebėta, kad romų tautybės asmenys socialinio būsto prašydavo ne eilės tvarka, todėl pažeidimų dėl socialinių būstų (ne)skyrimo nebuvo. Pasitaikė atveju, kai romų šeimoms savivaldybės išnuomodavo naujus socialinius būstus, tačiau pastarieji tokius būstus pernuomodavo, įsileisdavo į juos gyventi pašalinius asmenis, neapmokėdavo sąskaitų ir tokie socialinio būsto nuomininkai netekdavo teisės į socialinį būstą.

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė, gavusi romų tautybės asmenų, gyvenančių Vilniaus romų tabore skundą dėl jų manymu neteisėtai planuojamų nugriauti pastatų, kuriuose gyvena šeimos su mažamečiais vaikais, ir siekdama išsiaiškinti situaciją bei apginti vaikų teisę į tinkamas gyvenimo sąlygas, kreipėsi į Vilniaus miesto savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyrių bei paprašė pateikti informaciją apie šeimas, auginančias nepilnamečius vaikus bei informuoti, kokių veiksmų skyrius imsis, kad būtų tinkamai užtikrintos šiose šeimose augančių vaikų teisės.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė išsiaiškino, jog Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriuje jau anksčiau buvo gautas antstolio pranešimas apie tai, jog Vilniaus romų tabore gyvenantiems asmenims yra įteikti pranešimai dėl ketinamų pradėti vykdyti teismo vykdomųjų raštų, t. y., asmenys buvo informuoti, jog dar 2010 metais jiems buvo pateikti vykdomieji raštai, įpareigojantys likviduoti savavališkos statybos padarinius, tačiau, asmenims nenugriovus savavališkai pastatytų statinių, bus vykdomas priverstinis šių statinių griovimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kartu su patarėjais apsilankė Vilniaus romų tabore ir išsiaiškino, kad griauamuose statiniuose vaikai negyvena. Lankymosi metu šeimoms buvo paaiškinta galimybė kreiptis į savivaldybę dėl įrašymo į eilę socialinio būsto nuomai. Vizito metu bendrauta su Lietuvos čigonų bendrijos „Čigonų laužas“ prezidentu J. Tyčina.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir toliau stebi situaciją Vilniaus romų tabore, Vilniaus apskrities vyriausias policijos komisariatas periodiškai teikia informaciją apie prevencinę veiklą romų tabore. Taip pat periodiškai kreipiamasi į Vilniaus miesto savivaldybės administraciją, domimasi, kaip Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius koordinuoja darbą su socialinės rizikos šeimomis, auginančiomis vaikus, kokias organizuoja prevencines priemones ir kt.

5.1.11. Psichologinės pagalbos prieinamumas bei psichologų praktinės veiklos reglamentavimas

Psichologinės pagalbos paslaugų vaikams prieinamumo problema egzistuoja ne vienerius metus. Nesant pakankamai nemokamas psichologines konsultacijas šeimai teikiančių įstaigų bei psichologų, kai kuriose savivaldybėse pedagoginės psichologinės tarnybos teikia psichologinę pagalbą ne tik ugdymosi problemų turintiems vaikams bei jų šeimoms, bet ir vaikams/šeimoms, kurie susiduria su kitokio pobūdžio psichologiniais sunkumais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė teigiamai vertina pedagoginių psichologinių tarnybų pastangas teikti visokeriopą psichologinę pagalbą vaikams/šeimoms, tačiau mano, kad problema galėtų būti sprendžiama įsteigiant psichologo etatą savivaldybės padalinyje (vaiko teisių apsaugos skyriuje ar kt.) arba bendradarbiaujant su įstaigomis, teikiančiomis psichologines konsultacijas. Minėtas siūlymas buvo pateiktas atlikus tyrimą dėl vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu/motina užtikrinimo problemų.

Taip pat pažymėtina, kad vis dar neišspręsta teikiamos psichologinės pagalbos profesionalumo ir kokybės vertinimo problema, nes iki šiol nėra aiškiai reglamentuotas psichologų rengimas ir kvalifikacijos įgijimas, psichologų praktinės veiklos sąlygos, psichologų profesinės teisės, pareigos, atsakomybė ir kt.

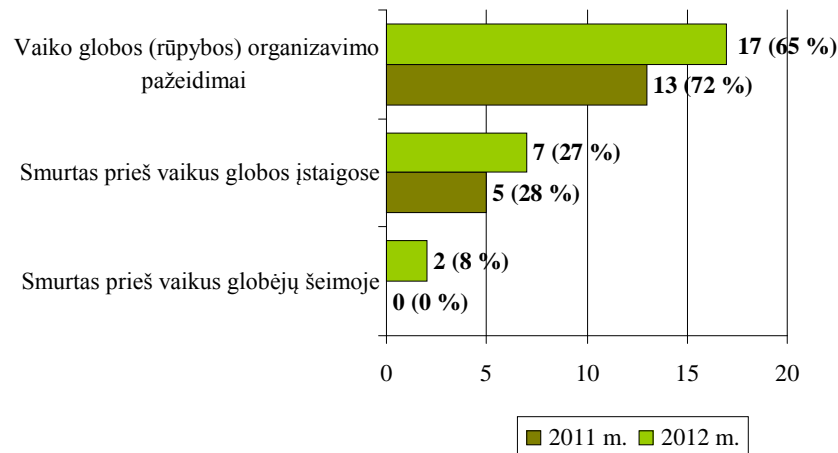
Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniais metais teikė pastabas ir pasiūlymus Sveikatos apsaugos ministerijos parengtam Psichologų praktinės veiklos įstatymo projektui. Kilus abejonių dėl registruoto psichologo veiklos kokybės bei atsakomybės, kuri įstatymo projekte buvo nenumatyta, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė patikslinti įstatymo projekto 10 straipsnio 5 dalies nuostatas, minėtą punktą išdėstant: „registruotas psichologas, neturintis licencijos specializuotai veiklai, gali kompetentingos institucijos nustatyta tvarka užsiimti specializuota psichologo veikla, jei jis dirba kartu su licencijuotu psichologu, kuris yra jo prižiūrimas ir atsako už registruoto psichologo teikiamų paslaugų kokybę“. Taip pat buvo pateiktas siūlymas įstatymo projekto straipsnį, reglamentuojantį psichologo pareigas, papildyti punktu, numatančiu psichologo pareigą pranešti kompetentingoms institucijoms apie pastebėtą netinkamą tėvų (globėjų/rūpintojų) pareigų vykdymą arba vykdymą priešingai vaiko interesams. Siekiant užtikrinti psichologų teikiamų paslaugų kokybę, siūlyta įtvirtinti nuostatą, numatančią psichologų teikiamų paslaugų kokybės vertinimo mechanizmą.

5.2. VAIKO, NETEKUSIO TĖVŲ GLOBOS, APSAUGA

Vaikui nustačius globą (rūpybą), atsakomybė už vaiko gerovę tenka globėjams (rūpintojams), kurie privalo užtikrinti globojamam (rūpinamam) vaikui ugdymo (mokymo, lavinimo, auklėjimo) ir socialines paslaugas, sudaryti jam tinkamas gyvenimo sąlygas ir palaikyti aplinką, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti bei pasiruošti savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

SU VAIKO GLOBA SUSIJĘ PAŽEIDIMAI, NUSTATYTI VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS 2011 IR 2012 METAIS ATLIKTUOSE TYRIMUOSE

5.2.1. Tėvų globos netekę vaikai

Nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtinta principinė vaiko teisių apsaugos nuostata, numatanti, kad būtent tėvai privalo užtikrinti vaikų teises ir interesus. Tėvai turi pareigą auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata ir išlaikyti juos. Pažymėtina, jog su šiuo įpareigojimu sietina ir valstybės pareiga tėvams teikti paramą, reikalingą tinkamam vaikų auklėjimui ir priežiūrai, bei pareiga imtis visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių, siekiant apginti vaiką nuo priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio ir kt., kuriuos jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito jį globojančio asmens.

Atsakomybės už vaiko teisių apsaugą pasidalijimas tarp tėvų ir kitų teisėtų vaiko atstovų bei valstybės iš esmės realizuojamas per valstybės teikiamą pagalbą tėvams, kad šie deramai atliktų savo pareigas – teikiant piniginę paramą, būstą, dienos paslaugas, pagalbą namuose, įrangą ir kt., taip pat teikiant jiems psichologinę pagalbą, kuriant paslaugų šeimai infrastruktūrą.

Pagrindinė atsakomybė už teikiamas socialines paslaugas, jų atitikimą šeimos poreikiams bei efektyvumą, lemiantį šeimos problemų sprendimo rezultatus ir vaikų išsaugojimą jų biologinėse šeimose, tenka savivaldybėms.

Lietuvos statistikos departamento statistiniai duomenys rodo, kad vaiko globos (rūpybos) nustatymo priežastys nekinta, t. y. vaikams globa (rūpyba) nustatoma dėl vaikų nepriežiūros bei netinkamo auklėjimo šeimose, tėvų piktnaudžiavimo alkoholiu, tėvystės įgūdžių trūkumo ir kt.

Statistiniai duomenys bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniais metais gautų skundų bei tyrimų, pradėtų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva, rezultatai rodo, kad savivaldybėse vis dar neišplėtotą socialinių paslaugų vaikui (įskaitant vaikus, turinčius negalią) bei šeimai infrastruktūrą ir tai yra vienas iš pagrindinių veiksnių, dėl kurių į valstybės globą paimamų vaikų skaičius iš esmės nemažėja. Savivaldybės neskatina alternatyvių vaiko globos (rūpybos) formų (globos šeimoje, šeimynoje) plėtros. Nedaugelis savivaldybių yra patvirtinusios tvarkas dėl Socialinių paslaugų įstatyme numatytos pagalbos pinigų vaikus globojančioms šeimoms išmokos mokėjimo ir tik kelios savivaldybės biudžetuose yra numačiusios lėšas šioms išmokoms ir jas moka.

5.2.2. Vaiko globos (rūpybos) teisinio reglamentavimo ir praktinio įgyvendinimo problemos

Vertinant situaciją vaiko globos srityje išskirtini du aspektai:

1) teisės aktų, reglamentuojančių globą (rūpybą) (įskaitant ir programinio pobūdžio dokumentus) praktinio įgyvendinimo problemos;

2) poreikis tobulinti šios srities teisinį reglamentavimą, pašalinant teisės spragas, siekiant gerinti vaikų, netekusių tėvų globos, teisių ir interesų užtikrinimo padėtį.

Vertinant pirmąjį aspektą – tėvų globos netekusių vaikų interesų užtikrinimo tendencijas ir problemas vaiko institucinės globos srityje, pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1193 patvirtino Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategiją ir šios strategijos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų planą, kurio tikslas – iki 2012 metų sumažinti tėvų globos netekusių vaikų skaičių iki 1 proc. nuo visų vaikų skaičiaus, taip pat pasiekti, kad 2012 metais vaikų, globojamų institucijose, skaičius būtų sumažintas iki 30 proc. Tačiau, įvertinus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos teikiamus duomenis, galima teigti, jog teigiami pokyčiai vaiko globos srityje yra nežymūs, o užsibrėžti tikslai nėra pasiekti.

Ne vienerius metus vaiko teisių apsaugos kontrolierius atkreipia dėmesį ir į socialinės vaiko globos paslaugų kokybės ir efektyvios jos kontrolės, racionalaus vaiko globos finansavimo panaudojimo užtikrinimo ir kitas problemas, tačiau vykdomosios valdžios institucijos šių klausimų svarstymo iš esmės nepradėjo.

Siekiant spręsti vaikų globos (rūpybos) ir įvaikinimo srityse egzistuojančias problemas, ne mažiau svarbus ir antrasis šios problemos aspektas – poreikis tobulinti vaiko paėmimo iš šeimos, globos instituto teisinį reglamentavimą.

Kaip išsamiai aprašyta ankstesnių laikotarpių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitose, pagal šiuo metu galiojantį teisinį reglamentavimą, vaikas su tėvais išskiriamas administraciniu sprendimu – savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu dėl laikinosios globos vaikui nustatymo, globėjo paskyrimo ir gyvenamosios vietos nustatymo. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, tokia Lietuvos praktika prieštarauja Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 9 straipsnio 1 dalyje įtvirtintam įpareigojimui valstybėms – konvencijos dalyvėms užtikrinti, kad vaikas nebūtų išskirtas su savo tėvais prieš jų norą, išskyrus tuos atvejus, kai kompetentingi organai, vadovaudamiesi teismo sprendimu ir taikytiniais įstatymais, atitinkama tvarka nustato, kad toks atskyrimas yra būtinas vaiko interesams. Pažymėtina, kad administraciniu sprendimu nustačius vaikui laikinąją globą, paprastai nesikreipiama į teismą dėl tėvų valdžios ribojimo, todėl yra sukuriama situacija, kai administraciniu sprendimu yra ne tik nustatoma vaiko laikinoji globa, bet ir faktiškai apribojama tėvų valdžia (įstatyminiu vaiko atstovu tampa globėjas, tėvams faktiškai apribojamos galimybės įgyvendinti asmenines tėvų teises bei pareigas).

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2008-2012 metų kadencijos Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetui pateikė siūlymus dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.172, 3.176, 3.182, 3.183, 3.210, 3.212, 3.241, 3.250, 3.254, 3.257, 3.262, 3.264, 3.269 straipsnių pakeitimo ir papildymo (projektas Nr. XIP-4603), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 407 straipsnio pakeitimo (projektas Nr. XIP-4605) ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 straipsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 56(1) straipsniu pakeitimų (projektas Nr. XIP-4604).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė:

- įtvirtinti teismo leidimo nustatyti vaikui laikinąją globą (rūpybą), t. y. paimiti vaiką iš šeimos ir atskirti nuo jos, institutą, taip pat nustatyti maksimalų 6 mėnesių vaiko laikinosios globos (rūpybos), nustatytos administraciniu aktu, terminą, kuriam pasibaigus teismas turėtų spręsti laikino tėvų valdžios ribojimo ir globos (rūpybos) nustatymo (tęstinumo) klausimus bei suteikti teismui diskrecijos teisę pačiam nuspręsti, kokią vaiko globos (rūpybos) rūšį (laikiną ar nuolatinę) nustatyti vaikui, laikinai apribojus jo tėvų valdžią;

- tikslinti vaiko globėjui (rūpintojui) ir įvaikintojui keliamus reikalavimus, įtvirtinant, kad įvaikintojais ir globėjais (rūpintojais) negali būti asmenys, teisti už tyčinę nusikalstamą veiką, neatsižvelgiant į teistumo išnykimą ar panaikinimą, taip pat teisti už kitą nusikalstamą

veiką, jeigu teistumas neišnykęs arba nepanaikintas. Taip pat siūlyta įtvirtinti nuostatą, leidžiančią taikyti išimtis, kad minėtas draudimas nebūtų absoliutus ir būtų sudarytos galimybės asmenis, kompetentingiems ir atsakingiems už įvaikintojų bei globėjų (rūpintojų) parinkimą, ne formaliai, o objektyviai įvertinti asmens galimybę būti įvaikintu ar globėju (rūpintoju) bei priimti vaiko teises ir interesus atitinkantį sprendimą;

- siekiant suderinti reikalavimus taikomus asmenims, norintiems būti įvaikintojais ir globėjais (rūpintojais) – Civilinio kodekso 3.210 straipsnio 4 dalį papildyti nuostata, kad įvaikintojais negali būti asmenys, nuo kurių yra atskirtas vaikas ir, atitinkamai, patikslinti 3.269 straipsnio 3 punktą, numatant, kad vaiko globėju (rūpintoju) negali būti asmuo, nuo kurio yra atskirtas vaikas;

- atsižvelgiant į būtinybę užtikrinti be tėvų globos likusio vaiko interesus ir jų teisėtą atstovavimą iki jam bus nustatyta globa ir paskirtas įstatyminis atstovas (globėjas), siekiant išvengti praktikoje pasitaikančių ginčų dėl vaiko apgyvendinimo, paslaugų teikimo organizavimo ir kt. teisėtumo – patikslinti bei išdėstyti nauja redakcija Civilinio kodekso 3.241 straipsnio 3 dalį, aiškiai suformuluojant nuostatą, kad likusių be tėvų globos nepilnamečių globėjo funkcijas, iki įstatymų nustatyta tvarka bus paskirtas įstatyminis globėjas, atlieka valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija;

- atsižvelgiant į tai, kad praktikoje pasitaiko atvejai, kai galimų įvaikinti vaikų neveiksnių tėvų globėjai kategoriškai prieštarauja jų globojamų asmenų vaikų įvaikinimui, nors patys neketina įvaikinti ar globoti (rūpintis) savo globotinių nepilnamečių vaikų, galimi įvaikinti vaikai neturi jokio ryšio su savo neveiksniais biologiniais tėvais ir jų globėjais, nes pastarieji nelanko ar kitais būdais nepalaiko ryšių su globos įstaigose, šeimose ar šeimynose gyvenančiais nepilnamečiais vaikais – įvaikinant vaiką, kurio tėvai yra neveiksnūs, teismui, nagrinėjančiam įvaikinimo bylą, palikti diskrecijos teisę įvertinti vaiko ir tėvų tarpusavio emocinį ryšį bei neveiksnių tėvų globėjų (rūpintojų) nuomonę dėl įvaikinimo. Turint omenyje globos (rūpybos) instituto paskirtį bei vaiko teisės ir intereso augti šeimoje prioritetiškumą, taip pat atsisakyti vaiko globėjo (rūpintojo) sutikimo įvaikinti globojamą (rūpinamą) vaiką. Ši siūlymą lėmė ir stebimas negatyvus nevyriausybinų globos įstaigų požiūris į jų globojamų vaikų įvaikinimą.

Atsižvelgiant į tai, kad šio projekto svarstymas nebuvo pradėtas, į poreikį keisti teisinį reguliavimą šioje srityje buvo atkreiptas dėmesys ir 2012 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto organizuotoje diskusijoje „Žmogaus teisės Lietuvoje šiandien ir rytoj“, taip pat kreiptasi į šio Komiteto narę R. Šalaševičiūtę, prašant apsvarstyti galimybę tobulinti teisinį reglamentavimą.

Aptariant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklą vaiko globos (rūpybos) instituto teisinio reguliavimo tobulinimo srityje, paminėtina ir tai, jog Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai atskaitiniais metais buvo teikti pasiūlymai dėl parengto Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimo Nr. 405 „Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ projekto Nr. 4271-06.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė:

- siekiant mažinti administracinę naštą galimiems (būsimiems) globėjams, atsisakyti nustatytų reikalavimų pateikti dokumentus apie giminystės ryšį su vaiku bei nuosavybės teisę į nekilnojamąjį turtą ar kitą teisėtą pagrindą jį valdyti, kadangi šiuos duomenis savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius gali gauti iš valstybės registru; taip pat papildyti projektą nuostatomis, jog prašyme dėl skyrimo vaiko globėju (rūpintoju) būtų nurodyta informacija apie giminystės ryšį su vaiku, nuosavybės teisę ar kitokį teisėtą pagrindą valdyti nekilnojamąjį turtą;

- siekiant vienodos praktikos formavimosi bei užkirsti kelią perteklinių asmens duomenų rinkimui ir tvarkymui, sukonkretinti Projekto 15 punkto formuluotę, nurodant kokius dokumentus ir informaciją turi savarankiškai surinkti savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius arba pateikti nuorodą į teisės aktą, kuriame šie dokumentai nurodyti;

- sutrumpinti neproporcingai ilgą 30 dienų terminą išvadai dėl asmens pasirengimo vaiko globai (rūpybai) parengimo iki 15 kalendorinių dienų nuo mokymų pasibaigimo dienos;
- suderinti Projekto 25 ir 27 punktų nuostatas su Civilinio kodekso nuostatomis, numatančiomis tik tris vaiko globos (rūpybos) formas: globa (rūpyba) šeimoje, šeimynoje, vaikų globos institucijoje, taip pat su šio kodekso 3.249 ir 3.261 straipsnių nuostatomis, įtvirtinančiomis vaiko globos nustatymo principus bei numatančiomis, jog tėvų globos netekęs vaikas vaikų globos institucijoje apgyvendinamas tik išnaudojus visas galimybes apgyvendinti jį šeimoje ar šeimynoje;
- suderinti Projekto nuostatas, kuriose aptartas socialinių globos įstaigų pasirengimo globoti (rūpintis) vaiką (-us) įvertinimas, su Socialinių paslaugų įstatymo nuostatomis;
- Projekto 31 punkte apibrėžti atvejus, kai vaiko globėju (rūpintoju) gali būti skiriamas užsienyje gyvenantis veiksnius fizinis asmuo. Priešingu atveju, siūlomas reguliavimas gali sudaryti prielaidas neskatinti vaikų globos (rūpybos) šeimose ar šeimynose Lietuvoje. Taip pat paminėtina, kad vaiko globa užsienio valstybėse neužtikrina vaiko gimtosios kalbos, kultūros, papročių, religijos ir kitų aspektų, sudarančių vaiko identiškumą, išsaugojimo, taip pat neužtikrina auklėjimo tęstinumo pagal šiuos aspektus tęstinumo, apunkina vaiko bendravimą ir ryšių palaikymą su biologine šeima, artimaisiais giminaičiais bei maksimaliai sumažina vaiko gražinimo į biologinę šeimą tikimybę;
- Projekto 33.3 punktą papildyti nuostatomis įpareigojančiomis globėją (rūpintoją) paruošti vaiką jo gražinimui į šeimą arba globėjo ir globos vietos pasikeitimui;
- Papildyti Projektą, nurodant dokumentus, kurie turi būti kaupiami globos (rūpybos) byloje;
- Projekto 39 punkto formuluotę suderinti su Civilinio kodekso 3.271 straipsnio 6 punkto turiniu, nes abejotina, ar, kaip teigia Projekto rengėjai, globėjo (rūpintojo) ir vaiko tėvų bendradarbiavimas gali prieštarauti vaiko interesams;
- Projekto 42 punkto formuluotę patikslinti arba svarstyti apie šios nuostatos tikslingumą, nes vaiko globos (rūpybos) santykių esmė yra ne globojamo (rūpinamo) vaiko teisė gyventi su globėju (rūpintoju), o globėjo (rūpintojo) pareiga gyventi su globojamu (rūpinamu) vaiku;
- nustatyti vienodus globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo terminus ir apsilankymų dažnumą (ne rečiau kaip keturis kartus per metus) nepriklausomai nuo nustatytos globos formos;
- tikslinti Projekto 53.8 ir 54.9 punkto formuluotes, suderinant jų nuostatas su Civilinio kodekso ir Civilinio proceso kodekso nuostatomis (teismui apribojus tėvų valdžią, nustatoma nuolatinė vaiko globa (rūpyba));
- Projekto 56 punkto nuostatas suderinti su Civilinio kodekso 3.246 straipsnio 3 punkto nuostatomis ir 56.2. punkte išbraukti žodį „atleidimą“;
- papildyti Projektą nuostatomis dėl informacijos apie vaiko globos (rūpybos) užsienio valstybėse vykdymą ir priežiūrą, nustatyti institucijas, atsakingas už šios informacijos rinkimą, bendradarbiavimo su užsienio institucijomis mechanizmus.

5.2.3. Vaiko globos (rūpybos) šeimoje ir įvaikinimo skatinimas

Viena iš priemonių skatinti vaiko globą (rūpybą) šeimoje ir įvaikinimą – visokeriopos pagalbos globėjų (rūpintojų) ir tėvių šeimoms teikimas ir sąlygų vaiko adaptacijai naujos šeimos aplinkoje sudarymas.

Atsižvelgdama į tai, ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2008-2012 metų kadencijos Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui pateikė nuomonę dėl Darbo kodekso normų, reglamentuojančių tikslines atostogas, keitimo tikslingumo. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pritarė Seimo Teisės departamento atstovų Darbo kodekso 179 straipsnio 2 dalies pakeitimo įstatymo projekto klausymų metu pateiktam siūlymui papildyti Darbo kodekso 178 straipsnį, numatant naują tikslinių atostogų rūšį, skirtą tėviams ir globėjams

(rūpintojams), siekiant sėkmingos vaikų adaptacijos šeimoje nepriklausomai nuo įvaikinamų (globojamų/rūpinamų) vaikų amžiaus.

Paminėtina, jog šiuo metu globėjų ir įtėvių galimybės pasinaudoti atostogomis, skirtomis vaikų priežiūrai, yra susijusios išskirtinai su įvaikinamų ir globojamų vaikų amžiumi, t. y. atostogos vaikui prižiūrėti (iki jam sueis 3 metai).

5.2.4. Paslaugų nustatymas ir jų prieinamumas tėvų globos netekusiems kūdikiams ir vaikams iki 3 (4) metų

Išlieka būtinybė neatidėliotinai spręsti paslaugų kūdikiams ir vaikams iki 3 (4) metų poreikio nustatymo ir prieinamumo klausimus (atsižvelgiant į paslaugų vaikams poreikį bei į jų gyvenamąją vietą), keisti šių įstaigų finansavimo modelį, neatidėliotinai vykdyti institucinės vaikų iki 3 (4) metų globos reformą, pertvarkant sutrikusio vystymosi kūdikių namus iš asmens sveikatos priežiūros į socialinės globos įstaigas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2011 metais atlikusi tyrimą „Dėl vaikų iki 3-4 metų globos organizavimo sutrikusio vystymosi kūdikių namuose ir kitose globą vykdančiose įstaigose, problemų“ (plačiau žr. *Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“*, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“) dėl neatidėliotinos institucinės vaikų iki 3 (4) metų globos reformos kreipėsi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę bei kompetentingas ministerijas.

Ministras Pirmininkas vaiko teisių apsaugos kontrolierės tyrimo metu iškeltas problemas bei pateiktus siūlymus pavedė aptarti Tarpžinybinėje vaiko gerovės taryboje. Tarybos posėdyje buvo nuspręsta prašyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės įpareigoti Sveikatos apsaugos ministeriją atlikti asmens sveikatos priežiūros licencijos sąlygų laikymosi priežiūrą sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, o taip pat Sveikatos apsaugos ministerijoje 2011 m. birželio 30 d. sudarytai darbo grupei dėl kūdikių namų veiklos ir finansavimo modelio projekto parengimo pateikti siūlymus dėl kūdikių namų pertvarkos plano.

Darbo grupė parengė sutrikusio vystymosi kūdikių namų veiklos ir finansavimo modelio projektą. Minėta darbo grupė pritarė vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymui keisti sutrikusio vystymosi kūdikių namų statusą iš sveikatos priežiūros įstaigos į socialinės globos įstaigas, tačiau siūlė statuso keitimo klausimą derinti su savivaldybėmis, kuriose šiuo metu veikia sutrikusio vystymosi kūdikių namai bei, savivaldybėms pritarus, rengti Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymo 23 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą ir teikti jį Lietuvos Respublikos Vyriausybei. Alytaus ir Šiaulių miestų savivaldybės nepritarė sutrikusio vystymosi kūdikių namų statuso keitimui, Vilniaus miesto savivaldybė – pritarė, Klaipėdos miesto savivaldybė – pritarė su išlygomis, jeigu bus tęsiamas valstybės biudžeto specialiuju tikslinių dotacijų skyrimas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nepritarė siūlymui sutrikusio vystymosi kūdikių namus reorganizuoti į socialinės globos įstaigas bei pasiūlė Sveikatos apsaugos ministerijai priimti sprendimą sustabdyti kūdikių apgyvendinimą socialinei globai šio tipo įstaigose.

Stebėdama vangų siūlymų įgyvendinimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2012 metais kreipėsi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir išreiškė susirūpinimą dėl stringančios kūdikių ir vaikų iki 3 (4) metų, gyvenančių sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, pertvarkos bei prašė šį klausimą spręsti Vyriausybės lygmeniu, kad sprendimai dėl sutrikusio vystymosi kūdikių namų tolesnės veiklos būtų priimti kuo skubiau ir operatyviau. Ministras Pirmininkas Sveikatos apsaugos bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijas įpareigojo pakartotinai naginėti klausimą dėl tolesnės sutrikusio vystymosi kūdikių namų veiklos, tačiau sprendimai, kuriais tikėtini realūs pokyčiai, dar nepriimti.

5.2.5. Vaiko gyvenimo sąlygos socialinės globos įstaigose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniais metais atliko tyrimą dėl galimų socialinės globos įstaigose globojamų vaikų teisių į tinkamas gyvenimo sąlygas bei teisės į sveiką ir saugią aplinką pažeidimų (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*). Tyrimą atlikti paskatino įstaigos praktinio darbo metu paaiškėję faktai, jog socialinės vaikų globos įstaigos veikia neturėdamos leidimo – higienos paso.

Siekdama išsiaiškinti situaciją dėl įstaigų, kuriose globojami vaikai, atitikimo higieniniams reikalavimams, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į visuomenės sveikatos centrus, Socialinių paslaugų priežiūros departamentą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Valstybinę visuomenės sveikatos priežiūros tarnybą prie Sveikatos apsaugos ministerijos, prašydama pateikti atitinkamą informaciją.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog į apskrities visuomenės sveikatos centrus dėl leidimo – higienos paso išdavimo kreipėsi 84 socialinės globos įstaigos ir joms buvo išduoti leidimai – higienos pasai. 8 vaikus globojančioms įstaigoms leidimai – higienos pasai išduoti nebuvo dėl higienos reikalavimų neatitikimų. Pagal viešojoje prieigoje (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos interneto svetainėje) pateikiamą vaikų globos įstaigų sąrašą bei visuomenės sveikatos centrų pateiktą informaciją apie išduotus leidimus – higienos pasus paaiškėjo, jog dar 12 vaikų stacionarią globą vykdančių institucijų veikia neturėdamos leidimų – higienos pasų.

Tyrimo metu nustatyta, jog šalyje veikia 20 įstaigų, vykdančių stacionarią vaikų jaunimo socialinės globos veiklą be leidimo – higienos paso. 8 iš jų – nevyriausybių organizacijų statusą turinčios įstaigos, kitos – savivaldybių ar valstybinės vaikų globos įstaigos ar vaikų globos skyriai.

Dažniausiai nustatomi Lietuvos higienos normos HN 124:2009 reikalavimų pažeidimai, susiję su patalpų įrengimu ir jų priežiūra (miegamajame įrengtos daugiau kaip 4 vietos; vienai vietai miegamajame skiriama mažiau kaip 6 m² ploto; vyresniems nei 7 metų amžiaus mergaitėms ir berniukams neįrengti atskiri miegamieji; neįrengtos atskiros vonios (dušo) ir tualetų patalpos berniukams ir mergaitėms; nepakanka vonios (dušo) ir tualetų patalpų; neįrengta atskira dušo patalpa ir tualetas personalui ir pan.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, jog globojami vaikai yra ypač pažeidžiami, todėl įvertinant, jog vaikų globos namuose, kuriuose vaikai globojami dešimtimis, higieninių reikalavimų nepaisymas ne tik pažeidžia vaikų teises į tinkamas gyvenimo sąlygas, bet ir turi neigiamą poveikį jų socializacijai, pažeidžia vaikų teises į privatumą ir orumą.

Vaikų globos organizavimo nuostatų (galiojusių iki 2012 m. gruodžio 7 d.) 11.5 punkte nustatyta, kad juridinis asmuo, norintis tapti vaiko globėju (rūpintoju), prie prašymo savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriui turi pateikti pažymą, patvirtinančią, kad patalpos, kuriose gyvens globojami (rūpinami) vaikai, atitinka saugos darbe techninius, sanitarijos ir higienos reikalavimus. Pagal šiuos nuostatus, vaiko teisių apsaugos skyrius arba jo įgalioti socialiniai partneriai, gavę nuostatuose nurodytus juridinio asmens pateiktus dokumentus, įvertina, ar jie atitinka keliamus reikalavimus bei priima sprendimą nustatyta tvarka dėl juridinio asmens tinkamumo skirti vaiko globėju (rūpintoju).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai, skirdami juridinį asmenį globėju, galimai tinkamai neįvertina minėto reikalavimo bei nukreipia be tėvų globos likusį nepilnametį į globos įstaigą, kuri ne tik neatitinka higienos reikalavimų, bet kartu apriboja galimybes užtikrinti vaiko teisę į privatumą bei orumą.

Atlikusi tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė vaikų socialinės globos įstaigų steigėjų dėmesį bei siūlė nedelsiant spręsti klausimus dėl globojamų vaikų teisių į tinkamas gyvenimo sąlygas, privatumą užtikrinimo. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių dėmesį į juridinio asmens, siekiančio būti globėju, dokumentų įvertinimo dėl patalpų, kuriose gyvens globojami (rūpinami) vaikai, atitikimo

higienos reikalavimams, užtikrinimą. Apie susiklosčiusią situaciją dėl stacionarių vaikų ir jaunimo globą vykdančių įstaigų neatitikimo teisės aktams, reglamentuojantiems higienos reikalavimus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat informavo Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją.

5.2.6. Medicininių pažymėjimų asmenims, siekiantiems tapti vaiko globėjais, išdavimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo atliktas tyrimas dėl galimai netinkamo medicininio pažymėjimo išdavimo pilietei, siekiančiai globoti vaiką. Tyrimo metu nustatyta, jog pirminės asmens sveikatos priežiūros centre moteriai buvo išduotas medicininis pažymėjimas, kurio pagrindu jai buvo suteikta teisė globoti vaiką, tačiau vėliau minėtas medicininis pažymėjimas buvo pripažintas negaliojančiu paaiškėjus, jog moteris serga liga, dėl kurios, pagal Lietuvoje galiojančius teisės aktus, asmens negalima skirti vaiko globėju. Pirminės asmens sveikatos priežiūros centro gydytoja, išdavusi netinkamą medicininį pažymėjimą, buvo nubausta drausmine nuobauda.

Pagal Civilinio kodekso 3.268 straipsnio 2 dalies 2 punktą asmuo, norintis tapti vaiko globėju (rūpintoju), rajono (miesto) valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai pateikia Vyriausybės įgaliotos institucijos nustatytos formos sveikatos pažymėjimą. Norinčių tapti vaiko globėju (rūpintoju) asmenų sveikatos pažymėjimo forma – „Medicininis pažymėjimas“ (Forma Nr. 046/a) yra nustatyta sveikatos apsaugos ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2001 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. 349/79. Taip pat yra patvirtintas Ligų, kuriomis sergantis asmuo negali būti skiriamas vaiko globėju (rūpintoju), sąrašas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė tyrimo metu atkreipė dėmesį, jog aprašo, kuriame būtų aiškiai išdėstyta medicininio pažymėjimo asmenims, siekiantiems būti vaiko globėjais (rūpintojais), išdavimo tvarka, nėra. Pažymėtina, jog neteisėtai ir nepagrįstai išduotas medicininis pažymėjimas asmenims, norintiems tapti vaiko globėjais (rūpintojais), tačiau neatitinkantiems keliamų reikalavimų, ne tik gali sudaryti prielaidas vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimams, tačiau ir turėti sunkių pasekmių.

Atsižvelgdama į aplinkybę, jog šiuo metu nepakanka teisinio reglamentavimo dėl medicininio pažymėjimo išdavimo tvarkos asmenims, siekiantiems būti vaiko globėjais (rūpintojais), ir, atkreipdama dėmesį į praktikoje pasitaikančius atvejus dėl šeimos gydytojo neteisėto pažymėjimo išdavimo asmenims, kurie negali būti skiriami vaiko globėjais (rūpintojais), vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Sveikatos apsaugos bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijas, siūlydama papildyti teisės aktus nuostata, numatančia, jog medicininį pažymėjimą (apskaitos forma 046/a) asmenims, norintiems tapti vaiko globėju (rūpintoju), išduoda tik sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų konsultacinė komisija.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija pritarė vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymui dėl medicininio pažymėjimo išdavimo tvarkos asmenims, siekiantiems tapti vaiko globėjais (rūpintojais), parengimo ir pateikė nuomonę, kad nustatyta tvarka turėtų išeliminuoti nepakankamos informacijos suteikimo riziką. Priešingu atveju, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai negalės atlikti teikimo teismui ar savivaldybės administracijai skirti asmenį vaiko globėju (rūpintoju) iki nebus išsiaiškinta, ar medicininiam pažymėjime pateikta informacija yra pilna.

Sveikatos apsaugos ministerija pateikė nuomonę, jog, reglamentavus, kad medicininį pažymėjimą išduotų tik asmens sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų konsultacinė komisija, vis tiek liktų nepakankamos informacijos suteikimo rizika, nes pacientai gali pasirinkti ir prisirašyti prie kito pirminės psichikos sveikatos priežiūros paslaugas teikiančio centro, iš kurio šeimos gydytojas negautų informacijos apie paciento sveikatą. Ministerijos nuomone, šeimos gydytojo kompetencija ir atsakomybė išduoti minėtą pažymėjimą yra pakankama, nes, vadovaujantis Lietuvos medicinos norma MN 14:2005 „Šeimos gydytojas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“, patvirtinta sveikatos apsaugos ministro 2005 m. gruodžio 22 d. įsakymu Nr. 1013,

jeigu šeimos gydytojas darbe padaro klaidą, aplaidumą, netinkamai atlieka jam priskirtas funkcijas, pažeidžia bioetikos reikalavimus ar viršija kompetenciją, jis atsako Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka.

5.3. VAIKO PRIVATAUS GYVENIMO APSAUGA

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos praktikoje ataskaitiniais metais buvo pastebėta problema, kai vaiko tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai, spręsdami ginčą dėl vaiko ar susijusį su vaiku, taip pat asmenys, kuriems pareikšti įtarimai ar kaltinimai dėl vaiko teisių pažeidimo, ginčui spręsti ir savo reikalavimams pagrįsti pasitelkia žiniasklaidą.

Viešojo informavimo priemonės dažnai neturi pagrįsto ir teisėto intereso viešinti informaciją apie vaikus, ypač susijusios su privačiu vaiko ir jo šeimos gyvenimu. Nepaisant to, privataus pobūdžio informacija apie vaikus yra dažnai viešai skleidžiama.

Privataus pobūdžio informacijos ir asmens duomenų paviešinimas, ypač neigiamų socialinių reiškinių kontekste, yra vaiko teisėtus interesus pažeidžiantis veiksmas, galintis sukelti (sukeliantis) neigiamas pasekmes vaiko vystymuisi (bendraamžių kritika, pažeminimas, patyčios ir pan.) bei suformuoti kitų asmenų neigiamą požiūrį į vaiką.

Atsižvelgdama į šią problemą, ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė dėl vaiko privataus gyvenimo faktų atskleidimo žiniasklaidoje kreipėsi tiek į žiniasklaidos veiklą prižiūrinčias institucijas - (Lietuvos radijo ir televizijos komisija ir Žurnalistų etikos inspektoriatą tarnybą, tiek į Generalinę prokuratūrą.

Paminėtina, jog Kauno miesto ir Vilniaus miesto apylinkių prokuratūros, išnagrinėję Generalinės prokuratūros persiųstus vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimus, tris kartus atsisakė pradėti ikiteisminius tyrimus, nesant nusikalstamos veikos požymių. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dviem atvejais, nesutikdama su Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros priimtais sprendimais atsisakyti pradėti ikiteisminius tyrimus, prokurorų nutarimus apskundė Vilniaus miesto apylinkės teismui. Teismas vaiko teisių apsaugos kontrolierės prašymus tenkino ir panaikino Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros nutarimus atsisakyti pradėti ikiteisminius tyrimus. Remiantis Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros pateikta informacija, šiuo metu ikiteisminiai tyrimai pagal Baudžiamojo kodekso 163 straipsnį (Piktnaudžiavimas tėvų, globėjų ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis) ir 168 straipsnį (Neteisėtas informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimas ir panaudojimas) yra sustabdyti.

Privačių duomenų užtikrinimo svarbą vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą pabrėžė ir atliktuose tyrimuose, atkreipdama atsakingų asmenų dėmesį į tai, jog, teikiant informaciją apie vaiką tretiesiems asmenims, būtina gerbti vaiko teisę į privatų gyvenimą ir neteikti informacijos apie vaiko sveikatą, specialiuosius ugdymosi poreikius ir kitos, išskirtinai su vaiko asmeniu susijusios, informacijos ne vaiko įstatyminiams atstovams.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė dėl vaiko teisės į atvaizdą apsaugos teikė ne tik konsultacijas suinteresuotiems asmenims, įstaigoms, bet ir, atsižvelgdama į gautus pranešimus, jog rinkiminės agitacijos metu gali būti neteisėtai panaudotos vaikų nuotraukos ir vaizdo medžiaga, viešai išplatino kreipimąsi, prašydama rinkimų agitacijos metu nesudaryti sąlygų vaiko teisės į atvaizdą pažeidimams.

5.4. VAIKO APSAUGA NUO ŽALINGO INFORMACIJOS POVEIKIO IR VAIKO TEISĖ LAISVAI REIKŠTI NUOMONĘ

Didelę įtaką vaiko pasaulėžiūros formavimuisi, jo psichologinei būsenai daro informacija, gaunama viešojoje erdvėje. Todėl labai svarbu apsaugoti vaiką nuo kino filmuose,

garso ir vaizdo įrašuose, literatūroje, laikraščiuose, žurnaluose ir kituose leidiniuose sklaidžiamos informacijos, kuri kenkia vaiko dvasiniam ir doroviniam vystymuisi.

5.4.1. Vaiko apsauga internete

Visuomenėje vyraujančio smurto ir patyčių paplitimas kibernetinėje erdvėje yra problema, kurios sprendimui valstybė ir visuomenė privalo skirti didesnę dėmesį.

Vaiko apsauga internete privalo rūpintis ne tik interneto paslaugų teikėjai, bet ir paslaugos gavėjai – tėvai ir patys vaikai. Šiuo metu kompiuteriuose galima įdiegti interneto turinio filtravimo priemones, galinčias padėti apsaugoti vaikus nuo žalingo turinio informacijos, veikia pranešimų apie žalingą turinį ir nusikaltimus internete sistema, vykdomos prevencinės, švietėjiškos (informacinės) kampanijos ir pan., tačiau jos ne visuomet sulaukia tėvų ir (ar) vaikų dėmesio.

Vis didesnis dėmesys skiriamas patyčių elektroninėje erdvėje problemai. Vaikai dėl patyčių internete gali kreiptis į Vaikų liniją (veikia nemokama telefono linija 116 111), tačiau tyrimai rodo, kad 52 proc. respondentų nėra girdėję apie Saugesnio interneto „pagalbos liniją“ ir tik 10 proc. suaugusiųjų yra apie tai girdėję ir kalbėjosi su vaikais (projekto „Saugesnio interneto“ įtakos visuomenės informuotumui įvertinti tyrimas, atliktas Ryšių reguliavimo tarnybos užsakymu 2012 metais). Teigiami pokyčiai šioje srityje nėra spartūs, kadangi praktikoje asmenys dažnai vengia pateikti skundą kompetentingoms institucijoms dėl konkrečios situacijos (be skundo neįmanoma atlikti tyrimo), asmenims trūksta informacijos kam būtų galima pranešti; bijoma dėl pranešimo sulaukti neigiamų pasekmių; nepasitikima atsakingomis tarnybomis (policija, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriais) ar nemanoma, kad bus tinkamai ir atsakingai sureaguota; kt. Sprendžiant minėtą problemą, būtinas kompleksiškas visų priemonių naudojimas (vaikų ir tėvų švietimas, žiniasklaidos savireguliacija, interneto turinio filtravimo programų diegimas, pranešimų apie neteisėtą interneto turinį ir (ar) nusikaltimus internetinėje erdvėje sistema, priežiūros institucijų bendradarbiavimas ir kt.). Lietuvoje veikia gana plati šių priemonių sistema, tačiau, siekiant realių pokyčių, būtina esamas apsaugos, pagalbos priemonės ir mechanizmus išnaudoti efektyviau.

Vaikų saugumui internete yra ypač svarbus vaikų bendravimo virtualioje erdvėje saugumo užtikrinimas. Šiuo tikslu, taip pat pritariant ir siekiant paremti Paramos vaikams centro 2012 metais pradėtą vykdyti socialinę kampaniją „Niekada nežinai, kas yra kitoje pusėje“, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas dalyvavo spaudos konferencijoje, kurioje buvo pristatyta socialinė kampanija apie vaikų ir paauglių saugumą internete. Kampanijos tikslas – atkreipti dėmesį į vaikų ir paauglių bendravimo virtualioje erdvėje ir susitikimų su internetiniais draugais pavojų (*informaciją apie socialinę kampaniją galima rasti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje <http://vaikams.lrs.lt>*).

Paminėtina, jog REUTERS atlikta apklausa parodė, kad tik apie 35 proc. tėvų domisi, ką veikia jų vaikai internete. Ryšių reguliavimo tarnybos užsakymu 2012 metais atliktas tyrimas parodė, kad dažniausiai įvardinta grėsmė, kylanti vaikui internete – privatumo praradimas (45 proc.), susidūrimas su neteisėta ir žalinga informacija (74 proc.).

5.4.2. Vaiko apsauga nuo žalingos informacijos, skelbiamos televizijoje, radijuje ir literatūros leidiniuose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, užtikrindama tarpinstitucinį bendradarbiavimą, pastebėjusi ir (ar) gavusi informacijos apie draudžiamos ir (ar) ribojamos informacijos sklaidą visuomenės informavimo priemonėse, dėl viešosios informacijos įvertinimo pagal kompetenciją kreipiasi į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą (prie žurnalistų etikos inspektoriaus veikia ekspertų grupė), Lietuvos radijo ir televizijos komisiją, Ryšių reguliavimo tarnybą, Žurnalistų ir

leidėjų etikos komisiją, policiją ir (arba) kitas institucijas, nurodytas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos įstatyme. 2012 metais dėl viešosios informacijos įvertinimo į Žurnalistų etikos inspektoriatą buvo kreiptasi 35 kartus. Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė savo nuomonę dėl konkrečios viešosios informacijos sklaidos nepilnamečiams kitoms institucijoms ir įstaigoms.

Ataskaitiniu laikotarpiu pastebėta, kad ir toliau išlieka aktualios viešosios informacijos (laidų, jų anonsų, programų, spaudos leidinių, filmų ir kt.) turinio, žymėjimo ir kt. problemos. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo gauta nemažai tėvų prašymų suteikti informaciją ir (ar) atkreipti dėmesį į vaikams skirtų laidų, filmų turinį, transliavimo laiką ir pan.

Taip pat ataskaitiniu laikotarpiu buvo gauta nemažai kreipimųsi dėl vaikams skirtų knygų (pavyzdžiui, T. Wolf „Miško pasakos“ ir „Raudonkepuraitė“, V. Račicko „Jos vardas Niipė: mergaitė, kuri mylėjo tėtį“ ir kt.) turinio įvertinimo.

Į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą besikreipiantis asmenys ataskaitiniais metais dažnai informavo apie galimai žalingo turinio informaciją, patalpintą ir saugomą ne Lietuvos jurisdikcijoje esančiose tarnybinėse stotyse, kur prieiga prie šios informacijos gali būti panaikinama tik esant tam tikroms sąlygoms, ir tik bendradarbiaujant Lietuvos ir šalies, kurios tarnybinėje stotyje yra saugoma ši informacija, kompetentingoms institucijoms ir (ar) pareigūnams. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į tai, jog žalingo turinio informacijos prieinamumas vaikams sudaro sąlygas sukelti neigiamą poveikį vaiko psichinei ar fizinei sveikatai, fiziniam, protiniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi, kreipėsi į Ryšių reguliavimo tarnybą dėl efektyvesnių priemonių taikymo, ribojant neteisėto turinio informacijos prieinamumą vaikams bei galimybės panaikinti (riboti) prieigą prie neteisėto turinio informacijos. Ryšių reguliavimo tarnyba informavo, kad šiuo metu egzistuojančios techninės priemonės panaikinti (riboti) prieigą prie neteisėto turinio informacijos, esančios užsienio tinklalapiuose, nėra efektyvios. Atsižvelgus į tai, nepaisant Lietuvoje veikiančios „karštosios linijos“ (joje anonimiškai priimami ir nagrinėjami pranešimai apie pastebėtą neteisėtą ir (ar) žalingo turinio informaciją internete), poreikis prieigos prie viešųjų kompiuterių tinklų (internetu) paslaugų teikėjams užtikrinti filtravimo priemonių diegimą išlieka aktualus.

Paminėtina, kad Lietuvoje vykdomas Saugesnio interneto projektas („Safer Internet Centre LT II“), kurio veikloje dalyvauja ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga.

5.4.3. Vaiko apsauga nuo žalingos informacijos viešuosiuose renginiuose

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo bei Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašo nuostatas, bei siekdama užtikrinti vaikų interesus, raštu kreipėsi į UAB BDG Music Group dėl to, jog Marilyn Manson ir Lady Gaga koncertų Lietuvoje metu būtų imtasi priemonių užtikrinti vaiko teisę į apsaugą nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, viešųjų renginių (koncertų ir kt.) organizatoriai privalo įvertinti visas galimas vaikų dalyvavimo renginiuose (koncertuose) neigiamas pasekmes vaikams bei imtis priemonių, jog būtų tinkamai užtikrintas vaiko interesų prioritetiškumo principo, įpareigojančio visus asmenis imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų atsižvelgti į vaiko teisėtus interesus, įgyvendinimas.

Viešųjų renginių organizatoriai privalo tinkamai įvertinti ketinamos skleisti viešosios informacijos turinį ir apie tai tinkamai informuoti renginį ketinančius lankyti vaikus ir jų tėvus. Ant viešųjų renginių, kuriuose numatoma skleisti informaciją, priskirtiną neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos kategorijai, reklaminių stendų, lankstinukų, skrajučių, bilietų ir kitų informacinių spaudinių turi būti aiškiai įskaitomas įspėjamasis užrašas: „Informacija gali daryti neigiamą poveikį nepilnamečiams“. Šiuo metu galima daryti prielaidą, jog viešųjų renginių organizatoriai ne visada laikosi minėtų reikalavimų.

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į visuomenėje kilusias diskusijas dėl Romeo Castellucci spektaklio „Apie Dievo Sūnaus veido koncepciją“, kreipėsi ir į kultūros ministrą bei Lietuvos nacionalinio dramos teatro generalinį direktorių, siūlydama spręsti klausimą dėl vaikų (ne tik kaip žiūrovų, bet ir atlikėjų) dalyvavimo spektaklyje bei imtis priemonių, jog spektaklio ir kitų viešųjų renginių metu nebūtų pažeidžiamos vaiko teisės ir teisėti interesai.

Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba, atsakydama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės prašymą įvertinti koncertų ir kitų viešųjų renginių organizatorių veiksmus, informavo, kad pateikė siūlymus Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, kultūros ir mokslo komitetui, jog viešųjų renginių organizavimui būtų taikomos panašios procedūros, kaip išorinės reklamos skleidimui arba kino filmams (pavyzdžiui, pagal Reklamos įstatymo nuostatas ir savivaldybių patvirtintas taisykles, reikalingas išankstinis suderinimas; kino filmui būtinas išankstinis reitingavimas pagal žiūrovų amžiaus cenzą).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, siekiant efektyvesnės nepilnamečių apsaugos viešųjų renginių (koncertų ir pan.) metu, galėtų būti svarstoma galimybė nustatyti leidimų išdavimo procedūrą, kuri sudarytų galimybę užtikrinti vaikų apsaugą dar iki viešųjų renginių pradžios. Šiuo metu tokios procedūros nenumatytos arba taikomos labai skirtingai. Paminėtina, kad viešųjų renginių taisykles turi pasitvirtinusios savivaldybės, kurių vykdomosios institucijos pagal kompetenciją yra atsakingos už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimo priežiūrą.

5.4.4. Vaiko apsauga nuo rinkimų kampanijų metu skleidžiamos rinkimų agitacijos mokyklose

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė, reaguodama į žiniasklaidoje pasirodančius pranešimus dėl galimos rinkimų agitacijos mokyklose, išplatino viešą pranešimą, atkreipdama dėmesį į tai, jog, organizuojant įvairius tokio pobūdžio renginius (rinkimines akcijas ir pan.), gali būti sudaromos prielaidos piktnaudžiauti vaikų patiklumu, jų nepakankama branda ir pan., todėl akcijų organizatoriai privalo įvertinti visas galimas neigiamas tokio vaikų dalyvavimo pasekmes vaikams ir jų ugdymosi procesui bei imtis priemonių, jog būtų tinkamai užtikrintas vaiko interesų prioritetiškumo principo, įpareigojančio visus asmenis, imantis bet kokių su vaiku susijusių veiksmų, pirmiausiai atsižvelgti į vaiko teisėtus interesus, įgyvendinimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, siekiant išvengti situacijų, kurios gali sąlygoti vaiko teisės į mokslą ir jo teisėtų interesų pažeidimą, rinkimų agitacija mokyklose ugdymosi proceso metu neturėtų vykti. Nepaneigiant vaiko teisės į dalyvavimą, nuomonės reiškimą ir kt., rinkimų metu būtina imtis priemonių, jog mokyklose pamokos ir užsiėmimai vyktų sklandžiai ir vaikai galėtų sėkmingai mokytis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniais metais taip pat tyrė skundą dėl Lietuvos švietimo darbuotojų profesinės sąjungos Zarasų rajono susivienijimo organizuotos trumpųjų žinučių (SMS) siuntimo akcijos, kurioje galimai dalyvavo vaikai. Reaguodama į skundą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į profsąjungą, atkreipdama dėmesį, jog, organizuojant panašias akcijas, būtina atsižvelgti ir įvertinti visas (nepaneigiant vaiko teisės dalyvauti visuomenės gyvenime, reikšti savo nuomonę, dalyvauti priimančias sprendimus susijusius su vaiku) aplinkybes ir galimas pasekmes. Įtraukiant vaikus į politines kampanijas ir kitus panašaus pobūdžio renginius (streikus ir pan.) atsiranda galimybė (ne)tiesiogiai įtakoti vaiko pasirinkimą ir valią, formuoti vaiko nuomonę, pažeisti savanoriško dalyvavimo principą.

5.4.5. Vaikų dalyvavimas moksliniuose tyrimuose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsakydama į Lietuvos socialinių tyrimų instituto paklausimą dėl vaikų dalyvavimo moksliniuose tyrimuose pažymėjo, jog vaikų dalyvavimas įvairiuose mokslinio pobūdžio tyrimuose, apklausose ir pan. turėtų būti išsamiau reglamentuotas įstatyminio lygmens teisės aktuose, bei atkreipė dėmesį į tai, jog šis procesas yra susijęs su vaiko teisės laisvai reikšti savo pažiūras, teisės į žodžio, minties, sąžinės ir tikėjimo laisvę teisių įgyvendinimu, kurios garantuoja ir sudaro prielaidas kiekvienam vaikui aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, su juo susijusių klausimų sprendime.

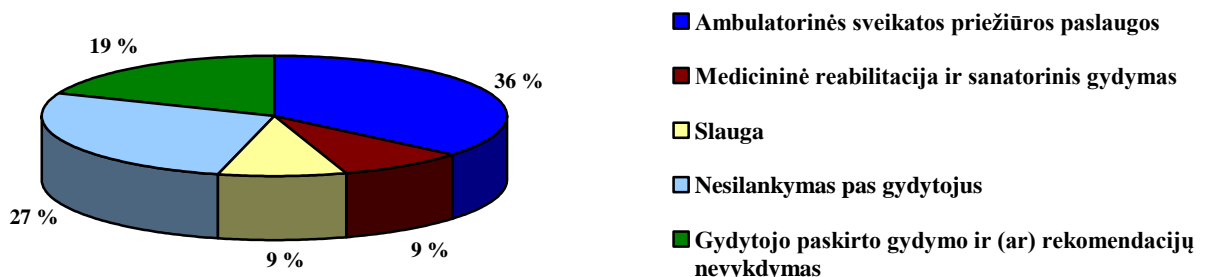
Šiuo metu, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, išsamiausiai yra reglamentuotas vaikų dalyvavimo moksliniuose, medicinos bandymuose ir tyrimuose (susijusiuose su teise į kūno neliečiamumą ir vientisumą, teise gyventi ir augti) klausimas. Vaikų dalyvavimas kitų sričių moksliniuose tyrimuose, apklausose ir pan., yra (turėtų būti) reglamentuotas atitinkamos srities teisės aktuose bei aptartas konkrečiau tyrimo sąlygose. Atsižvelgiant į tai, kad pagrindinė atsakomybė už vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą tenka vaiko atstovams pagal įstatymą (tėvams, globėjams (rūpintojams), taip pat tyrimo pobūdį ir jame kviečiamų dalyvauti vaikų amžių, brandą ir kitus individualius aspektus, kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti sprendžiamas vaiko atstovų pagal įstatymą sutikimo dėl vaiko dalyvavimo tyrime gavimo klausimas, taip pat vaiko atstovų pagal įstatymą ir (ar) kompetentingų vaiko teisių apsaugos institucijų atstovų dalyvavimo tyrime. Atsakyme buvo paminėta, jog teisės aktuose nėra nurodytas konkretus vaiko amžius dėl vaiko nuomonės išklauso ir pan., tačiau manytina, kad daugumoje atvejų vaiko atstovų pagal įstatymą informavimas ir (ar) sutikimo gavimas dėl vaiko dalyvavimo tyrime yra būtinas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, jog bet koks tyrimas, kuriame dalyvauja vaikai, turi būti vykdomas nepažeidžiant vaiko teisių ir jo teisėtų interesų, vadovaujantis aukščiausiais tyrėjų etikos standartais ir visuotinai privalomu vaiko interesų pirmenybės principu, garantuojant, kad dalyvavimas tyrime nesukels vaikams jokių žalingų, neigiamų pasekmių, nebus piktnaudžiaujama vaikų nepatyrimu, patiklumu, tyrimas bus savanoriškas, saugus, pagarbus ir kt.

5.5. VAIKO SVEIKATA IR SVEIKATOS APSAUGA

Kiekvienas vaikas turi teisę į sveikatą, sveiką aplinką ir aukščiausio lygio sveikatos priežiūros prieinamumą, o valstybė privalo garantuoti šią teisę, ypatingą dėmesį skirdama sveikatos paslaugų gerinimui.

VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMAI, SUSIJĘ SU VAIKO TEISĖS Į SVEIKATĄ ĮGYVENDINIMU, NUSTATYTI 2012 METAIS

5.5.1. *Vaikų slaugymas stacionare*

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniais metais buvo atliktas tyrimas dėl galimai ribotos galimybės abiem tėvams ligoninėje slaugyti du mažamečius (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Skundo nagrinėjimo metu vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į nepakankamą teisinį reglamentavimą, susijusį su vaikų teisės būti slaugomam vieno iš tėvų įgyvendinimu. Remiantis Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo nuostatomis bei Vaikų atrankos ir siuntimo į medicininės reabilitacijos sveikatos priežiūros įstaigas tvarkos aprašu, vaikų teisė būti slaugomu su vienu iš tėvų įgyvendinama tik teikiant psichiatrijos ir medicininės reabilitacijos sveikatos priežiūros paslaugas. Tuo tarpu vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, mažamečio vaiko teisės stacionare būti prižiūrimam (slaugomam) tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą nuostata turi būti aiškiai numatyta teisės aktuose, todėl Sveikatos apsaugos ministerijai siūlė svarstyti galimybę dėl minėtos nuostatos reglamentavimo įgyvendinimo. Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė Sveikatos apsaugos ministerijos dėmesį į sveikatos apsaugos ministro 1997 m. spalio 2 d. įsakymo Nr. 524 „Dėl dienos stacionarų ir apmokėjimo už motinų, slaugančių vaikus, išlaikymą“ 2 punkto formuluotę, pagal kurią teritorinės ligonių kasos iš privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto apmoka tik už motinų, slaugančių vaikus iki 3 metų, išlaikymą ligoninėse (paros stacionaruose) (suponuojama nuomonė, jog tik motinos turi teisę slaugyti vaiką stacionare, tokiu būdu pažeidžiant abiejų tėvų lygiateisiškumo principą).

Sveikatos apsaugos ministerija atsižvelgė į vaiko teisių apsaugos kontrolierės pastabas ir:

- vaiko teisių apsaugos kontrolierės vykdomo tyrimo eigoje, sveikatos apsaugos ministro 2011 m. liepos 20 d. įsakymu Nr. V-707 „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1997 m. spalio 2 d. įsakymo Nr. 524 „Dėl dienos stacionarų ir apmokėjimo už motinų, slaugančių vaikus, išlaikymą“ pakeitimo“ buvo reglamentuotas vaiką stacionare slaugančio asmens išlaikymo išlaidų apmokėjimas iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų;

- sveikatos apsaugos ministro 2012 m. balandžio 17 d. įsakymu Nr. V-343 buvo papildyta Asmens sveikatos priežiūros paslaugų organizavimo ir apmokėjimo tvarka (3 priedas), patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1998 m. birželio 18 d. įsakymu Nr. 329 „Dėl bazinių kainų patvirtinimo“, numatant, jog vaikas turi teisę stacionarinėse asmens sveikatos priežiūros įstaigose būti slaugomas ir lydimas slaugančio asmens. Slaugančio asmens išlaikymo stacionarinėje asmens sveikatos priežiūros įstaigoje išlaidos apmokamos teisės aktų nustatyta tvarka.

5.5.2. *Medicininės reabilitacijos paslaugų prieinamumas vaikams po chirurginių širdies operacijų*

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliko tyrimą dėl galimai nepagrįstai neskiriamos medicininės reabilitacijos paslaugos vaikams po širdies operacijų (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*). Tyrimas buvo atliktas gavus informaciją, jog iš 300 dėl širdies ligų 2011 metais operuotų vaikų, tik mažai daliai buvo skirtos medicininės reabilitacijos paslaugos, tačiau operacijas atliekančių medikų teigimu, dauguma operuotų vaikų yra naujagimiai ir kūdikiai, kuriems reabilitacija neskirtina.

Tyrimo metu nustatyta, jog VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikose 2011 metais širdies chirurgijos paslaugos suteiktos 207 vaikams, iš jų - 92 iki metų amžiaus. Po stacionarinio gydymo siuntimus dėl medicininės reabilitacijos paslaugų gavo tik 13 vaikų, o šia paslauga pasinaudojo tik 11 vaikų, iš jų - 9 gydėsi VšĮ Kauno ligoninės Kačerginės vaikų

sanatorijoje „Žibutė“, 2 - VŠĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikų filialo Vaikų reabilitacijos skyriuje „Saulutė“.

99 po širdies chirurginio gydymo vaikams buvo indikacijų, dėl kurių jie gali gauti medicininės reabilitacijos paslaugas (Reabilitacija II arba Sveikatą gražinamasis gydymas), tačiau visi šie pacientai nebuvo konsultuoti fizinės medicinos reabilitacijos gydytojo ir jiems nebuvo taikytas pirmasis reabilitacijos etapas: 13 pacientų tėvai buvo informuoti apie galimybę gauti medicininės reabilitacijos paslaugas, tačiau tėvai atsisakė šių paslaugų, tai patvirtindami parašu. 86 pacientams net nebuvo suteikta informacija apie galimybę pasinaudoti medicininės reabilitacijos paslaugomis.

Atsižvelgiant į tai, jog po širdies operacijų reabilitacijos paslaugomis siekiama pagerinti vaikų sveikatos būklę, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, toks gydytojų pasyvumas organizuojant reabilitacijos paslaugas nesuderinamas su jų, kaip gydytojų specialistų, profesine kompetencija. Pagal tai, jog net 86 pacientų atstovai nebuvo informuoti apie galimybę gauti reabilitacijos paslaugas, rodo, jog medikai palyginti dažnai neįgyvendino teisės aktuose įtvirtinto reikalavimo, nesivadovavo vaikų interesų prioritetiškumo principu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, siekiant užtikrinti tinkamą medicininės reabilitacijos paslaugų organizavimą vaikams, būtina, kad sveikatos priežiūros įstaigos vadovai/padalinių vadovai reikalautų tiesioginės atsakomybės iš gydančių gydytojų už nepilnamečių pacientų atranką ir siuntimą medicininėms reabilitacijos paslaugoms gauti.

Atlikusi tyrimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė Sveikatos apsaugos ministerijai siūlė efektyviau kontroliuoti sveikatos apsaugos ministro 2008 m. sausio 17 d. įsakymo Nr. V-50 „Dėl medicininės reabilitacijos ir sanatorinio (antirecidyvinio) gydymo organizavimo“ vykdymą dėl medicininės reabilitacijos paslaugų vaikams prieinamumo bei kokybės.

5.5.3. Vaikų tuberkuliozės profilaktikos ir kontrolės priemonių įgyvendinimas

Atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto išvadas ir rekomendacijas dėl II-osios periodinės Lietuvos Respublikos ataskaitos apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje, kuriose rekomenduojama stiprinti pastangas gerinant vaikų sveikatos priežiūrą, įskaitant tuberkuliozės profilaktikos ir kontrolės priemones, Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) duomenis bei rekomendacijas dėl sergamumo tuberkulioze Lietuvoje ir kovos su šia liga būtinumo, taip pat įvertinant nuo 2003 metų vykdomų tuberkuliozės profilaktikos ir kontrolės programas, išlieka abejonių dėl vaikams teikiamų profilaktikos ir kontrolės priemonių įgyvendinimo užtikrinimo.

Nepaisant specialistų teiginių, jog vaikų sergamumo tuberkulioze reguliavimas priklauso nuo tuberkulioze sergančių suaugusių tinkamo gydymo ir kontrolės, iš kasmet pateikiamų statistikos duomenų matyti, jog kai kurios kontrolės priemonės, kaip, pavyzdžiui, tuberkulino mėginių vaikams atlikimas, nėra pilnai užtikrinamas. Tuberkulino mėginių atlikimo privalomumą nustato sveikatos apsaugos ministro 2002 m. rugpjūčio 6 d. įsakymas Nr. 399 „Dėl tuberkulino mėginių atlikimo“, tačiau ir šiuo metu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunama informacija, jog vaikams pirminės sveikatos priežiūros įstaigose šis mėginys nėra atliekamas, nors specialistų teigimu, tai yra pati efektyviausia vaikų tuberkuliozės kontrolės priemonė.

Atsižvelgdama į gaunamą informaciją, siekdama sėkmingo ir sklandaus, vaiko interesus atitinkančių tuberkuliozės profilaktikos ir kontrolės priemonių įgyvendinimo užtikrinimo, vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniais metais pradėjo tyrimą.

5.5.4. Naujagimių akių tikrinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniais metais teikė pastabas ir pasiūlymus Sveikatos apsaugos ministerijos parengtam Naujagimių akių tikrinimo tvarkos aprašo projektui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, jog vis dar stokoama aktyvaus sveikatos priežiūros specialistų ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių bendradarbiavimo, užtikrinant sveikatos priežiūros paslaugas vaikams, bei pateikė nuomonę, jog, įgyvendinant naujagimių akių patikros priemones, dėl socialinių įgūdžių stokos ar netinkamo tėvų pareigų atlikimo, galimi vaikų nepriežiūros atvejai, apie kuriuos sveikatos priežiūros specialistai turėtų informuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrius.

Atsižvelgdama į šias aplinkybes bei į tai, jog teisės aktuose yra reglamentuota pareiga informuoti savivaldybių vaikų teisių apsaugos skyrius dėl vaikų nepriežiūros atvejų, kontrolierė siūlė svarstyti galimybę šią nuostatą įtvirtinti ir Naujagimių akių tikrinimo tvarkos apraše bei kituose aktualiuose sveikatos priežiūrą vaikams reglamentuojančiuose teisės aktuose.

5.5.5. Vaikų dalyvavimas biomedicininuose tyrimuose

Ataskaitiniu laikotarpiu, vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su suinteresuotų institucijų (Teisingumo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos) pastabomis Sveikatos apsaugos ministerijos parengtam Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatymo 7 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui, pateikė Sveikatos apsaugos ministerijai nuomonę, jog prieš rengiant Biomedicininų tyrimų etikos įstatymo pakeitimus, susijusius su vaikų dalyvavimu biomedicininuose tyrimuose (tobulinant įstatymo projektą), tikslinga dar kartą organizuoti suinteresuotų kompetentingų institucijų pasitarimą šiuo klausimu. Diskusijos dėl Biomedicininų tyrimų etikos įstatymo nuostatų pakeitimo galėtų būtų atnaujintos gavus Valstybės kontrolės išvadas ir pasiūlymus šioje srityje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, jog pritaria Sveikatos apsaugos ministerijos pozicijai – parengti tvarką, kaip įgyvendinti šiuo metu galiojančias Biomedicininų tyrimų etikos įstatymo 7 straipsnio 2 dalies nuostatas, siekiant užtikrinti tinkamą biomedicininuose tyrimuose dalyvaujančių(-siančių) vaikų teisių apsaugą, iki bus priimti ir įsigalios atitinkami Biomedicininų tyrimų etikos įstatymo pakeitimai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsakydama į VšĮ Vilniaus universitetinės ligoninės Santariškių klinikų filialo Vaikų ligoninės direktoriaus Juozo Raistenskio paklausimą, pateikė nuomonę dėl Biomedicininų tyrimų etikos įstatymo 7 straipsnio 2 dalies nuostatų (numatančių, kad jeigu tiriamasis yra nepilnametis, asmens sutikimą atlikti biomedicininį tyrimą duoda abu tėvai ar įstatyminiai nepilnamečio atstovai ir rajono, miesto vaikų teisių apsaugos tarnyba; jei nepilnamečio tėvai gyvena skyrium, būtinas vieno iš tėvų ar įstatyminio atstovo ir rajono, miesto vaikų teisių apsaugos tarnybos sutikimas) tikslingumo ir jų įgyvendinimo praktikoje bei informavo, jog šiuo klausimu yra teikusi savo nuomonę suinteresuotoms institucijoms.

Rašte buvo išdėstyta nuomonė, jog atsižvelgiant į Biomedicininų tyrimų etikos įstatymo 7 straipsnio 2 dalies normas bei į tai, kad miestų, rajonų savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai yra pagrindinės institucijos, kurioms tenka pareiga savo savivaldybės teritorijoje užtikrinti vaiko teisių apsaugą ir ją reglamentuojančių teisės aktų įgyvendinimą, atstovauti ir ginti vaiko teises ir jo teisėtus interesus¹, dėl konkretaus vaiko dalyvavimo biomedicininame

¹ Bendrieji vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatai (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 2 d. nutarimo Nr. 1593 redakcija).

tyrime turi būti gautas jo gyvenamosios vietos savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus sutikimas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius, priimdamas sprendimą (atsisakyti) išduoti leidimą dėl konkretaus vaiko dalyvavimo tyrime, turėtų vertinti vaiko dalyvavimą tyrime ne medicininio, o intelektualinio, valinio ir informuotumo aspektais (pavyzdžiui, ar vaiko sutikimas dalyvauti tyrime duotas laisvai, asmeniškai; ar vaikui, atsižvelgiant į jo brandą, gebėjimą suprasti ir įvertinti informaciją, paprasta ir suprantama kalba suteikta informacija apie tyrimą, dalyvavimo jame sąlygas; ar išklaudyta ir įvertinta vaiko nuomonė ir noras dalyvauti tyrime; ar vaiko atstovai pagal įstatymą nepiktnaudžiauja savo teisėmis vaiko atžvilgiu ir pan.). Tais atvejais, kai vaikas dėl amžiaus, brandos ar kitų objektyvių aplinkybių negali išreikšti savo nuomonės dėl dalyvavimo tyrime, manytina, kad savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius, vadovaudamasis aukščiau nurodytais kriterijais, turėtų vertinti vaiko atstovų pagal įstatymą sprendimą dėl vaiko dalyvavimo tyrime.

Vaikų ligoninės direktoriui buvo pateikta informacija, kad Sveikatos apsaugos ministerija, vykdydama Ministro Pirmininko tarnybos pavedimą bei išnagrinęjusi Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pasiūlymus dėl Biomedicininio tyrimų etikos įstatymo 7 straipsnio pakeitimo tikslingumo, Tarpžinybinės vaiko gerovės taryboje ir kituose tarpžinybiniuose pasitarimuose vykusius svarstymus ir pateiktus argumentus, taip pat tarptautinių teisės aktų nuostatas (Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/20/EB, Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1901/2006, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos), pradėjo rengti Biomedicininio tyrimų etikos įstatymo 7 straipsnio 2 dalies papildymo ir pakeitimo projektą, kuris artimiausiu laiku bus teikiamas derinti suinteresuotoms institucijoms teisės aktų nustatyta tvarka.

5.5.6. Odontologų vaidmuo vaiko teisių apsaugoje

Įgyvendinant Šiaurės Ministrų Tarybos Biuro finansuotą projektą, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai 2011 metais turėjo galimybę susipažinti su Švedijos ir Norvegijos vaikų ombudsmenų vykdytomis kampanijomis ir veikla, kuria buvo atkreiptas odontologų dėmesys ir pradėtas stiprinti jų vaidmuo vaiko teisių apsaugos sistemoje, sprendžiant vaiko apsaugos ir jo teisių užtikrinimo klausimus.

Siekiant Lietuvos specialistus, dirbančius sveikatos priežiūros (ypatingai odontologijos) bei vaiko teisių apsaugos srityse, taip pat kitų kompetentingų ir suinteresuotų institucijų atstovus supažindinti su Švedijos ir Norvegijos patirtimi bei sustiprinti Lietuvos odontologų vaidmenį ir dalyvavimą vaiko teisių apsaugos srityje, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, bendradarbiaudama su Lietuvos Respublikos odontologų rūmais, Seimo Žmogaus teisių komitetu, Norvegijos ir Švedijos ambasadomis, 2012 m. birželio 7 d. suorganizavo tarptautinę konferenciją „Odontologo vaidmuo vaiko teisių apsaugoje: geroji praktika“. Taip pat 2012 m. birželio 8 d. į tarptautinę konferenciją pakviesti Švedijos ir Norvegijos šalių specialistai lankėsi VŠĮ „Vilniaus universiteto ligoninės Žalgirio klinika“ bei su šios įstaigos ir Vilniaus Universiteto Medicinos fakulteto Odontologijos instituto bei Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Odontologijos fakulteto atstovais aptarė aktualius klausimus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, organizuodama tarptautinę konferenciją, siekė atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvoje odontologo vaidmeniui ginant ir apsaugant vaiko teises nėra skiriamas reikiamas dėmesys, arba jis yra nepagrįstai nuvertinamas, priskiriant odontologams išimtinai tik paslaugų teikėjo vaidmenį, nors akivaizdu, kad dėl odontologo veiklos specifikos, būtino tiesioginio kontakto su vaiku ir jo tėvais ar kitais teisėtais atstovais, odontologas turi galimybę ir privalo aktyviai dalyvauti vaiko teisių apsaugoje, prisidėti prie vaiko teisių gynimo.

Konferencijos dalyviai turėjo galimybę susipažinti su Švedijos ir Norvegijos (Švedijos ir Norvegijos vaiko teisių ombudsmenų įstaigų, Švedijos Karolinska instituto, Oslo universiteto,

Norvegijos Rogaland ir Hordaland apygardų visuomeninių dantų sveikatos priežiūros tarnybų specialistų patirtimi bei situacija Lietuvoje, kurią pristatė Lietuvos odontologų rūmų atstovė.

Lietuvos, Švedijos ir Norvegijos teisės aktuose yra įtvirtinta odontologų bei kitų specialistų pareiga pranešti kompetentingoms institucijoms apie pastebėtus vaiko teisių pažeidimo atvejus, tačiau dėl šios nuostatos tinkamo įgyvendinimo sunkumų kyla ir Lietuvoje, ir minėtose Skandinavijos šalyse.

Prieš pradėdant vykdyti kampanijas ir veiklas, skirtas atkreipti odontologų dėmesį į jų pareigą pranešti apie pastebimus vaiko teisių pažeidimus bei stiprinti odontologų kompetenciją vaiko teisių apsaugos srityje, Švedijoje buvo atliktas tyrimas, kuris parodė, jog dauguma odontologinių klinikų nebuvo nė karto pranešę vaiko teisių apsaugos institucijoms apie pastebėtus galimai netinkamo elgesio su vaiku požymius. Odontologinės klinikos neturėjo gairių, rekomendacijų ar pan., kuriose būtų numatyta, kaip turėtų vykti odontologo susitikimas su vaiku, jeigu kyla įtarimų, jog vaiko atžvilgiu yra smurtaujama, nėra užtikrinama tinkama vaiko priežiūra namuose ir pan. Tyrimo duomenys apie tai, kaip odontologai reaguoja, jeigu vaikas keletą kartų neatvyksta paskirtu laiku, parodė, jog daugumoje atvejų odontologinės klinikos atstovas susisiekiama su vaiko teisėtais atstovais, paskiria kitą apsilankymo laiką, taip pat kartais dėl neatvykimo yra susisiekiama su vaiko teisių apsaugos institucija arba jai pateikiamas skundas dėl vaiko teisių pažeidimo, kt. Aiškinantis priežastis, dėl kurių vaikai nesilanko, neatvyksta pas odontologą, buvo išskirtos šios grupės: tėvų ar vaiko baimė; tėvų nerūpestingumas ir aplaidumas; tradicijų šeimoje nebuvimas; tėvų neatsakingas, aplaidus požiūris į dantų sveikatos priežiūrą; laiko neskyrimas; baimė, jog paaiškės smurto prieš vaiką ar jo nepriežiūros faktai; nepasitikėjimas sveikatos priežiūros įstaigomis; ekonominės.

Švedijos ir Norvegijos atstovai pažymėjo, kad bendradarbiaudami su kitais vaiko teisių apsaugos sistemos atstovais bei nuolat tobulindami kompetenciją vaiko teisių apsaugos srityje, odontologai ir kiti burnos sveikatos srities specialistai gali atlikti svarbų vaidmenį apsaugant vaiką.

Sekant Norvegijos ir Švedijos patirtimi, ypač svarbu užtikrinti aktyvų Lietuvos odontologų dalyvavimą vaiko teisių apsaugoje, stiprinti odontologų kompetenciją ir atsakomybę, taip pat užmegzti ir plėtoti bendradarbiavimą su savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriais bei kitomis kompetentingomis valstybės ir savivaldybės institucijomis.

Galiojantis nacionalinis teisinis reglamentavimas sudaro galimybę Lietuvos odontologams dalyvauti vaiko teisių apsaugoje. Vaikų sveikatos tikrinimo tvarkoje, patvirtintoje sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 31 d. įsakymu Nr. 301 „Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose“, numatytas periodinis vaiko (nuo 1 iki 17 metų) lankymasis pas odontologą vieną kartą per metus. Tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai turi pareigą užtikrinti, kad vaikas laiku pasitikrintų sveikatą. Odontologai vaiko apsilankymo metu ne tik turėtų vertinti vaiko burnos sveikatos būklę, tačiau taip pat atkreipti dėmesį į kitus galimus vaiko teisių pažeidimo požymius. Pažymėtina, kad odontologas neturi aiškintis, tirti ar konstatuoti vaiko teisių pažeidimo buvimo fakto (netinkamo elgesio su vaiku, fizinio, seksualinio ar psichologinio smurto prieš vaiką ar kt.), tačiau privalo pranešti apie pastebėtą, galimą vaiko teisių pažeidimo atvejį, kilusius įtarimus kompetentingai institucijai (savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriui, policijai ar prokuratūrai).

Konferencijos metu, atsakant į konferencijos dalyvių klausimus, buvo paminėta, jog egzistuoja tikimybė, kad pacientas (vaikas ir jo tėvai, kiti teisėti atstovai) daugiau nesikreips į odontologą, kuris informavo kompetentingą instituciją apie pastebėtus vaiko teisių pažeidimo požymius, tačiau vaiko saugumas, jo teisių ir interesų apsauga ir užtikrinimas yra daug svarbiau. Taip pat tokio elgesio reikalauja prioritetingos vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos ir gynimo principas. Užtikrinus tinkamą kiekvienam asmeniui galiojančios pareigos pranešti apie žinomus vaiko teisių pažeidimo atvejus ar būtinumą ginti vaiko teises ir interesus vykdymą, būtų suformuota vaiko teisių pažeidimų netoleruojanti visuomenė bei aplinka, taip pat maksimaliai sumažinta galimybė nuslėpti ir palikti neišaiškintus vaiko teisių pažeidimo atvejus.

5.5.7. Programų „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“ įgyvendinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholio prevencijos komisijos pirmininkės V. V. Margevičienės kreipimąsi dėl programų „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“, laiduojančių vaikams galimybę ugdymo įstaigose nemokamai gauti pieno produktų bei vaisių ir daržovių, įgyvendinimo problemų, taip pat į vaikų sveikos gyvensenos ir mitybos ugdymo svarbą, ataskaitiniais metais atliko tyrimą dėl ugdymo įstaigų motyvacijos ir aktyvumo, dalyvaujant minėtose programose, ir galimų problemų, dėl kurių ne visos ugdymo įstaigos (mokyklos bei ikimokyklinio ugdymo įstaigos) šiose programose dalyvauja (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Atliekami tyrimai apie Lietuvos vaikų bei visų gyventojų sveikatos būklę bei mitybos įpročius rodo, kad Lietuvos vaikai maitinasi nevisaverčiai, nepakankamai vartoja vaisių ir daržovių, pieno produktų. Dėl netinkamų mitybos įpročių ir nepakankamo fizinio judėjimo nemaža dalis vaikų yra nutukę. Mitybos įpročiai formuojasi vaikystėje, o vaikui tinkamai suformuoti mitybos įpročiai leidžia išsaugoti sveikatą visą likusį gyvenimą. Svarbu, kad tinkami vaikų mitybos įgūdžiai formuojami ne tik šeimoje, tėvų, tačiau taip pat ir kasdienėje vaikų veikloje, ugdymo įstaigose.

Europos Sąjungos ir nacionalinėmis lėšomis finansuojamos programos „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“ skirtos pagerinti vaikų mitybą sveikais produktais, kovoti su vaikų nutukimu ir skatinti sveikos mitybos įpročius visam gyvenimui. Atliktas pirmasis programos „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“ programos vertinimas Lietuvoje rodo, jog ugdymo įstaigų, kuriose ši programa yra vykdoma, ugdomi vaikai, pedagogai teigiamai vertina programos įgyvendinimą ir mano, jog jos vykdymas vaikams yra naudingas. Europos Sąjungos mastu programų teikiama nauda taip pat yra vertinama teigiamai. 2012-2013 metais „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“ programos įgyvendinimui skirta 90 mln. eurų, ateityje siūloma šios programos biudžetą didinti iki 150 mln. eurų.

Atlikusi tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad programa „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“ visoje Europos Sąjungoje ir Lietuvoje pradėta vykdyti 2010/2011 mokslo metais, todėl galima daryti prielaidą, jog dar ne visos ugdymo įstaigos spėjo įsitikinti šios programos naudingumu ir nespėjo prie jos prisijungti. Programa „Pienas vaikams“ Lietuvoje yra vykdoma nuo 2004 m., tačiau nepaisant to, jog programa vykdoma jau 9 metus, nemaža dalis ugdymo įstaigų šioje programoje nedalyvauja.

Tyrimo metu vis daugiau ugdymo įstaigų įsijungė į šių programų vykdymą, tačiau dažnai vis dar buvo pastebima, jog yra atvejų, kai ne tik atskiros mokyklos, tačiau ir visos savivaldybės ugdymo įstaigos programose nedalyvauja, nurodydamos įvairias priežastis, dėl kurių, jų nuomone, nėra galimybių ar nėra tikslinga ugdymo įstaigai dalyvauti programose. Ugdymo įstaigų išsakomi argumentai nėra neigiami, tačiau kitų ugdymo įstaigų pavyzdžiai rodo, jog programas sėkmingai vykdyti yra įmanoma ir nemaža dalis mokyklų sėkmingai jose dalyvauja. Pažymėtina, kad Alytaus, Kupiškio ir Švenčionių rajonų savivaldybėse nei viena ugdymo įstaiga nedalyvavo programose „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“. Iš Kupiškio rajono savivaldybės vaiko teisių apsaugos kontrolierei pateiktos informacijos matyti, kad ugdymo įstaigų dažniausia nurodoma priežastis buvo sudėtingas programų administravimas, tačiau tyrimo metu surinkti duomenys rodo, kad nemaža dalis Lietuvos ugdymo įstaigų jau sėkmingai įgyvendino minimas programas ir administravo pagal nustatytas taisykles. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, jog, siekiant užtikrinti tinkamą programų „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“ įgyvendinimą savivaldybėms būtina siekti tinkamos ugdymo įstaigų darbuotojų kvalifikacijos, kurios sudarytų prielaidas sėkmingam programų administravimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliekamo tyrimo metu buvo gauta nemažai ugdymo įstaigų kreipimusi su prašymu suteikti informaciją apie programas „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“, kadangi iki to laiko ugdymo įstaigos informacijos apie šias programas neturėjo. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad, skatinant ir informuojant ugdymo įstaigas apie programas, būtų naudingas jau dalyvaujančių ugdymo įstaigų dalijimasis patirtimi sėkmingai įgyvendinant šias programas. Nors dalyvavimas programose yra savanoriškas ir kiekviena ugdymo įstaiga turi teisę spręsti apie būtinumą dalyvauti šiose programose, neatmestina savivaldybių pagalba aktyvinant ugdymo įstaigas dalyvauti programose ir padedant spręsti konkrečias su programų vykdymu susijusias problemas. Siekiant skatinti ugdymo įstaigų dalyvavimą programose, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje (<http://vaikams.lrs.lt>) buvo pateikta trumpa informacija apie programas „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“ bei nurodyti kontaktai, kuriais norinčios dalyvauti programose įstaigos turėtų kreiptis.

Atlikusi tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė siūlymus Žemės ūkio ministerijai ir savivaldybėms.

Žemės ūkio ministerijai vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė:

- tęsti aktyvią informacijos sklaidą ugdymo įstaigoms apie dalyvavimą programose „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“, siekiant skatinti ugdymo įstaigas dalyvauti šiose programose;

- bendradarbiaujant su ugdymo įstaigomis, ieškoti galimybių spręsti jų nurodomas priežastis ir kliūtis dėl kurių ugdymo įstaigos nesiryžta dalyvauti programose.

Savivaldybėms vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė:

- visapusiškai skatinti ugdymo įstaigas dalyvauti programose „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimas mokyklose“;

- ieškoti galimybių šalinti priežastis ir kliūtis, dėl kurių ugdymo įstaigos nedalyvauja programose bei bendradarbiaujant ieškoti galimų sprendimų, kurie leistų užtikrinti vaikams galimybę gauti nemokamai sveikų produktų ugdymo įstaigose;

- Alytaus, Švenčionių ir Kupiškio rajono savivaldybėms - atkreipti ypatingą dėmesį į tai, kad nei viena iš savivaldybės ugdymo įstaigų nedalyvauja programose „Pienas vaikams“ ir „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“ ir ieškoti sprendimų, užtikrinant galimybes vaikams nemokamai gauti programų lėšomis remiamus produktus bei ugdyti sveikos mitybos įpročius;

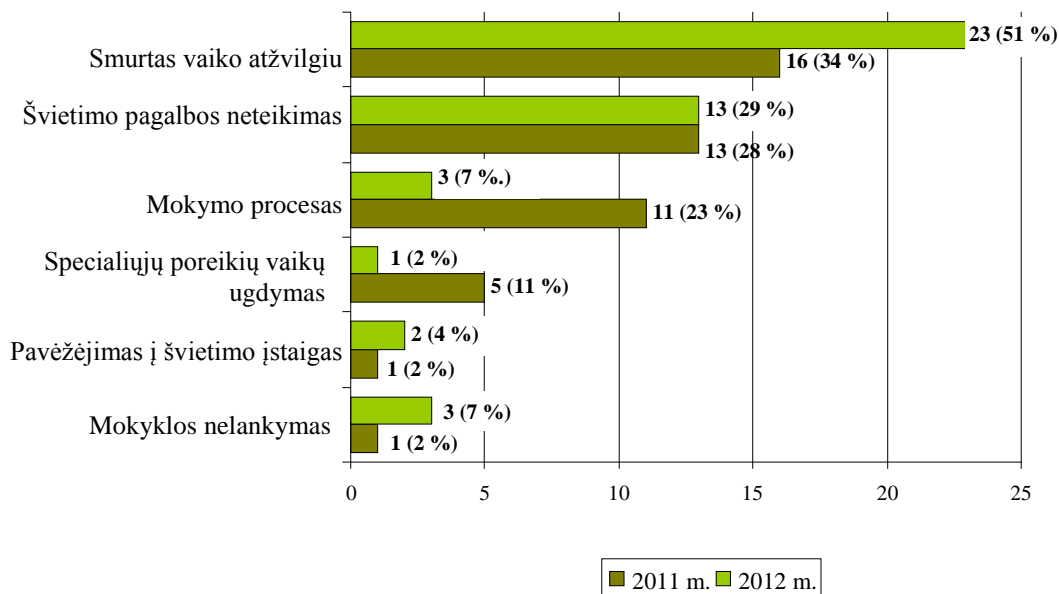
- Jonavos, Prienų, Zarasų, Kalvarijos, Varėnos rajonų ir Panevėžio miesto savivaldybėms - atkreipti dėmesį į tai, jog nei viena ugdymo įstaiga dar nedalyvauja programoje „Vaisių vartojimo skatinimas mokyklose“.

5.6. VAIKAS ŠVIETIMO SISTEMOJE

Vaikas turi teisę į mokslą, leidžiantį išlavinti gyvenimui svarbius komunikacinius gebėjimus ir socialinę kompetenciją, įsisavinti žinių visuomenei būdingą informacinę kultūrą ir informacinį raštingumą, įgyti gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą. Valstybė turi pareigą kurti švietimo sistemas ir užtikrinti jų prieinamumą kiekvienam vaikui be jokios diskriminacijos ir nepriklausomai nuo vaiko socialinės padėties, kalbos, amžiaus ar kitų aplinkybių. Be to, valstybė, užtikrindama išteklius vaiko švietimui ir lavinimui, turi pasirūpinti, kad ugdymo įstaigoje vaikams būtų sukurtos palankios sąlygos: saugi ir sveika aplinka, geras psichologinis klimatas, skatinantis vaikus tobulėti ir aktyviai dalyvauti mokymosi procese, užtikrintas vaikui reikalingos socialinės pedagoginės, psichologinės ir kitos pagalbos prieinamumas.

**VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMAI, SUSIJĘ SU VAIKO TEISĖS Į MOKSLĄ ĮGYVENDINIMU,
NUSTATYTI VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS
2011 IR 2012 METAIS ATLIKTUOSE TYRIMUOSE**

5.6.1. Vaikų stojimo į aukštąsias mokyklas tvarka

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme numatytą teisę ir pareigą teikti siūlymus dėl vaiko teisių ir jo interesų apsaugos gerinimo bei siekdama, jog nebūtų pažeidžiama vaiko teisė į mokslą, jo teisėti lūkesčiai ir interesai, 2012 m. rugsėjo 26 d. raštu kreipėsi į švietimo ir mokslo ministrą ir pasiūlė pakeisti 2012 m. rugpjūčio 31 d. įsakymą Nr. V-1292 „Dėl Geriausiai vidurinio ugdymo programą baigusiujų eilės sudarymo 2014 metais tvarkos aprašo patvirtinimo“ ir juo patvirtintą Geriausiai vidurinio ugdymo programą baigusiujų eilės sudarymo 2014 metais tvarkos aprašą, t. y. numatyti, jog stojančiųjų į aukštąsias mokyklas atrankos kriterijai ir jų eilės sudarymo principai būtų taikomi ne anksčiau kaip 2015 metais.

Atsižvelgdama į tai, jog Švietimo ir mokslo ministerija minėtų teisės aktų nepakeitė, reaguodama į piliečių kreipimus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2012 m. lapkričio 3 d. kreipėsi į Lietuvos vyriausiąją administracinę teisumą, prašydama ištirti, ar švietimo ir mokslo ministro 2012 m. rugpjūčio 31 d. įsakymas Nr. V-1292 „Dėl Geriausiai vidurinio ugdymo programą baigusiujų eilės sudarymo 2014 metais tvarkos aprašo patvirtinimo“ ir juo patvirtintas Geriausiai vidurinio ugdymo programą baigusiujų eilės sudarymo 2014 metais tvarkos aprašas neprieštarauja Mokslo ir studijų įstatymo 70 straipsnio 1 daliai bei Švietimo įstatymo 5 straipsnio 1 ir 3 punktų ir 26 straipsnio 1 dalies nuostatomis, nepažeidžia konstitucinio teisinės valstybės principo bei vaiko teisių ir teisėtų interesų.

Paminėtina, kad 2012 m. gegužės 8 d., įsigaliojus naujoms Mokslo ir studijų įstatymo 70 straipsnio 1 dalies nuostatomis, Švietimo ir mokslo ministerija buvo įpareigota ne vėliau kaip prieš 2 metus iki atsitinkamų studijų metų pradžios nustatyti geriausiai vidurinio ugdymo programą baigusiujų eilės sudarymo tvarką. Ši Mokslo ir studijų įstatymo nuostata buvo priimta atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašė panaikinti Geriausiai vidurinio ugdymo programą baigusiujų eilės sudarymo 2014 metais tvarkos aprašą, nurodydama kelis motyvus. Vienas iš motyvų – Apraše nurodytos sąlygos kokybiškai skyrėsi nuo anksčiau nustatytos vidurinio ugdymo programą baigusiu eilės sudarymo tvarkos, todėl toks kokybiškas skirtumas (naujovės, ypač susijusios su užsienio kalbos egzaminu, dalykų

egzaminų deriniai ir kt.) bei teisės akto priėmimo ir įsigaliojimo procedūros pažeidimas (minėtas įsakymas buvo paskelbtas 2012 m. rugsėjo 6 d. „Valstybės žiniose“ Nr. 104-5285 ir įsigaliojo 2012 m. rugsėjo 7 d.) gali sukelti neigiamas pasekmes ir apsunkinti sėkmingą abiturientų stojimą į valstybės finansuojamas studijų aukštosiose mokyklose vietas. Pareiškime teismui vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad mokiniai sprendimus dėl individualaus ugdymosi plano sudarymo ir pakeitimo gali priimti tik mokslo metų laikotarpiu, todėl, siekiant užtikrinti teisinį tikrumą ir saugumą, taip pat sėkmingą bendrojo ugdymo mokyklos veiklą ir tinkamą mokinių pasiruošimą naujiems mokslo metams, ugdymo proceso organizavimo veiklą ir stojimo (priėmimo) į aukštąsias mokyklas tvarką ir sąlygas reglamentuojantys teisės aktai turėtų būti priimami iki mokslo metų pabaigos.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2012 m. lapkričio 10 d. nutartimi vaiko teisių apsaugos kontrolierės pareiškimą priėmė, tačiau netenkino prašymo taikyti reikalavimo užtikrinimo priemonę. Atsakovas – Švietimo ir mokslo ministerija – buvo įpareigota pateikti atsiliepimą į minėtą pareiškimą. Taip pat teismas pasiūlė Lietuvos mokinių parlamentui, Lietuvos moksleivių sąjungai, Lietuvos studentų atstovybių sąjungai, Lietuvos universitetų rektorių konferencijai ir Lietuvos mokytojų profesinei sąjungai pateikti nuomonę dėl vaiko teisių apsaugos kontrolierės prašymo. Administracinė byla, vaiko teisių apsaugos kontrolierės prašymu, buvo paskirta nagrinėti skubos tvarka.

Išnagrinėjusi bylą dėl prašymo ištirti norminio administracinio akto teisėtumą, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija 2013 m. sausio 2 d. sprendimu tenkino vaiko teisių apsaugos kontrolierės prašymą – pripažino, kad švietimo ir mokslo ministro 2012 m. rugpjūčio 31 d. įsakymas Nr. V-1292 „Dėl Geriausiai vidurinio ugdymo programą baigusiujų eilės sudarymo 2014 metais tvarkos aprašo patvirtinimo“ ir juo patvirtintas Geriausiai vidurinio ugdymo programą baigusiujų eilės sudarymo 2014 metais tvarkos aprašas prieštarauja Mokslo ir studijų įstatymo 70 straipsnio 1 daliai ir konstituciniam teisinės valstybės principui.

5.6.2. Vaiko teisių apsaugos problemos Švėkšnos specialiojoje mokykloje

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į gautus pranešimus dėl galimo smurto, vaikų nepriežiūros, galimai nepagrįsto vaikų siuntimo į Švėkšnos specialiąją mokyklą (buvusi Švėkšnos sanatorinė mokykla) bei kitų problemų, susijusių su vaikų priežiūra ir ugdymu mokykloje, ataskaitiniais metais atliko tyrimą (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Tyrimo metu paaiškėjo, kad nors mokykla turėjo sanatorinės mokyklos statusą, ji neatitiko sanatorinės mokyklos sampratos ir neteikė pakankamai paslaugų vaikams, kuriems dėl ligų ar patologinių būklių buvo reikalingas ilgalaikis sveikatą tausojantis režimas. Vaikai į mokyklą buvo siunčiami mokytis manant, jog buvo išnaudotos visos įmanomos priemonės, į mokyklą žvelgiant kaip į vienintelę ir specializuotą ugdymo įstaigą, galinčią sėkmingai išspręsti vaikų elgesio ir ugdymo(si) problemas.

Priimant į mokyklą buvo reikalaujama pateikti vaiko sveikatos pažymėjimą ir gydytojo - vaikų ir paauglių psichiatro išvadą bei kitus dokumentus. Tyrimo metu susipažinus su įrašais vaikų mediciniuose dokumentuose buvo atkreiptas dėmesys, kad gydytojais psichiatrai bei vaikų ir paauglių psichiatrai galėjo teikti išvadas nesusipažinę su mokyklos veikla, vykdomais uždaviniais, funkcijomis, dirbančiais specialistais, teikiamų paslaugų ir pagalbos vaikams galimybėmis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, ydingi kriterijai ir aiškiai nereglamentuota vaikų priėmimo, mokymosi mokykloje tvarka (laikas, pratęsimas ir pan.), sudarė sąlygas vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimui. Taip pat kontrolierės nuomone, vaikai į ugdymo įstaigas, kuriose taikomas specialusis ugdymas, psichosocialinė rehabilitacija, turi būti nukreipiami ne tik pagal diagnozes, bet ir pagal specialiųjų ugdymosi poreikių lygį. Pažymėtina, kad pasikeitus

teisiniam reglamentavimui, mokiniai į mokyklą gali būti priimami atsižvelgiant į specialiuosius ugdymosi poreikius, t. y. mokiniai į mokyklą gali būti priimami tik turintys didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, turintys gydytojo psichiatro įvertinimą.

Tyrimo metu nustatyta, jog mokykloje dirba gydytojas bei slaugytojai, tačiau mokyklai licencija sveikatos priežiūros paslaugoms teikti neišduota. Vaikai buvo nukreipiami dėl ugdymo, o ne dėl sveikatos priežiūros paslaugų.

Tyrimo metu taip pat buvo nustatyta, kad vaikai nėra parengti mokytis mokykloje: tėvai/globėjai (rūpintojai) nepaaiškina vaikams, kodėl jie turi tęsti mokymąsi būtent šioje mokykloje; kiek laiko jie mokysis; kaip vyks jų pasiėmimas ir t.t., arba paaiškina klaidingai, nurodydami, kad toje mokykloje jie privalo mokytis dėl netinkamo elgesio, vaikams siūloma rinktis vykti į mokyklą arba į socializacijos centrą. Vaikai atvyksta į mokyklą galvodami, kad tai bausmė už jų elgesį ir pan. Taigi, vaikams mokykla parenkama pažeidžiant jų teisę išsakyti nuomonę, būti išgirstam ir išklausytam.

Atlikusi tyrimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė konstatavo, kad mokyklos praktinėje veikloje nėra užtikrinamas tinkamas individualizuoto darbo su vaiku principas, reikalaujantis įgyvendinti individualų veiklos planą kiekvieno vaiko atžvilgiu, atsižvelgiant į konkretaus vaiko nukreipimo į mokyklą priežastis, problemų pobūdį, individualias vaiko savybes ir pan., vaiko teisių užtikrinimo ir vaiko interesų pirmenybės principas, reikalaujantis, kad mokyklos veikla būtų orientuota į vaiko teisių užtikrinimą ir apsaugą, pagarbą jam, taip pat saugios aplinkos palaikymo ir bendradarbiavimo principo, reikalaujančio kiekvieną mokyklos bendruomenės narį gerbti kitų bendruomenės narių teises, laiku pastebėti ir spręsti kylančias problemas, įgyvendinimas, kiekvienam vaikui nėra užtikrinama reikalinga pagalba arba ji yra nekokybiška, nepakankama.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė konstatavo, kad mokyklos tikslai ir uždaviniai nebuvo ir nėra tinkamai įgyvendinami: mokinių skaičius nesumažėja; trūksta specialistų, nepakankama jų kompetencija; vaikams neprieinamos individualios ir grupinės psichoterapijos paslaugos; buities sąlygos bendrabutyje blogos ir kt. Kontrolierės nuomone, mokykla apsiriboja tik pasyviu vaiko, jo elgesio stebėjimu, tačiau sistemingai nevertina jo pasiekimų, pokyčių, vaiko padėties ir buvimo mokykloje pagrįstumo.

Tyrimo metu nustatyta, jog mokykloje pažeidžiama vaiko teisė mokytis savitarpio pagarpa grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje, turėti higienos reikalavimus atitinkančią mokymosi aplinką. Mokykloje esantys vaikai praktiškai negali naudotis savo nuožiūra daiktai, asmeniniai jų daiktai prieinami tik leidus darbuotojams, vaikai turi ribotas galimybes susikurti privačias erdves ir pan., t. y. mokykloje nėra garantuojama vaiko teisė į privataus gyvenimo apsaugą.

Specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymas turi būti organizuojamas kuo arčiau jų gyvenamosios vietos. Tai įgalina užtikrinti glaudžius mokyklos ryšius su tėvais/globėjais (rūpintojais), užtikrinti nenutrūkstamą vaiko ir jo įstatyminių atstovų bendravimą bei jų tarpusavio teisių ir pareigų tinkamą įgyvendinimą. Dalis mokykloje besimokančių vaikų galėtų mokytis artimiausioje gyvenamosios vietos bendrojo ugdymo ar specialiojoje mokyklose.

Pagal patvirtintus etatus, tiek mokykloje, tiek vaikų globos namuose, gali dirbti vaikams pagalbą teikiantys specialistai (psichologas, specialusis pedagogas ir kt.), todėl, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vaikas tokią pačią pagalbą, tokia pačia apimtimi, kurią gauna mokykloje, gali gauti ir vaikų globos namuose bei lankydamas artimiausiai esančią bendrojo ugdymo mokyklą, kuri teikia švietimo pagalbą. Manytina, kad globėjai (rūpintojai) neišnaudoja visų galimybių padėti vaikui, o dalį pareigos tinkamai globoti (rūpintis) ir ugdyti vaiką perkelia mokyklai.

Tyrimo metu pastebėta, kad globėjo (globos įstaigos) veikla buvo labiau orientuota į minėtų nepilnamečių elgesio stebėseną, apsilankymus pas gydytojus, o ne į priemonių, kuriomis būtų siekiama pokyčių, ieškojimą, įgyvendinimą ir pan. Tėvai, vaikų globos namai nepakankamai aprūpina vaikus mokymosi priemonėmis, drabužiais, avalyne, asmens higienos priemonėmis ir kt. Vaikų įstatyminiai atstovai su mokykla ryšius dažniausiai palaiko tik telefonu,

el. paštu ir pan. Ne visi vaikų globos namai, turėdami pareigą sprendžiant klausimus, susijusius su vaikų interesais, bendradarbiauti su suinteresuotomis valstybės ir vietos savivaldos institucijomis, konsultavosi bei informavo vaiko teisių apsaugos skyrių apie ugdymo įstaigos pakeitimą.

Pastebėta, jog nukreipus tėvų globos (rūpybos) netekusius vaikus mokytis į mokyklą, nebuvo vykdomi pagrindiniai vaiko globai (rūpybai) keliami tikslai ir uždaviniai, todėl tokiais atvejais, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, atsakingos institucijos (vaiko teisių apsaugos skyriai) privalėjo vertinti globėjų (rūpintojų) veiksmus ir taikyti teisės aktuose nustatytas poveikio priemones.

Atlikusi tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolierė:

- įspėjo Švėkšnos specialiosios mokyklos vadovą dėl nustatytų veiklos trūkumų, sąlygojančių vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus;
 - atkreipė Švėkšnos specialiosios mokykloje steigėjo (savininko) – Šilutės rajono savivaldybės dėmesį į nustatytus mokyklos veiklos trūkumus ir pasiūlė nedelsiant juos pašalinti, atlikti mokyklos veiklos patikrą;
 - rekomendavo savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams atkreipti dėmesį į vaikų globos įstaigų, kaip globėjo (rūpintojo), sprendimus nukreipti globojamus (rūpinamus) vaikus ugdytis į Švėkšnos specialiąją mokyklą, aktyviau vertinti tokių sprendimų tikslingumą ir vaikų tėvų, globėjų (rūpintojų) pareigų vykdymą;
 - atkreipė vaikų globos (rūpybos) įstaigų, kurių globojami vaikai mokosi mokykloje, dėmesį į nustatytus veiklos trūkumus bei rekomendavo nedelsiant imtis priemonių, užtikrinančių tinkamą globėjo (rūpintojo) pareigų vykdymą bei vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą;
 - rekomendavo Šilutės policijos komisariatui užtikrinti bendradarbiavimą su mokykla bei pagal kompetenciją imtis prevencinių ir kitų priemonių, užtikrinančių tabako ir alkoholio neprieinamumą nepilnamečiams;
 - paprašė Šilutės rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus nuolat stebėti ir vertinti vaiko teisių ir teisėtų interesų padėtį Švėkšnos specialiojoje mokykloje ir periodiškai teikti informaciją;
 - kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją dėl informacijos sklaidos gydytojams specialistams apie Švėkšnos specialiosios mokyklos statuso pasikeitimą ir paskirtį.
- Dėl vaiko teisių apsaugos kontrolierės pateiktų rekomendacijų:
- Šilutės rajono savivaldybės meras informavo, jog mokyklos veiklos patikrinimas bus atliekamas 2013 metais, mokykla nuolat konsultuojama dėl trūkumų pašalinimo, mokykloje nuolat lankosi vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovai;
 - Šilutės rajono savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius vaiko teisių apsaugos kontrolieriui periodiškai teikia informaciją apie situaciją Švėkšnos specialiojoje mokykloje.
 - Švėkšnos specialioji mokykla informavo apie priemones, kurių imtasi užtikrinant tinkamą vaiko teisių įgyvendinimą, taip pat nurodė, jog gauta asmens sveikatos priežiūros licenzija;
 - Sveikatos apsaugos ministerija informavo, kad raštu kreipėsi į Lietuvos ambulatorinių psichikos sveikatos centrų asociaciją, Lietuvos psichiatrų asociaciją bei Lietuvos vaikų ir paauglių draugiją, prašydama supažindinti organizacijų narius su vaiko teisių apsaugos kontrolierės atliktu tyrimu bei informuoti apie Švėkšnos specialiosios mokyklos statuso pasikeitimą bei atidžiau pildyti medicininius dokumentus, siunčiant vaikus į specialiąsias mokyklas.

5.6.3. Savarankiškas vaikų mokymasis

Atliekant skundų tyrimus ir analizuojant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamus asmenų pranešimus, ataskaitiniais metais buvo suabejota, ar visuomet vaiko

įstatyminių atstovų (tėvų, globėjų, rūpintojų) diskrecijos teisė parinkti vaikui mokymosi formą, ypač parenkant savarankiško mokymosi formą, atitinka teisėtus vaiko interesus.

Atsižvelgdama į susidariusią situaciją ir manydama, jog liberali savarankiško mokymosi formos pasirinkimo tvarka suteikia galimybę piktnaudžiauti bei sudaro sąlygas vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimui, vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama užtikrinti tinkamą vaikų ugdymą, inicijavo Savarankiško mokymosi tvarkos aprašo nuostatų pakeitimą, t. y. kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją dėl Savarankiško mokymosi tvarkos aprašo, patvirtinto švietimo ir mokslo ministro 2007 m. rugpjūčio 30 d. įsakymu Nr. ISAK-1759, tobulinimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, kad Savarankiško mokymosi tvarkos aprašo nuostatos leidžia vaiko tėvams ir mokyklos vadovui, be jokio objektyvaus pagrindo priimti sprendimą dėl savarankiško mokymosi. Tuo tarpu, atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos pagrindų ir Švietimo įstatymų nuostatas, savarankiškas mokymasis turėtų būti pasirenkamas (skiriamas) atsižvelgiant į vaiko protines ir fizines galias, įsitikinimus bei gabumus ir tik dėl objektyvių priežasčių (vaikas negali mokytis bendrojo ugdymo mokykloje dėl ligos ar patologinės būklės, gyvena užsienyje ir kt.).

Švietimo ir mokslo ministerija informavo, kad yra rengiamas Mokymosi pagal formaliojo švietimo programas (išskyrus aukštojo mokslo studijų programas) formų ir mokymo organizavimo tvarkos aprašo projektas ir darbo grupė atsižvelgs į vaiko teisių apsaugos kontrolierės pastabas. Švietimo ir mokslo ministras 2012 m. birželio 28 d. įsakymu Nr. V-1049 patvirtino Mokymosi pagal formaliojo švietimo programas (išskyrus aukštojo mokslo studijų programas) formų ir mokymo organizavimo tvarkos aprašą, kuriame išsamiau buvo reglamentuotos sąlygos, leidžiančios pasirinkti atitinkamą mokymosi formą ir mokymosi proceso organizavimo būdą, atsižvelgiant į mokinio mokymosi poreikius ir objektyvias aplinkybes, bei užkertančios kelią piktnaudžiavimui.

5.6.4. Pagrindinės problemos Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigose

Atsižvelgdama į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamus prašymus padėti spręsti problemą dėl vaiko priėmimo į ikimokyklinio ugdymo įstaigą (vaikas ilgiau kaip 2-3 metus laukia eilėje) bei skundus, susijusius su įvairiais pažeidimais ikimokyklinio ugdymo įstaigose (valgiaraščio reikalavimų, bendrų higienos normų, technologijų, savikontrolės reikalavimų nesilaikymas ir kt.), ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliko tyrimą (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Surinkta informacija iš Lietuvos ikimokyklinio ugdymo įstaigų, savivaldybių administracijų, visuomenės sveikatos centrų ir teritorinių valstybinių maisto ir veterinarijos tarnybų atskleidė tai, kad:

- Lietuvoje trūksta lopšelio amžiaus vaikų grupių (tyrimo metu Lietuvoje buvo 1109 lopšelio grupės ikimokyklinio ugdymo įstaigose, tačiau esamų grupių nepakanka – dažniausiai jose viršijamas leistinas pagal amžių vaikų skaičius grupėje);

- trūksta vietų ikimokyklinio amžiaus vaikams nuo 3 metų, ypač Vilniuje ir Kaune. Trūkstant vietų, į grupes priimama daugiau vaikų nei leidžia Lietuvos higienos norma HN 75:2010.

Minėtą faktą prisipažįsta ir pačios ugdymo įstaigos bei nurodo, kad nuo to nukenčia ugdymo proceso kokybė, grupėse būna didelis triukšmas, vaikai ir auklėtojos pavargsta, trūksta individualaus darbo su vaikais;

- daugelyje ikimokyklinio ugdymo įstaigų ypatingai trūksta arba visai nėra psichologų, logopedų, specialiųjų pedagogų.

Minėtą faktą akcentavo ir pačios ikimokyklinio ugdymo įstaigos, pažymėdamos, kad pastaruoju metu padaugėjo vaikų, turinčių kalbos vystymosi sutrikimų, bendravimo sunkumų,

emocinių sutrikimų, psichologinių problemų ir pan. ir kuriems reikalinga sisteminga logopedo, psichologo ar specialiojo pedagogo pagalba;

- dauguma vaikų tėvų, gyvenančių kaimo vietovėse ir norinčių leisti savo vaiką į ikimokyklinio ugdymo įstaigą, susiduria su vaikų pavėžėjimo problema. Dažniausiai, jeigu vaikų nepaveža patys tėvai (tėvai yra bedarbiai arba neturi transporto priemonės), jų vaikai neturi galimybės lankyti ikimokyklinio ugdymo įstaigos;

- vaikų maitinimas organizuojamas dažnai nesilaikant su visuomenės sveikatos centru suderinto valgiaraščio patiekalų ir produktų asortimento;

- daug pažeidimų nustatoma ikimokyklinio ugdymo įstaigų maisto tvarkymo skyriuose – maisto ruošimas nesaugus, vaikų patiekalai gaminami nesilaikant receptūrų ir technologinių aprašymų, vaikų maitinimui naudojami neleistini produktai, maisto paruošimas neatitinka vaiko amžiaus ypatumų bei sveikos mitybos principų ir taisyklių;

- kai kurios ikimokyklinio ugdymo įstaigos savo veiklą tęsia neturėdamos visuomenės sveikatos centrų išduoto leidimo-higienos paso;

- ikimokyklinio ugdymo įstaigos nėra pajėgios (neturi lėšų) pačios pašalinti kai kurių higienos reikalavimų pažeidimų, kaip antai: darželio teritoriją aptverti 1,5 aukščio tvora, pakeisti langus, vamzdžius, stogą, elektros instaliaciją ir pan., o savivaldybės lieka abejingos darželių vadovų prašymams šiems darbams skirti lėšų.

Apie atlikto tyrimo rezultatus vaiko teisių apsaugos kontrolierė informavo Švietimo ir mokslo ministeriją, visuomenės sveikatos centrus, teritorines maisto ir veterinarijos tarnybas, miestų, rajonų savivaldybių administracijų direktorius ir pasiūlė savivaldybėms:

- užtikrinti optimalų neformaliojo švietimo programų teikėjų tinklą, kad kiekvienas norintis vaikas galėtų ugdytis pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo programas (ypatingai į tai atkreipiant Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybių dėmesį);

- įvertinti tėvų poreikį dėl lopšelio grupių steigimo ir steigti papildomas lopšelio amžiaus grupes;

- spręsti kaimo vietovėse gyvenančių ir neturinčių galimybės nuvykti į ugdymo įstaigą vaikų pavėžėjimo klausimą;

- įvertinti savivaldybių įsteigtose ikimokyklinio ugdymo įstaigose specialistų poreikį ir, esant galimybei, steigti papildomas logopedo, psichologo ir specialiojo pedagogo etatus;

- skirti lėšų kontroliuojančių institucijų nustatytiems trūkumams, kurie kenkia vaikų sveikatai ir saugumui ir kurių pačios ikimokyklinio ugdymo įstaigos dėl lėšų stygiaus nepajėgios pašalinti;

- gavus informaciją apie pakartotinius ikimokyklinio ugdymo įstaigų maisto tvarkymo įstaigose nustatytus pažeidimus, dėl kurių kalti įstaigos darbuotojai arba pats įstaigos vadovas ir už kuriuos buvo skirtos nuobaudos, atlikti ikimokyklinio ugdymo įstaigos vadovo veiklos vertinimą ir spręsti, ar įstaigos vadovas yra kompetentingas vadovauti ikimokyklinio ugdymo įstaigai.

5.6.5. Ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių vaikų saugumo užtikrinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, reaguodama į žiniasklaidos priemonėse paskelbtą informaciją, jog iš ikimokyklinio ugdymo įstaigos galimai buvo pagrobtas vaikas, viešai kreipėsi į ikimokyklinio ugdymo įstaigų steigėjus, vadovus ir darbuotojus, atkreipdama dėmesį į jų atsakomybę už vaikų saugumo užtikrinimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, ikimokyklinio ugdymo įstaigų steigėjai bei vadovai turėtų peržiūrėti nustatytas vaikų išleidimo iš ikimokyklinio ugdymo įstaigos tvarkas ir, esant reikalui, jas tobulinti, taip pat būtina imtis priemonių, jog įstaigų darbuotojai bei tėvai/globėjai (rūpintojai) būtų supažindinti su minėtomis tvarkomis ir būtų užtikrintas tinkamas juose nustatytų reikalavimų laikymasis.

5.6.6. Poveikio priemonių taikymas netinkamai besielgiantiems mokiniams

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro direktoriaus įsakymu sudarytos darbo grupės dėl pedagoginio poveikio priemonių taikymo netinkamai besielgiantiems mokiniams rekomendacijų parengimui veikloje.

Švietimo ir mokslo ministras (2012 m. rugpjūčio 28 d. įsakymu Nr. V-1268) pritarė su vaiko teisių apsaugos kontroliere suderintoms Rekomendacijoms dėl poveikio priemonių taikymo netinkamai besielgiantiems mokiniams.

Rekomendacijos buvo parengtos siekiant padėti mokykloms užtikrinti mokyklos bendruomenės narių ir (ar) kitų asmenų fizinį ir psichinį saugumą, veiksmingai reaguoti į kraštutinius mokinių netinkamo elgesio atvejus bei iškilusią grėsmę. Minėtas dokumentas skirtas bendrojo ugdymo mokykloms, profesinio mokymo įstaigoms, vykdančioms pirminių profesinių mokymą, neformaliojo švietimo mokykloms (išskyrus neformaliojo suaugusiųjų švietimo mokyklas). Pažymėtina, jog mokykla, apsisprendusi taikyti rekomendacijose nustatytas poveikio priemones, turi konkrečiai nustatyti šių priemonių taikymo sąlygas mokyklos veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose ir supažindinti mokyklos bendruomenę: pedagogus, kitus mokyklos darbuotojus, mokinius, tėvus.

Švietimo ir mokslo ministerija numato mokykloms suteikti reikiamą pagalbą taikant rekomendacijose numatytas nuostatas, planuoja išleisti vaizdinę medžiagą, o nustačius poreikį – organizuoti mokymus mokyklų darbuotojams.

5.6.7. Vaikų rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, gavusi Lietuvos Respublikos Seimo Visuomenės plėtros, reprodukcinės sveikatos ir teisių parlamentinės grupės kreipimąsi dėl jaunimo lytinių reprodukcinės teisių pažeidimo Lietuvoje, atskaitiniais metais atliko tyrimą dėl vaikų Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos (toliau – Programa) įgyvendinimo problemų (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Iš tyrimo metu surinktos medžiagos pastebėta, jog iki šiol Programa patiria įgyvendinimo sunkumų. Nepaisant parengtų rekomendacijų dėl Programos įgyvendinimo tobulinimo, Programos įgyvendinimo procesas išlieka vangus, nenuoseklus. Programa įgyvendinama atskiromis temomis, epizodiškai, ne visoms mokinių grupėms, o pedagogai vis dar stokoja kompetencijos tam tikromis temomis, todėl į mokyklą kviečiami gydytojai, farmacijos atstovai.

Atkreiptas dėmesys į tai, jog visuomenės sveikatos priežiūros specialistų, dirbančių mokyklose, viena iš funkcijų yra ugdyti mokinius sveikos gyvensenos, teikti metodines konsultacijas sveikatos išsaugojimo ir pan. klausimais, tačiau šie specialistai nėra įtraukiami į Programos vykdymą. Tyrimo metu pastebėta, jog daugeliu atvejų, įgyvendinant sveikatos ugdymo nuostatas, visuomenės sveikatos specialistai mokyklose susiduria su subjektyviomis aplinkybėmis (mokyklos bendruomenės požiūrio bei iniciatyvos), trukdančiomis užtikrinti sklandų sveikatos ugdymo įgyvendinimą. Tik nedaugelyje mokyklų yra vidaus dokumentas, apibrėžiantis visuomenės sveikatos priežiūros specialisto ir pedagogo komandinę indėlį, organizuojant Programos įgyvendinimą. Visuomenės sveikatos specialistas kiekvienais kalendoriniais metais rengia individualųjį veiklos planą, tačiau parengtą planą į bendrą ugdymo įstaigos veiklos planą įtraukia tik kai kurios mokyklos, todėl manytina, jog visuomenės sveikatos priežiūros specialisto veikla nėra sudėtinė ugdymo įstaigos veiklos dalis, o tai apriboja tinkamą sveikatos ugdymo priemonių įgyvendinimą mokykloje.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog mokyklose vis dar jaučiamas metodinės literatūros, vaizdinės medžiagos, informacinių priemonių, o taip pat kvalifikacijos mokymų pedagogams ir visuomenės sveikatos priežiūros specialistams, trūkumas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, būtina iš esmės stiprinti Programos įgyvendinimą, užtikrinti jaunimo sveikatos konsultacinių centrų savivaldybėse sklandų kūrimąsi. Vadovaujantis pagrįstais įrodymais ir atsižvelgiant į mokinių šiandienos poreikius, būtina nuolat tobulinti Programos priemones ir siekti kokybiško informacijos pateikimo.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog Programos vertinimai yra vienas iš svarbių veiksnių, turinčių įtakos sėkmingiems pokyčiams, taip pat į būtinybę efektyviau organizuoti tėvų dalyvavimą Programos įgyvendinime, kad kuo daugiau tėvų susipažintų su informacija, kuri teikiama vaikams apie šeimą ir lytiškumo ugdymą.

Atlikusi tyrimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją bei prašė atkreipti dėmesį į tyrimo metu nustatytus Programos priemonių įgyvendinimo trūkumus, siūlė spartinti ir užtikrinti kokybišką Programos įgyvendinimą bei, kartu su Sveikatos apsaugos ministerija, svarstyti galimybę dėl visuomenės sveikatos priežiūros specialistų veiklos mokyklose, tobulinimo.

Sveikatos apsaugos ministerija pritarė vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomonei, kad visuomenės sveikatos priežiūros specialistas, vykdamas sveikatos priežiūrą mokyklose, turėtų dalyvauti Programos įgyvendinime, teikdamas metodinę pagalbą, konsultacijas, informaciją mokytojams, tėvams (itėviams), globėjams, rūpintojams, mokiniams sveikatos aspektu. Įgyvendinant Vaikų sveikatos stiprinimo 2008-2012 metais programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. rugpjūčio 27 d. nutarimu Nr. 836, įgyvendinimo priemonių plano 1.5 priemonę, atliktas visuomenės sveikatos priežiūros mokyklose kokybės vertinimas, apibendrinus tyrimo rezultatus numatoma svarstyti specialisto veiklos tobulinimo priemones.

Švietimo ir mokslo ministerija informavo vaiko teisių apsaugos kontrolierę, jog numato toliau stiprinti šeimos instituciją, jos vertybines nuostatas ir ugdyti dorovingas, brandžias, savarankiškas asmenybes. Švietimo ir mokslo ministro 2012 m. rugpjūčio 31 d. įsakymu Nr. V-1290 patvirtinta Sveikatos ugdymo bendroji programa, kurios paskirtis užtikrinti sėkmingą vaiko sveikatos ugdymą mokyklose, prisidėti prie vaiko dvasinio, fizinio, psichinio, socialinio pajėgumo ir gerovės.

5.6.8. Mokyklose nesimokančių vaikų nustatymas ir paieška

Vaiko teisės į mokslą užtikrinimas yra viena iš pagrindinių tėvų teisių ir pareigų įgyvendinimo sąlygų. Savivaldybės organizuoja ir tvarko savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitą ir privalo užtikrinti, kad visi vaikai mokytųsi.

Sprendžiant mokyklos nelankymo problemą, Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2011 m. gruodžio 23 d. potvarkiu Nr. 323 buvo sudaryta darbo grupė siūlymams dėl nesimokančių vaikų nustatymo ir paieškos parengti. Darbo grupėje dalyvavo Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos ir Vidaus reikalų ministerijų, taip pat Švietimo informacinių technologijų centro, Gyventojų registro tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos, Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ir kitų įstaigų atstovai. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2012 m. balandžio 11 d. pritarė darbo grupės siūlymams (tobulinti Nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinės sistemą (NEMIS) ir gyvenamosios vietos deklaravimo tvarką; užtikrinti bendradarbiavimą, Švietimo ir mokslo ministerijai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai teikiant metodinę, informacinę pagalbą savivaldybėms, kad būtų užtikrintas konstruktyvus bendradarbiavimas tarp socialinės paramos, švietimo ir vaiko teisių apsaugos skyrių bei kitų savivaldybės padalinių, taip pat atskirų savivaldybių; spręsti nesimokančių vaikų nustatymo ir paieškos klausimus bei organizuoti mokymus, pasitarimus, skleisti gerą patirtį) ir pavadė: Vidaus reikalų ministerijai – išnagrinėti darbo grupės siūlymus ir prireikus parengti bei pateikti Vyriausybei atitinkamų teisės aktų projektus; Švietimo ministerijai – suderinti su suinteresuotomis institucijomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Savivaldybės

teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašo patvirtinimo“ projekto nuostatas, tobulinti NEMIS ir kt.

Pastebėtina, kad savivaldybių praktika ir pastangos, sprendžiant mokyklos nelankančių vaikų problemą, yra skirtinga, tačiau visos savivaldybės nurodo, kad joms trūksta žmogiškų išteklių ir lėšų. Be to, vienas iš problemos aspektų yra tai, kad savivaldybės neranda dalies nesimokančių vaikų pagal deklaruotą gyvenamosios vietos adresą ir nenustato jų faktinės gyvenamosios vietos, o nesimokančio ir nerasto vaiko paieška šiuo metu negali būti skelbiama, nes policija paiešką vykdo tik pagal konkretų ir detalių teisinių pagrindų sąrašą, kai yra pradėtas ikiteisminis tyrimas ar priimtas teismo sprendimas. Nepaisant to, policija užtikrino, kad, esant poreikiui, aktyviai bendradarbiaus su savivaldybių administracijos padalinių darbuotojais ir teiks turimą informaciją, siekdama padėti spręsti mokyklos nelankančių vaikų problemas.

Nesimokančių vaikų problema išlieka aktuali. Atsižvelgdama į tai, vaiko teisių apsaugos kontrolierė šiuo metu atlieka tyrimą dėl galimo vaiko teisės į mokslą pažeidimo (mokyklinio amžiaus vaikų nesimokymo dėl socialinių, sveikatos ir kitų priežasčių nustatymo ir kt.).

5.6.9. Neformaliojo vaikų švietimo (išskyrus ikimokyklinį ir priešmokyklinį ugdymą) užtikrinimo savivaldybėse problemos

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniu laikotarpiu pradėtas nagrinėti klausimas, susijęs su neformaliojo vaikų švietimo (išskyrus ikimokyklinį ir priešmokyklinį) įgyvendinimo problemomis, atskirose savivaldybėse nustatčius tam tikras sąlygas dėl vaikų priėmimo į mokyklas, vykdančias neformaliojo švietimo programas, t. y. nustatčius sąlygas, jog vaikai, registruoti kitose savivaldybėse, priimami į šias švietimo įstaigas, jeigu yra laisvų vietų ir sudaryta sutartis su kita savivaldybe dėl išlaidų už vaiko ugdymą apmokėjimo ir pan.

Siekiant įvertinti neformaliojo vaikų švietimo įgyvendinimo praktiką šiuo aspektu, išplėtus minėto tyrimo ribas, pradėta vertinti informacija iš visų savivaldybių apie vaikų neformaliojo švietimo įgyvendinimą savivaldybėse.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje pradėto tyrimo pagrindu pradėta rinkti ir vertinti informacija, susijusi su savivaldybėse nustatytais priėmimo į šias įstaigas sąlygomis, kurios nesusiję su vaiko ugdymu reikalingais gebėjimais, o su gyvenamąja vieta ar kitomis sąlygomis; vertinami šių sąlygų nustatymo pagrindai bei priežastys; problemos, kurios galimai kyla dėl kitų savivaldybių teritorijoje gyvenančių vaikų ugdymo; poreikis įvesti neformaliojo ugdymo „krepšelį“, jo įtaką sprendžiant savivaldybėse kylančias problemas dėl savivaldybių atsakomybės pasidalinimo, vaikų užimtumo didinimo ir pan.; informacija dėl galimai diferencijuoto dydžio (tenkančio tėvams) nustatymo už šias paslaugas dėl gyvenamosios vietos ir kt.

Ataskaitiniu laikotarpiu pradėto tyrimo pagrindu bus siekiama įvertinti vaiko teisės į neformalų švietimą įgyvendinimo savivaldybėse, vykdančią savarankiškas funkcijas, praktiką, problemas bei galimas jos tobulinimo kryptis, savivaldybių atsakomybės už jų teritorijoje gyvenančių vaikų neformalų ugdymą pasidalinimo aspektus ir kitus klausimus, įskaitant ir poreikį spręsti klausimą dėl neformaliojo švietimo „krepšelio“ įvedimo.

5.6.10. Ugdymo įstaigose vykdomų prevencinių programų bei pagalbos mokiniams prieinamumas ir efektyvumas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniais metais buvo pradėtas tyrimas dėl ugdymo įstaigose vykdomų prevencinių programų bei teikiamos pagalbos mokiniams prieinamumo ir efektyvumo. Tyrimas pradėtas atsižvelgus į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamus skundus dėl mokyklose vaikams ne visada užtikrinamos saugios mokymosi aplinkos bei nepakankamo pagalbos (socialinės pedagoginės, psichologinės ir kt.) prieinamumo,

taip pat įstaigos praktikoje paaiškėjusius atvejus, kai mokyklose vykdomos prevencinės programos ne visada efektyvios, dažnai būna vienkartinės, todėl jas įgyvendinant nepasiekiami teigiamų vaikų elgesio pokyčių.

Siekiant įvertinti mokyklose esamą padėtį ir susiformavusią aukščiau minėtų problemų sprendimo praktiką, tyrimo metu 63 Tauragės apskrities ugdymo įstaigos bei 5 savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai buvo paprašyti užpildyti anketą. Anketoje pateiktų duomenų pagrindu, atsižvelgus į paaiškėjusias vaiko teisių apsaugos ugdymo įstaigose problemas, bus pateikti siūlymai šiuo metu esamai situacijai keisti (gerinti), siekiant vaikams užtikrinti sveiką ir saugią mokymosi aplinką, atitinkančią jų geriausius interesus ir poreikius.

5.6.11. Mokyklų bendrabučiuose gyvenančių vaikų teisių užtikrinimas

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į įstaigos praktikoje paaiškėjusius atvejus, kai vaikams, gyvenantiems mokyklų bendrabučiuose, buvo nesudaryta tinkama ir jų poreikius atitinkanti gyvenamoji aplinka ir sąlygos, neužtikrinta jų pakankama priežiūra ir laisvalaikis, taip pat įvertinusi skundų tyrimų metu nustatytus atvejus, kai vaikai mokyklos bendrabutyje buvo apgyvendinti, siekiant išspręsti socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, problemas, pradėjo tyrimą.

Tyrimo metu 106 šalies mokyklos, turinčios bendrabučius, buvo paprašytos nurodyti veiklos problemas, bendrabutyje gyvenančių mokinių skaičių ir priežastis, dėl kurių šie vaikai buvo apgyvendinti bendrabutyje, vaikams teikiamas paslaugas ir kitus aktualius su vaiko teisių užtikrinimu, jiems gyvenant bendrabutyje, susijusius klausimus. 15 savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių buvo paprašyta pateikti informaciją apie 100 bendrabutyje gyvenančių vaikų ir jų šeimoms, kurios įrašytos į socialinės rizikos šeimų sąrašą, teikiamas socialines paslaugas, siekiant įvertinti, ar šio vaiko gyvenimas ugdymo įstaigos bendrabutyje yra pagrįstas ir atitinka jo geriausius interesus, o tėvai, pateikę prašymą ugdymo įstaigos administracijai leisti gyventi savo vaiką bendrabutyje, tokiu būdu nevensgia atlikti tėvų pareigų vaiko atžvilgiu.

Minėtų duomenų analizė parodė šias pagrindines problemas: priėmimo į bendrabutį aprašuose dažnai nėra nurodoma konkreti priėmimo tvarka; ugdymo įstaigų bendrabučiuose yra apgyvendinami mažamečiai vaikai, nors tai, manytina, neatitinka jų geriausių interesų dėl poreikio ankstyvajame amžiuje gyventi šeimos aplinkoje ir būti auklėjamam bei prižiūrimam emociškai artimų asmenų; nepaisant teisės aktų nuostatų, jog nepilnamečių asmenų globėjai (rūpintojai) turi gyventi kartu su nepilnamečiu, mokyklų bendrabučiuose 15 proc. visų gyvenančių vaikų sudaro globojami vaikai; vaikų apgyvendinimu mokyklos bendrabutyje dažnai yra sprendžiamos šeimų socialinės problemos, o mokyklos, turinčios bendrabučius, iš dalies tampa alternatyva socialinės globos įstaigoms; bendrabučiuose trūksta vaikams teiktinų paslaugų, be to, nėra priimta teisės aktų, kurie reglamentuotų personalo sudėtį, skaičių bei darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvus; ir kt.

Atsižvelgus į minėtas problemas, šiuo metu rengiamos išvados ir siūlymai dėl mokyklų bendrabučių problemų sprendimo ir juose gyvenančių vaikų padėties gerinimo.

5.7. VAIKAS SU NEGALIA

Negalios vaikas, turintis įgimtų ar įgytų fizinių ar psichinių trūkumų, reikalingas ypatingos apsaugos. Tėvų, visuomenės ir valstybės pagalba jam turi būti užtikrintos lygios teisės su sveikais vaikais gyventi, vystytis, įgyti išsilavinimą, kuris atitiktų jo fizines, protines galias ir pageidavimus, sudarytos sąlygos dalyvauti kūrybinėje bei visuomeninėje veikloje.

5.7.1. Socialinės globos įstaigų deinstitucionalizacija

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. liepos 17 d. įsakymu buvo patvirtinta darbo grupė, kuri parengė Neįgalių suaugusių asmenų, neįgalių vaikų bei likusių be tėvų globos vaikų socialinės globos namų deinstitucionalizacijos strateginių gairių projektą. Darbo grupės veikloje dalyvavo ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas.

Projektu buvo siekiama nustatyti suaugusių asmenų, įskaitant senyvo amžiaus asmenis, su proto ir psichikos negalia ir likusių be tėvų globos vaikų, įskaitant kūdikius, socialinės globos namų deinstitucionalizacijos – perėjimo nuo institucinės socialinės globos prie socialinių paslaugų bendruomenėje, gaires: viziją, tikslą, uždavinius ir kryptis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į tai, jog globojamų (rūpinamų) vaikų poreikiai ir interesai itin skiriasi nuo suaugusių asmenų, išreiškė nuomonę, jog rengiamame Projekte turėtų būti numatyti vaikų globos sistemą reformuojantys strateginiai sprendimai, kuriais būtų siekiama sumažinti vaikų institucinės globos atvejų bei kartu didinti šeimai artimos aplinkos paslaugų spektrą bei pažymėjo, jog Projektą būtų tikslinga rengti kritiškai įvertinus įgyvendintos Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos priemonių efektyvumą, kas leistų numatyti kitus galimus sprendimus, skatinančius alternatyvias vaiko globos (rūpybos) formas bei vaiko globą (rūpybos) šeimos aplinkoje.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. A1-517 buvo patvirtintos Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitucionalizacijos strateginės gairės, pagal kurias numatoma parengti Neįgalių vaikų, likusių be tėvų globos vaikų, suaugusių neįgalių asmenų socialinės globos namų deinstitucionalizacijos strategijos (-ų) projektą (-us). Šiam tikslui įgyvendinti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva kuriama tarpinstitucinė darbo grupė, kurioje dalyvaus ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas.

5.7.2. Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 metų programos įgyvendinimas ir vaikų su negalia teisių užtikrinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymo „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 metų programos įgyvendinimo 2013-2015 metais priemonių plano patvirtinimo“ projektu (toliau – Priemonių planas), pateikė pastabas bei pasiūlymus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad:

- 2013-2015 metų priemonių plane išdėstytos priemonės nevisiškai atitinka Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2019 metų programos (toliau – Programa), patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 21 d. nutarimu Nr. 1408, tikslus ir uždavinius. Šiuo aspektu vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad tam tikriems tikslams ir uždaviniams, iškeltiems Programoje, turėtų būti skiriamas prioritetas, t. y. tam tikros priemonės turėtų būti numatytos jau 2013-2015 metų Priemonių plane;

- nepaisant mokyklų ir kitų švietimo įstaigų aplinkos pritaikymo neįgaliems vaikams poreikio, metodinės pagalbos švietimo įstaigoms ir tėvams ugdant neįgalius (specialiųjų ugdymosi poreikių) vaikus trūkumo, švietimo prieinamumo šiems vaikams problemos bei kitų klausimų svarbos, pateiktame Priemonių plano projekte nebuvo numatytos priemonės šiems tikslams ir uždaviniams įgyvendinti, o šių veiklų galimas perkėlimas į įgyvendinimą vėlesniais etapais, kontrolierės nuomone, nevisiškai atitinka pačių tikslų ir uždavinių esmę, įvertinant galimų priemonių (audito, aplinkos pritaikymo) tęstinį ir ilgalaikį pobūdį;

- Priemonių plane nėra pakankamų (išskyrus tam tikras, susijusias su atskirų paslaugų plėtra), sistemiskai problemas sprendžiančių priemonių deinstitucionalizacijos skatinimui, todėl

pasiūlė numatyti aiškias priemones, apibrėžiančias šio proceso terminus ir priemones, būtinus šio proceso įgyvendinimui (įskaitant reikalingų teisės aktų parengimą, finansavimą ir kt.);

- Priemonių plane nepakankamai dėmesio skiriama ir konkrečioms priemonėms dėl nepritaikytos transporto infrastruktūros, maršrutų, transporto paslaugų plėtojimo;

- siekiant Programoje apibrėžtų tikslų ir uždavinių efektyvaus įgyvendinimo ir vykdymo, būtina tikslinti numatytų priemonių turinį, jas aiškiau suformuluojant ir detalizuojant, kadangi, priešingu atveju, gali iškilti vykdytų priemonių įgyvendinimo ir jų veiksmingumo, efektyvumo vertinimo problema.

5.7.3. Neįgalių vaikų vasaros poilsis

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliko tyrimą dėl vaikų su negalia teisės į vasaros poilsį užtikrinimo problemų (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Tyrimas atliktas gavus informaciją, jog sunkią negalią turintys vaikai neturi galimybių pilnaverčiai ilsėtis, dalyvauti organizuojamose vaikų vasaros poilsio ir užimtumo programose; skiriant finansavimą vaikų vasaros poilsio ir užimtumo programoms įgyvendinti, neįgalių vaikų vasaros poilsio programų organizatoriai neturi galimybių gauti finansavimo, nes jų siūlomoms programoms įgyvendinti, dėl neįgalių vaikų poreikių, būtinos didesnės piniginės lėšos, didinančios programose dalyvaujančių vaikų užimtumo išlaidas.

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad vaikų vasaros poilsis (vasaros atostogų metu vykdomos edukacinės programos) 2011 ir 2012 metais stacionariose vaikų vasaros poilsio stovyklose buvo remiamas Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis, įgyvendinant projektą „TAPK“ (2011 metais skirta apie 1,5 mln. Lt, o 2012 metais apie 900 tūkst. Lt).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad labai svarbu siekti, jog kuo daugiau vaikų vasarą galėtų būti kokybiškai užimti ir dalyvautų organizuojamose stovyklose bei programose, tuo tarpu savivaldybių skiriamas finansavimas, motyvuojant esamu ekonominiu sunkmečiu, nėra tenkinantis vaikų poilsio poreikius, ypač atsižvelgiant į tai, jog nemaža dalis šeimų nėra ekonomiškai pajėgios organizuoti kokybišką vaikų poilsį ir užimtumą savarankiškai, be paramos. Susiklosčiusios vaikų vasaros poilsio situacijos kontekste, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į ypatingai pažeidžiamų vaikų – vaikų su negalia, vasaros poilsio situaciją. Vaikai, turintys negalią, yra valstybės papildomai remiami pinigine forma bei paslaugomis, finansuojant neįgaliųjų socialinės integracijos programas ir pan., tačiau 2011 metais Švietimo mainų paramos fondo vykdant projektą „TAPK“ paskirtos lėšos tikslinės grupės vaikams su negalia finansavimui, organizuojant paslaugų pirkimo konkursą būtent į šią tikslinę grupę orientuotiems poilsio organizatoriams, atskleidė, jog vaikams su negalia šios paslaugos yra reikalingos ir neįgalius vaikus auginančios šeimos aktyviai jomis naudojasi.

Pažymėtina, jog skiriant dalį vaikų edukacinių programų finansavimui skirtų lėšų vaikų su negalia programoms įgyvendinti, vaikų su negalia vasaros poilsio organizavimo problema buvo iš dalies išspręsta ir dalis vaikų turėjo galimybes turiningai ilsėtis. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vertinant vaikų su negalia integracijos per vaikų vasaros poilsio programas situaciją, svarbu atkreipti dėmesį, jog neįgalių vaikų galimybes dalyvauti stacionariose vaikų vasaros poilsio stovyklose organizuojamose edukacinėse programose, drauge su specialiųjų poreikių dėl sveikatos neturinčiais bendraamžiais, gali riboti šių stovyklų galimas nepasirengimas teikti vaikams su negalia šias paslaugas – galimos problemos dėl aplinkos pritaikymo, papildomo personalo tokių vaikų poreikiams tenkinti stokos ir pan. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šios problemos spręstinios, įgyvendinant neįgaliųjų integracijos klausimus reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, skatinant vaikų vasaros poilsio organizatorius atkreipti dėmesį, jog šeimoms, auginančioms vaikus su negalia, šios paslaugos yra reikalingos,

bei kuriant galimus papildomo vaikų su negalia vasaros poilsio finansavimo mechanizmus, kurie skatintų paslaugų teikėjus orientuotis taip pat ir į paslaugų teikimą šios grupės vaikams.

Pažymėtina, jog remiantis tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų nuostatomis, minėtas papildomas finansavimas vaikų su negalia poilsiui, pasirenkant papildomai finansuoti vaikų su negalia vasaros poilsį neįgaliųjų organizacijų rengiamose programose ar stacionariuose vaikų vasaros poilsio stovyklose, tikslingai neorientuotose į vaikų su negalia poilsį bei užimtumą, nelaikytinas diskriminaciniu kitų vaikų atžvilgiu, nes pagal tarptautines rekomendacijas šių vaikų atžvilgiu taikytina pozityvioji diskriminacija.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė neprieštaravo Švietimo ir mokslo ministerijos išsakytai nuomonei, kad teoriškai neįgalūs vaikai turi tokias pat galimybes dalyvauti vaikų vasaros poilsio programose, kaip ir ypatingų poreikių neturintys vaikai, tačiau praktiniai pavyzdžiai leidžia teigti, jog praktikoje šios neįgalių vaikų teisės realizavimas yra sunkiai įgyvendinamas, todėl, kontrolierės nuomone, esant tokiai situacijai, negalima laikyti, jog vaikų su negalia teisė į turiningą laisvalaikį bei poilsį vasarą yra tinkamai realizuojama, todėl šios teisės įgyvendinimui reikalingos papildomos priemonės.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją ir prašė ieškoti galimybių ateityje spręsti vaikų su negalia vasaros poilsio organizavimo problemas, ieškant galimų finansavimo būdų bei skatinant vasaros poilsio organizatorius teikti paslaugas vaikams su negalia. Ministerija kontrolierę informavo, kad, esant finansinėms galimybėms, planuojama svarstyti ir siūlyti papildomą finansavimą negalią turinčių vaikų dalyvavimui vaikų vasaros poilsio programose. Švietimo ir mokslo ministerija išsakė nuomonę, kad negalią turinčių vaikų vasaros poilsio organizavimo problemas būtina spręsti kompleksiskai, bendradarbiaujant Švietimo ir mokslo, Sveikatos apsaugos bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoms.

5.8. VAIKO APSAUGA NUO SMURTO IR PREKYBOS VAIKAIS

Vaiko apsauga nuo visų rūšių bei formų smurto (fizinio, psichologinio, seksualinio, ekonominio) – viena iš tinkamo vaiko teisių įgyvendinimo bei vaiko fizinės, psichinės ir dvasinės sveikatos sąlygų. Užtikrinant šią vaiko teisę, svarbus kompleksinių priemonių smurtui prieš vaikus šalinti įgyvendinimas – reikiamų teisinių nuostatų priėmimas, smurto prevencijos priemonių taikymas bei smurto prieš vaikus priežasčių šalinimas, pagalbos priemonių vaikams, nukentėjusiems nuo smurto, ir jų šeimos nariams sistemos sukūrimas.

5.8.1. Vaiko apsauga nuo seksualinio išnaudojimo:

5.8.1.1. Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimas ir Konvencijos nuostatų įgyvendinimo galimybės

2007 m. spalio 25 d. Lansarotėje Lietuvos Respublikos teisingumo ministras pasirašė Europos Tarybos konvenciją dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos. Lietuvos Respublikos Seimas 2012 m. lapkričio 6 d. įstatymu Nr. XI-2368 ratifikavo minėtą Konvenciją dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo Ministro Pirmininko 2011 m. kovo 15 d. potvarkiu sudarytos darbo grupės Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimo ir Konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje galimybėms išnagrinėti bei išvadoms ir pasiūlymams pateikti.

Darbo grupė 2012 metais, atlikusi Konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje galimybių analizę ir pateikė nuomonę, jog tikslinga šį dokumentą ratifikuoti. Atlikta analizė parodė, kad dauguma įvairių sričių nacionalinių teisės aktų atitinka Konvencijos nuostatas, tačiau

dalį Konvencijos nuostatų negalėtų būti tinkamai įgyvendinamos. Atsižvelgdama į tai, darbo grupė pateikė išvadas ir pasiūlymus dėl sprendimų, priemonių, kurie yra būtini, siekiant garantuoti tinkamą Konvencijos nuostatų vykdymą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga atkreipė dėmesį į:

1) Konvencijos 27 straipsnio 5 dalies nuostatas ir pasiūlė svarstyti galimybę perkelti jas nacionalinius teisės aktus, siekiant gerinti prevencinių ir pagalbos priemonių, programų nusikaltimų aukoms prieinamumą. Konvencijos 27 straipsnio 5 dalyje numatyta galimybė kiekvienai šaliai nustatyti, kad pagal šį straipsnį konfiskuotos nusikalstamu būdu įgytos pajamos ar turtas galėtų būti perduoti specialiam fondui, kurio lėšomis finansuojamos bet kurio šioje Konvencijoje nurodyto nusikaltimo aukoms skirtos prevencijos ir pagalbos programos;

2) Konvencijos 31 straipsnį, kuriame įtvirtintos bendrosios aukų teisių ir interesų apsaugos priemonės, tarp jų – apsaugoti aukų privatumą, jų tapatumą ir pagal vidaus teisės aktus imantis priemonių tam, kad būtų užkirstas kelias bet kokios informacijos, galinčios padėti jas identifikuoti, viešam platinimui (1 dalies e punktas) bei į tai, kad nacionaliniuose teisės aktuose (Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme, Baudžiamojo proceso kodekse ir kt.) įtvirtintos nuostatos dėl aukos privatumo apsaugos nėra pakankamos ir praktikoje kyla aukos privatumo apsaugos užtikrinimo problemų. Stiprinant aukų teisių ir interesų apsaugą, buvo pasiūlyta papildyti Baudžiamąjį kodeksą nuostatomis, numatančiomis baudžiamąją atsakomybę už baudžiamųjų bylų medžiagos ar jos dalies, kuri yra nevieša, atskleidimą, paskelbimą ar pa(si)naudojimą ja;

3) Konvencijos 31 straipsnio 3 dalies nuostatas, numatančias, jog kiekviena Šalis aukoms užtikrina nemokamą, jei tai būtina, teisinę pagalbą, kai jos gali turėti baudžiamosios bylos šalies statusą. Siekiant užtikrinti galimybę vaikui, seksualinio išnaudojimo ar seksualinės prievartos aukai, galimybę gauti kvalifikuotą nemokamą teisinę pagalbą buvo pasiūlyta svarstyti galimybę keisti Baudžiamojo proceso kodekso ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nuostatas;

4) Konvencijos 31 straipsnio 4 dalies ir 35 straipsnio 1 dalies f punkto nuostatas, kuriose numatyta, kad tam tikrais atvejais vaikui galėtų būti paskiriamas specialus atstovas ir, kad vaiką galėtų lydėti jo teisinis atstovas arba jo pasirinktas suaugęs asmuo, kurių įgyvendinimas yra iš dalies užtikrintas. Taip pat buvo paminėta, jog pakeitus Baudžiamojo proceso kodekso nuostatas dėl asmenų, kurie gali būti pripažįstami vaiko atstovais (t. y. sudarant galimybę vaiko atstovu skirti vaiko artimuosius, kitus asmenis, jeigu tai atitinka vaiko interesus), būtų sudaryta galimybė geriau atsižvelgti į vaiko interesus ir norus, jeigu jie neprieštarauja vaiko interesams;

5) Konvencijos nuostatas įpareigojančias imtis teisėkūros ar kitų priemonių, kad būtų apsaugotos aukų teisės ir interesai, įskaitant jų, kaip liudytojų, specialiųjų poreikius visuose tyrimo ir baudžiamosios bylos nagrinėjimo etapuose. Nors Baudžiamojo proceso kodekse yra nuostatų, kuriose aptarta nukentėjusių ir liudytojų vaikų padėtis, tačiau tinkamam Konvencijos reikalavimų dėl aukų teisių ir interesų apsaugos įgyvendinimui būtina:

- išspręsti psichologų dalyvavimo baudžiamajame procese ir jų veiklos reglamentavimo problemą: skirti finansavimą penkių psichologų pareigybių steigimui visuose apygardų teismuose; priimti Psichologų praktinės veiklos įstatymą; patvirtinti reikalavimus, kuriais remiantis būtų sudarytas ir patvirtintas psichologų, kompetentingų vykdyti vaikų apklausas baudžiamajame procese, sąrašas;

- užtikrinti vaikų apklausos kambarių įrengimo (patalpų vaikų apklausoms pritaikymo) bei vaizdui ir garsui įrašyti būtinų techninių priemonių finansavimą;

- gerinti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių atstovų kompetenciją, atstovaujant vaikui ir ginant jo teises ir teisėtus interesus baudžiamajame procese bei padedant apklausti vaiką, organizuojant mokomuosius seminarus ar specialius kursus, numatant reikalavimus, kuriuos turėtų atitikti savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovas, dalyvaujantis baudžiamajame procese;

6) Konvencijos 12 straipsnio nuostatų įgyvendinimą, užtikrinant, jog dirbantiems specialistams taikomos konfidencialumo taisyklės neribotų šių specialistų galimybes pranešti už

vaiko teisių apsaugą atsakingoms institucijoms apie visus atvejus, kai yra pagrįstų priežasčių manyti, kad vaikas tapo seksualinio išnaudojimo ar seksualinės prievartos auka. Atitinkamai įvirtinant šią nuostatą pagrindiniame nacionaliniame vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą reglamentuojančiame teisės akte (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ar kt.);

7) Konvencijos 5 ir 12 straipsnių nuostatas – reikalavimą, kad būtų didinamas asmenų, kurie nuolat bendrauja su vaikais švietimo, sveikatos, socialinės apsaugos, teismų ir teisėsaugos sektoriuose bei su sportu, kultūra ir laisvalaikio susijusiose srityse, informuotumas apie vaikų apsaugą bei jų teises, kad šie asmenys turėtų pakankamai žinių apie vaikų seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą, jų nustatymo būdus ir pranešimo atsakingoms tarnyboms apie įtariamą seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą galimybę, nėra visiškai įgyvendinamos ir reikalingos priemonės, kurios užtikrintų, kad visi nurodytuose sektoriuose ir srityse dirbantys asmenys (ypatingai užsiimantys savanoriška veikla; asmenys, dirbantys sporto, kultūros ar laisvalaikio srityse ir kt.) turėtų reikalingų žinių apie vaiko teises, jo seksualinį išnaudojimą ir prievartą, nustatymo būdus ir kt.;

8) Konvencijoje akcentuojamą valstybės pareigą užtikrinti, jog kiekvienai aukai, kurios amžius nėra nustatytas ir yra priežasčių manyti, kad auka yra vaikas, būtų taikomos vaikams, aukoms, skirtos apsaugos ir pagalbos priemonės, kol patvirtinamas jos amžius. Šios nuostatos turėtų būti atitinkamai įtvirtintos nacionaliniuose teisės aktuose;

9) galiojančiuose nacionaliniuose teisės aktuose ir Konvencijoje vartojamos vaiko sąvokos suderinamumą. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme numatyta, kad vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip. Baudžiamajame ir Baudžiamojo proceso kodeksuose vartojamos sąvokos „vaikas“, „mažametis“, „nepilnametis“, nepateikiant šių sąvokų apibrėžties. Tuo tarpu Konvencijos 3 straipsnyje nurodyta, kad joje vartojama sąvoka „vaikas“ reiškia bet kurį 18 metų nesulaukusį asmenį, nenumatant išimčių; kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pritarė Konvencijos ratifikavimui bei, teikdama šią nuomonę Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, atkreipė ministerijos dėmesį į tai, kad būtina ypatingą dėmesį ir pastangas skirti Konvencijos nuostatų įgyvendinimo užtikrinimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai teikė pasiūlymus dėl veiksmų plano priemonių, būtinų Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos įgyvendinimo. Ministerijos dėmesys buvo atkreiptas į tai, jog priemonių įgyvendinimas yra įvairių institucijų kompetencijoje bei į tai, kad darbo grupės parengtoje Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos atitikties Lietuvos Respublikos teisės aktams analizėje buvo pateiktos išvados ir pasiūlymai iš esmės dėl kiekvieno Konvencijos straipsnio nuostatų praktinio įgyvendinimo galimybių, būtinų priemonių ir pan. Atsižvelgdama į tai, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė svarstyti galimybę rengiant Konvencijos įgyvendinimo veiksmų planą, atsižvelgti ne tik į apibendrintas darbo grupės išvadas ir pasiūlymus, bet ir į Konvencijos atitikties Lietuvos Respublikos teisės aktams analizėje pateiktas išvadas ir pasiūlymus dėl Konvencijos nuostatų įgyvendinimo galimybių.

Siekiant užtikrinti priemonių nuoseklumą ir išsamumą, buvo siūloma svarstyti galimybę išdėstyti priemones tam tikra sistema, jas grupuojant pagal atitinkamus kriterijus, pavyzdžiui, asmenis, kuriems skirtos priemonės (auka, nusikalstamą veiką padaręs asmuo, specialistai, visuomenė ir pan.); Konvencijos skyrius; priemonių įgyvendinimo būdus (teisinio reglamentavimo tobulinimas, praktinis įgyvenimas ir pan.) bei pateikti pasiūlymai dėl konkrečių priemonių numatymo Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos veiksmų plano priemonių projekte.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai teikė nuomonę bei pasiūlymus dėl pateikto derinti Veiksmų plano dėl Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos įgyvendinimo (toliau – Veiksmų planas) projekto. Vertinant projektą buvo paminėta, jog:

1) parengtas Veiksmų planas pilnai neatspindi visų, darbo grupės atliktoje Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos atitikties Lietuvos Respublikos teisės aktams analizėje pateiktų išvadų dėl sunkumų, kurie gali kilti įgyvendinant konkrečias Konvencijos nuostatas, ir pasiūlymų dėl būtinų pokyčių tinkamam Konvencijos nuostatų įgyvendinimui praktikoje (pavyzdžiui, Veiksmų plane nėra numatyta intervencinių programų ir (ar) priemonių parengimo (pritaikymo) asmenims, ypač vaikams, padariusiems seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas, atsižvelgiant į jų amžių, raidos poreikius ir kt.);

2) kai kurios priemonės, jų turinys ir siektinas rezultatas nėra pakankamai aiškūs ar kelia abejonių (pavyzdžiui, nėra aišku kokių, kokioje srityje dirbančių specialistų rengimas (ar galbūt šiuo metu įvairiose srityse dirbančių specialistų specializavimas) yra numatytas 3.1 priemonėje „Rengti specialistus, individualiam darbui su vaikais nukentėjusiais nuo seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų“; kyla abejonių dėl 5.5 priemonės „Užtikrinti nepilnamečių justicijos pareigūnų ir kitų specialistų kvalifikacijos kėlimą, nuolatinį mokymą smurto ir prevencijos prieš vaikus prevencijos, pagalbos jiems teikimo klausimais“ keliamo tikslo ir numatomo rezultato atitikimo, jo efektyvumo (įrengtas vaikų apklausos kambarys Palangos miesto policijos komisariate, aprūpintas vaizdui ir garsui įrašyti būtinomis techninėmis priemonėmis) ir kt.);

3) Veiksmų planui (priemonėms) būdingas fragmentiškumas, o sėkmingam Konvencijos nuostatų įgyvendinimui praktikoje yra būtinas priemonių nuoseklumas, tęstinumas bei, didžiojoje daugumoje atvejų, aktyvus įvairių institucijų bendradarbiavimas ir dalyvavimas jų vykdyme (pavyzdžiui, abejotina, ar bus pasiekti Konvencijoje keliami tikslai, uždaviniai ir užtikrintas tinkamas Konvencijos nuostatų įgyvendinimas: vykdant nuolatinio / tęstinio pobūdžio 3.4 priemonę „Organizuoti asmenų, kurie nuolat bendrauja su vaikais švietimo, sveikatos, socialinės apsaugos, teismų ir teisėsaugos sektoriuose bei su sportu, kultūra ir laisvalaikio susijusiose srityse, informuotumą apie vaikų apsaugą nuo seksualinio išnaudojimo“ tik 2013 metais ir šią priemonę vykdant tik Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai; dėl plačiai visuomenei skirtų priemonių, vaikų privataus sektoriaus, žiniasklaidos, pilietinės visuomenės dalyvavimo ir kt., organizuojant vienkartinį informacinį renginį ar informacinę kampaniją (2.1, 2.2 priemonės); įsteigiant tik vieną centrą vaikams, nukentėjusiems nuo seksualinės prievartos ir seksualinio išnaudojimo (5.1 priemonė), nenumatant tokių centrų plėtros ir tinklo sukūrimo, kuris yra būtinas siekiant užtikrinti kokybiškų paslaugų ir pagalbos vaikams prieinamumą, nepriklausomai nuo vaiko gyvenamosios vietos, socialinės padėties ir pan.; nenumatant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos dalyvavimo 5.4 priemonės, susijusios su vaikų apsaugos ir teisių užtikrinimu apklausų metu, turint omenyje tai, kad savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai dalyvauja vaikų apklausoje; kt.).

4) Veiksmų plane turėtų būti numatytas visų priemonių, kurių įgyvendinimui yra būtinos lėšos, lėšų dydis ir jų finansavimo šaltinis, ir iškeltos abejonės ar bus įgyvendinamos priemonės, kurių vykdymui numatomos preliminaros lėšos ir jų gavimas nėra garantuotas (pvz., planuojamos gauti lėšos iš Europos ekonominės erdvės finansinio mechanizmo).

Turint omenyje tai, kad Veiksmų plane numatytų priemonės pagal savo pobūdį yra (gali būti) numatytos vykdomose specializuotose programose (Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos programa, Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa; kt.), buvo pasiūlyta svarstyti galimybę papildyti šias programas konkrečiomis priemonėmis, skirtomis Konvencijos nuostatų įgyvendinimui.

5.8.1.2. Nacionalinių teisės aktų suderinimas su 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija

2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė direktyvą 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. Valstybės narės, tarp jų ir Lietuva, turi užtikrinti, kad ne vėliau kaip 2013 m. gruodžio 18 d. įsigaliojusių įstatymai ir kiti teisės aktai būtini, kad būtų laikomasi šios direktyvos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė Teisingumo ministerijai nuomonę bei pasiūlymus dėl teisės aktų projektų (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8, 60, 151, 151(1), 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 152(1) straipsniu įstatymo projektas (Nr. 12-1077-01), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 9, 55, 154, 186, 280 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas (Nr. 12-1078-01) bei Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (Nr. 12-1081-01), parengtų, siekiant suderinti nacionalinius teisės aktus su 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos priimta direktyva 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija.

Vertindama Baudžiamojo kodekso 8, 60, 151, 151(1), 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 152(1) straipsniu įstatymo projektą (Nr. 12-1077-01), vaiko teisių apsaugos kontrolierė:

1) pasiūlė įstatymo projektą papildyti nuostatomis, įtvirtinančiomis vaikų prostitucijos, pornografinio renginio, pornografijos sąvokomis arba svarstyti galimybę šias sąvokas įtvirtinti pamatiniame nacionaliniame vaiko teisių apsaugos teisės akte – Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme;

2) atkreipė dėmesį, jog įstatymo projektu neįgyvendinami Direktyvos 3 straipsnio 5 dalies i ir ii punktų, taip pat 9 straipsnio b punkto reikalavimai, įpareigojantys užtikrinti, kad būtų baudžiama už seksualinius veiksmus su vaiku, kai piktnaudžiaujama pripažintu pasitikėjimu, autoritetu arba įtaka vaikui bei pažymėjo, kad 151 straipsnio 1 dalyje nurodyta asmens priklausomumo aplinkybė (kuria Įstatymo projektu siūloma papildyti ir Baudžiamojo kodekso 60 straipsnio „Atsakomybę sunkinančios aplinkybės“ 1 dalies 6 punktą) negali būti prilyginama pasitikėjimo, autoriteto, įtakos aplinkybėms dėl esminių šių aplinkybių, kaip ir pačių sąvokų, skirtumų (pvz., asmuo vaikui gali būti autoritetas, daryti jam įtaką, įgyti vaiko pasitikėjimą ne tik tais atvejais, kai vaikas nuo jo yra vienaip ar kitaip priklausomas). Taip pat buvo paminėta, kad įstatymo projektu yra nepagrįstai atsisakoma šių aplinkybių perkėlimo į nacionalinę teisę bei pasiūlyta papildyti Įstatymo projekto 151(1) straipsnį nauja dalimi, nurodant atsakomybę už seksualinius veiksmus su vaiku esant nurodytoms aplinkybėms arba, vadovaujantis Direktyvos 9 straipsnio b punkto nuostatomis, atitinkamai papildyti Įstatymo projekto 60 straipsnio 1 dalies 6 punktą nustatant, kad aukščiau nurodytos aplinkybės sunkina atsakomybę už neteisėtą veiką;

3) pasiūlė papildyti Įstatymo projektą nuostatomis, atitinkančiomis Direktyvos 3 straipsnio 6 dalį ir numatyti atsakomybę už vaiko vertimą atlikti seksualinius veiksmus su trečiaja šalimi, paminėdama, jog įstatymo projekto autorių direktyvos ir nacionalinių teisės aktų atitikties lentelėje nurodytas argumentas, kad ši nuostata įgyvendinama per Baudžiamojo kodekso 149 straipsnio 3 ir 4 dalis bei 150 straipsnio 3 ir 4 dalis kelia abejonių, kadangi bendrininkavimas nėra šiais straipsniais uždraustų nusikalstamų veikų sudėčių ar nusikaltimų kvalifikuojantis požymis ir galėtų būti vertinamas tik kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė (priešingai nei 151 straipsnyje nurodytos nusikaltimo sudėties atveju). Įgyvendinant Direktyvos 3 straipsnio 6 dalies nuostatas (jas perkeliant į nacionalinę teisę), atkreiptas dėmesys ir į tai, kad praktikoje gali būti atveju, kai trečioji šalis gali nežinoti apie vaiko vertimą atlikti seksualinius veiksmus, todėl neesant bendros veikos ir pasekmių suvokimo negali būti taikomas bendrininkavimo institutas;

4) pažymėjo, jog įstatymo projektu nėra įgyvendinama Direktyvos 14 straipsnio nuostatos.

Vertindama Baudžiamojo proceso kodekso 9, 55, 154, 186, 280 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą (Nr. 12-1078-01), vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, jog direktyvos nuostatos yra glaudžiai susijusios (persipina) su Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos nuostatomis. Abu teisės aktai numato, kad valstybės narės turi imtis priemonių, kad nukentėjusį vaiką proceso metu galėtų lydėti vaiko teisinis atstovas arba vaiko pasirinktas suaugęs asmuo (specialus aukos atstovas), nebent dėl to asmens priimtas pagrįstas priešingas sprendimas. Ministro Pirmininko 2011 m. kovo 15 d. potvarkiu Nr. 65 sudarytos darbo grupės Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimo ir konvencijos nuostatų įgyvendinimo galimybėms išnagrinėti atliktoje atitikties analizėje bei išvadose ir pasiūlymuose buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad siekiant įgyvendinti minėtas Konvencijos nuostatas (31 straipsnio 4 dalis, 35 straipsnio 1 dalies f punktas) reikėtų pakeisti Baudžiamojo proceso kodekso nuostatas. Nuostatos turėtų būti keičiamos, išplečiant asmenų, kurie gali būti pripažįstami vaiko atstovais ratą, ir sudarant galimybę vaiko atstovu skirti asmenis, kuriais vaikas pasitiki ir juos pasirenka, jeigu toks sprendimas atitinka ir neprieštarauja vaiko interesams, taip pat nėra kitų kliūčių (nėra interesų konflikto, pan.) sprendimui priimti. Siekiant užtikrinti, kad atstovas pagal įstatymą tinkamai atstovautų vaikui, savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius turėtų dalyvauti atstovo parinkimo procese, teikdamas išvadą dėl atstovo tinkamumo.

Remdamasi šiais argumentais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė Teisingumo ministerijai apsvarstyti galimybę atitinkamai papildyti Baudžiamojo proceso kodekso nuostatas, reglamentuojančias vaiko atstovo pagal įstatymą paskyrimą (parinkimą).

5.8.1.3. Baudžiamojo proceso kodekso nuostatų tobulinimas

Atsižvelgdama į tai, kad Lietuvos Respublikos Seime buvo pradėtas svarstyti Teisingumo ministerijos, įgyvendinant 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR, parengtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 9, 154, 186, 280, 283 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projektas XIP-4797 (toliau – Projektas), vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui pasiūlymus ir nuomonę dėl įstatymo projekto.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, iš esmės pritardama Teisingumo ministerijos parengtam Projektui, atkreipė dėmesį į tai, kad Projekte yra atsisakyta nuostatų dėl privalomo įgaliotojo atstovo dalyvavimo byloje, kurioje nukentėjusysis yra vaikas, nukentėjęs nuo nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui ir nusikalstamų veikų, nurodytų Baudžiamojo kodekso 157, 162, 307, 308, 309 straipsniuose (projektas Nr. 12-1078-01). Praktikoje neužtikrinus privalomo įgaliotojo atstovo dalyvavimo nurodytose bylose, kurioje nukentėjusysis yra vaikas, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, nebus tinkamai įgyvendintos minėtos direktyvos nuostatos (32 punktas, 20 straipsnio 2 dalis). Taip pat buvo paminėta, jog Projekto rengėjai aiškinamajame rašte (projektas Nr. 12-1078-01) pabrėžė būtinybę „numatyti atvejus, kuomet baudžiamajame procese privalo dalyvauti įgaliotas atstovas, atstovaujantis nukentėjusio asmens interesus“, motyvuodami, jog priešingu atveju itin pažeidžiamo asmens (vaiko) padėtis tampa sunkesnė nei įtariamojo (kaltinamojo), kuris turi gynėją.

Kreipimesi, adresuotame Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui, buvo nurodyta, jog siekiant užtikrinti nukentėjusio vaiko saugumą, jo teisių ir teisėtų interesų užtikrinimą proceso metu, tikslinga būtų pradėti diskusijas dėl galimybės papildyti Baudžiamojo proceso kodekso 53

straipsnio nuostatas, sudarant teisinę prielaidą vaiko atstovu pagal įstatymą procese skirti kitus vaiko šeimos narius ar artimus giminaičius, kuriais vaikas pasitiki ir juos pasirenka, jeigu toks sprendimas atitinka ir neprieštaruoja vaiko interesams, taip pat nėra kitų kliūčių (nėra interesų konflikto, pan.) sprendimui priimti. Siekiant užtikrinti, kad atstovas pagal įstatymą tinkamai atstovautų vaikui, savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius turėtų dalyvauti atstovo parinkimo procese, teikdamas išvadą dėl atstovo tinkamumo.

Šiuo metu galiojančio Baudžiamojo proceso kodekso 53 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas baigtinis asmenų, kurie gali būti nukentėjusio vaiko atstovais pagal įstatymą ratas. Minėto kodekso 53 straipsnio 3 dalyje, numatyta, jog tokiu atveju, jeigu atstovo pagal įstatymą dalyvavimas procese prieštarautų nepilnamečio interesams, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas turi užtikrinti, kad procese dalyvautų kitas atstovas pagal įstatymą, o kai tokios galimybės nėra, – laikinai, kol bus išspręstas naujo atstovo pagal įstatymą klausimas, paskirti atstovu bet kokią kitą asmenį, galintį tinkamai atstovauti nepilnamečio ar neveiksniaus asmens interesams. Praktikoje galimi atvejai, kai dėl tos priežasties, jog vaikas nukentėjo nuo atstovo pagal įstatymą, kitas vaiko atstovas pagal įstatymą negalės dalyvauti procese. Vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodekso 53 straipsnio 3 dalies nuostatomis, kad kitas vaiko atstovo pagal įstatymą, kuriam bus leista dalyvauti procese, bus paskirtas tik laikinai ir proceso eigoje jis bus (turės būti) pakeistas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, tokiais atvejais vaiko interesams procese gali tinkamai atstovauti kitas jo šeimos narys ar artimas giminaitis, kuriuo vaikas pasitiki, tačiau galiojantis teisinis reglamentavimas nesudaro tokių galimybių.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetą apsvarstyti galimybę tobulinti nukentėjusio vaiko atstovavimo procese teisinį reglamentavimą ir, neįtakojant Projekto Nr. XIP-4797 svarstymo eigos, inicijuoti diskusiją dėl Baudžiamojo proceso kodekso nuostatų pakeitimo tikslingumo.

5.8.1.4. Nepilnamečių, patyrusių seksualinę prievartą, ekspertiniai tyrimai

Atskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliko tyrimą dėl Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje prie Teisingumo ministerijos nepilnamečiams atliekamų lytinės būklės tyrimų (ekspertizų) (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Tyrimas buvo atliktas iškilus problemoms dėl to, kad gydytojai ginekologai Valstybinėje teismo medicinos tarnyboje apžiūras atlieka tik išskirtiniais atvejais (nes Tarnyboje nėra gydytojo ginekologo pareigybės), o tarpinstitucinių susitarimų šiuo klausimu taip pat nėra.

Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos sudaro galimybę žmogaus kūno tyrimus atlikti ne tik teismo medikams, bet ir kitiems gydytojams. Praktikoje žmogaus lytinės būklės tyrimus atlieka teismo medicinos ekspertai. Gydytojai ginekologai dalyvauti lytinės būklės tyrimuose (ekspertizėse) pasitelkiami tik kai reikia specialių praktinių žinių įvertinti sveikatos būklę ar anksčiau buvusios seksualinės prievartos padarinius. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, nepilnamečių lytinės būklės tyrimus (ekspertizės) galėtų atlikti gydytojas ginekologas, kuris gerai išmanytų vaikų psichologiją, gebėtų tiksliai atpažinti/nustatyti galimos seksualinės prievartos padarinius. Taip pat, kontrolierė atkreipė dėmesį, kad labai svarbu, jog vaikui lytinės būklės tyrimas (ekspertizė)/apžiūra būtų atliekama tik vieną kartą, pakartotinai vaiko daugiau netraumuojant.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Teisingumo ministeriją, siūlydama spręsti klausimą dėl tinkamos nukentėjusių nepilnamečių, patyrusių seksualinę prievartą, apsaugos baudžiamajame procese, Valstybinės teismo medicinos tarnyboje atliekant jiems lytinės būklės tyrimus (ekspertizes).

Teisingumo ministerija kartu su Valstybine teismo medicinos tarnyba nutarė:

- tobulinti teismo ekspertų kvalifikaciją, sudarant galimybes įgyti/patobulinti žinias vaikų psichologijos srityje, specializuoti ekspertus mažamečių ir nepilnamečių, patyrusių seksualinę prievartą, teismo medicinos tyrimuose;
- atnaujinti mažamečių ir nepilnamečių, patyrusių seksualinę prievartą, ekspertinio tyrimo metodiką;
- suteikti metodinę pagalbą teisėsaugos institucijų pareigūnams nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų mažamečių ir nepilnamečių seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui klausimais;
- suderinti su teisėsaugos institucijomis mažamečių ir nepilnamečių, nukentėjusių nuo seksualinės prievartos, pristatymo lytinės būklės tyrimui (ekspertizei) veiksmus (suderinti atvejus, kuriais turėtų būti gabenama į Valstybinės teismo medicinos tarnybą, o kuriais į asmens sveikatos priežiūros įstaigą, užtikrinant teismo eksperto dalyvavimą);
- sukurti vaikui priimtina aplinką Valstybinės teismo medicinos tarnybos didžiuosiuose skyriuose (aprūpinti žaislais, nes dėl patalpų trūkumo nėra galimybės įrengti atskirų patalpų, skirtų išimtinai mažamečių ir nepilnamečių apžiūrai).

5.8.2. Vaikas – prekybos žmonėmis auka

5.8.2.1. Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė

Atsižvelgiant į tai, kad 2012 metais baigėsi trečiosios Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009–2012 metų programos įgyvendinimas, o Lietuvos Respublikos Vyriausybė nepritarė Vidaus reikalų ministerijos siūlymui rengti Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2013–2015 metų tarpinstitucinį veiklos planą, buvo nuspręsta inkorporuoti atsakingų institucijų pasiūlytas priemones kovai su prekybos žmonėmis reiškiniu į rengiamą Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės tarpinstitucinį veiklos planą.

Vidaus reikalų ministro 2012 m. balandžio 18 d. įsakymo Nr. 1V-302 „Dėl darbo grupės sudarymo“ buvo sudaryta darbo grupė prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės organizavimo bei koordinavimo sistemai tobulinti.

Darbo grupės, kurios tikslas buvo išnagrinėti nacionalinės ir tarptautinės teisės aktus, kitus dokumentus bei nacionalinę ir tarptautinę praktiką, susijusius su prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės organizavimu ir koordinavimu, ir iki 2012 m. spalio 15 d. vidaus reikalų ministrui pateikti pasiūlymus dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės organizavimo bei koordinavimo sistemos tobulinimo, veikloje dalyvavo ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė nuomonę dėl nacionalinio pranešėjo prekybai žmonėmis modelio Lietuvoje (dalyvavo tyrime).

Atsižvelgiant į valstybės ekonominę padėtį, finansines galimybes ir įvertinant institucijų patirtį kovos su prekyba žmonėmis srityje, iš pateiktų modelių buvo pasiūlyta pasirinkti modelį, numatantį, kad nacionalinio pranešėjo prekybai žmonėmis funkcijos galėtų būti prisikirtos valstybės institucijos, atliekančios kovos su prekyba žmonėmis, koordinatoriaus funkcijas (išplečiant kovos su prekyba žmonėmis srityje dirbančio padalinio funkcijas arba sukuriant naują struktūrinį padalinį). Taip pat buvo siūloma svarstyti galimybę paskirti tam tikra prasme nepriklausomą nacionalinį pranešėją, pavedant valstybės institucijos, atliekančios kovos su prekyba žmonėmis koordinatoriaus funkcijas, struktūriniam padaliniiui padėti nacionaliniam pranešėjui vykdyti jo funkcijas. Paminėta buvo ir tai, kad nacionalinio pranešėjo funkcijas galėtų vykdyti Nacionalinė žmogaus teisių institucija, jeigu būtų įvykdyta Seimo kontrolierių reforma ir jie taptų Nacionaline žmogaus teisių institucija.

5.8.2.2. Nacionalinių teisės aktų suderinimas su 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos

2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė direktyvą 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančią Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR. Valstybės narės, tarp jų ir Lietuva, turi ne vėliau kaip iki 2013 m. balandžio 6 d. priimti šios direktyvos įgyvendinimo įstatymus ir kitus teisės aktus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė Teisingumo ministerijai nuomonę bei pasiūlymus Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 9, 186, 275, 276, 283 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso priedo papildymo įstatymo projektui Nr. 12-3829-01 (toliau – Projektas).

Vertinant Įstatymo projektą ir jo lydimojus dokumentus buvo paminėtina, jog Projekte bei Direktyvos ir Projekto atitikties lentelėje nėra pilnai atspindėtos Direktyvos 12 ir 15 straipsnių nuostatos.

Direktyvos 15 straipsnio 1 ir 3 dalies f punkte numatyta, jog vaikui, prekybos žmonėmis aukai, turi būti paskirtas atstovas, jeigu pagal nacionalinę teisę tėvų pareigų turėtojams neleidžiama atstovauti vaikui dėl interesų konflikto tarp jų ir nukentėjusio vaiko, taip pat, jog baudžiamojo tyrimo ir proceso metu vaiką galėtų lydėti jo atstovas arba, tam tikrais atvejais, vaiko pasirinktas suaugusysis, nebent dėl to asmens priimtas pagrįstas priešingas sprendimas.

Direktyvos 12 straipsnio 2 dalyje, 15 straipsnio 2 dalyje numatyta valstybių narių pareiga užtikrinti prekybos žmonėmis aukoms, taip pat ir vaikams, prekybos žmonėmis aukoms, galimybę nedelsiant pasinaudoti nemokama teisine konsultacija, taip pat nemokamomis teisinio atstovavimo paslaugomis, įskaitant žalos atlyginimo tikslais, nebent auka turi pakankamai finansinių lėšų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, galiojantis nacionalinis teisinis reglamentavimas nesudaro galimybės tinkamai įgyvendinti aukščiau minėtas Direktyvos nuostatas dėl teisinių konsultacijų ir teisinio atstovavimo paslaugų aukoms teikimo užtikrinimo. Paminėtina, jog iš esmės tapačios nuostatos yra įtvirtintos ir 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR. Atsižvelgiant į tai ir siekiant užtikrinti veiksmingą vaikų, prekybos žmonėmis, seksualinės prievartos ar seksualinio išnaudojimo, aukų teisių apsaugą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė svarstyti galimybę Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtinti nuostatą dėl privalomojo įgaliotojo atstovo dalyvavimo bylose, kuriose nukentėjusysis yra vaikas, prekybos žmonėmis, seksualinės prievartos, seksualinio išnaudojimo ir kt., auka.

Siekiant užtikrinti nukentėjusio vaiko saugumą, jo teisių ir teisėtų interesų užtikrinimą proceso metu, taip pat buvo pasiūlyta pradėti diskusijas dėl galimybės papildyti Baudžiamojo proceso kodekso 53 straipsnio nuostatas, sudarant teises prielaidas vaiko atstovu pagal įstatymą procese skirti kitus vaiko šeimos narius ar artimus giminaičius, kuriais vaikas pasitiki ir juos pasirenka, jeigu toks sprendimas atitinka ir neprieštarauja vaiko interesams, taip pat nėra kitų kliūčių (nėra interesų konflikto, pan.) sprendimui priimti. Siekiant užtikrinti, kad atstovas pagal įstatymą tinkamai atstovautų vaikui, savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius turėtų dalyvauti atstovo parinkimo procese, teikdamas išvadą dėl atstovo tinkamumo.

Taip pat buvo nurodyta, jog kelia abejonių Projekto rengėjų nuomonė, kad galiojantis teisinis reglamentavimas užtikrina visišką Direktyvos 15 straipsnio 5 dalies b punkto, numatančio, jog vaikas auka galėtų būti išklaustas teismo salėje joje nebūdamas, visų pirma naudojant atitinkamas ryšių priemones, įgyvendinimą. Paminėta, jog naudojant atitinkamas ryšių priemones, apklausos galėtų vykti nuotoliniu būdu, vaikui esant saugioje, artimoje aplinkoje (nebūtinai specialiai įrengtuose apklausų kambariuose).

Pritariant būtinybei Baudžiamojo proceso kodeksą papildyti nuostatomis, siekiant užtikrinti nukentėjusių apsaugą apklausų metu nuo psichinės traumos ar kitokių neigiamų pasekmių, buvo atkreiptas dėmesys Projekto rengėjų dėmesys ir į tai, kad praktikoje gali kilti neaiškumų šias nuostatas įtvirtinus Baudžiamojo proceso kodekso 186 straipsnio 6 dalyje ir 283 straipsnio 6 dalyje.

5.8.3. Fizinį bausmių prieš vaikus draudimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, teikdama Teisingumo ministerijai informaciją atsakymams į Jungtinių Tautų Komiteto prieš kankinimus ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą klausimus parengti, atkreipė dėmesį į tai, kad įvairiuose nacionaliniuose teisės aktuose (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse, Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme ir kt.) yra įtvirtintos nuostatos dėl smurto prieš vaikus draudimo, drausmės ir auklėjamojo poveikio priemonių, nuobaudų, bausmių bei alternatyvių bausmei poveikio priemonių skyrimo vaikui, tačiau įstatyminiame lygmenyje nėra aiškiai ir nedviprasmiškai įtvirtintas fizinį bausmių vaikams draudimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Seime ne vienerius metus inicijuojami ir svarstomi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo projektai, kuriais siekiama įtvirtinti smurto prieš vaiką sąvokas ir aiškų fizinį bausmių vaikų atžvilgiu naudojimo draudimą, tačiau nei vienas iš šių projekto nebuvo priimtas.

Paminėta, kad 2010 metais svarstant Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo projektą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė pateikė siūlymą² Lietuvos Respublikos Seimui nesvarstyti įstatymo projekto, nes, įgyvendindama Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių³ 3 lentelės „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008–2012 metų veiklos strategijos nuostatų įgyvendinimo priemonės“ 1268 punktą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija rengia Lietuvos Respublikos vaiko gerovės įstatymo projektą, kurį Lietuvos Respublikos Vyriausybė numatė pateikti Lietuvos Respublikos Seimui svarstyti 2011 metų pavasario sesijoje. Vyriausybė nurodė, kad Lietuvos Respublikos vaiko gerovės įstatymo projekte bus siūloma spręsti ir įgyvendinti Įstatymo projekte numatytus tikslus – gerinti Lietuvos vaikų teisinę apsaugą, keisti visuomenės požiūrį į visų rūšių smurtą prieš vaikus ir sudaryti sąlygas vaikams auklėti, ugdyti ir mokyti nenaudojant smurto. Rašte buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad informacijos pateikimo metu Lietuvos Respublikos vaiko gerovės įstatymo projektas nebuvo pateiktas derinti suinteresuotoms institucijoms ir (ar) visuomenei.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat paminėjo, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo svarstant bei teikė pastabas ir pasiūlymus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtam Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto privačioje erdvėje įstatymo projektui ir Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto parengtam konsoliduotam Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo projektui, kuris, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos nuomone, nesudaro prielaidų tinkamam smurto prieš vaikus problemos sprendimui bei vaiko apsaugai nuo smurto.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, jog Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga palaikė inicijuojamus teisės aktų pakeitimus dėl smurto prieš vaikus draudimo, dalyvavo jų svarstymuose bei teikė pastabas ir siūlymus parengtiems teisės aktų projektams. Dėmesys į smurto prieš vaikus problemą buvo atkreiptas ir kasmetinėse Lietuvos Respublikos Seimui

² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. lapkričio 24 d. nutarimas Nr. 1693 „Dėl Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2, 4, 10, 43, 49, 53, 57 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-1883(2)“

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. vasario 25 d. nutarimas Nr. 189 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 – 2012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“

teikiamose ataskaitose, kartu pateikiant pasiūlymus dėl šios problemos sprendimo, taip pat susitikimuose su teisėsaugos institucijų, vaiko teisių apsaugos institucijų bei švietimo įstaigų atstovais.

5.9. NEPILNAMEČIŲ TEISENA

Nepilnamečių teiseną – neatskiriama kiekvienos valstybės nacionalinės raidos dalis privalomoje socialinio teisingumo sistemoje, prisidedanti prie jaunimo apsaugos ir tvarkos palaikymo visuomenėje.

5.9.1. Teismo psichiatrinių, teismo psichologinių ekspertizių vaikams atlikimo problemos

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliko tyrimą dėl teismo psichiatrinių, teismo psichologinių ekspertizių bei specialistų tyrimų, atliekamų Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos, prieinamumo, atlikimo terminų problemų bei jų įtakos vaikų, dalyvaujančių baudžiamajame ir civiliniame procesuose, teisių ir teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Tyrimo metu nustatyta, kad teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės nepilnamečiams atliekamos tik Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnybos Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriuje. Tyrimo metu tarnyboje dirbo 2 vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos ekspertai ir 1 vaikų ir paauglių psichologas ekspertas.

Nors teisės aktuose nustatyta, kad laikotarpis, per kurį turi būti atlikta ekspertizė, negali būti ilgesnis kaip 4 savaitės, tačiau tyrimo metu surinkti duomenys parodė, kad ekspertizės baudžiamosiose bylose trunka vidutiniškai apie 3-4 mėnesius, civilinėse – apie 5-6 mėnesius.

Tyrimo metu gauta informacija leido padaryti išvadą, kad ilgi teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimo terminai turi tiesioginę neigiamą įtaką ikiteisminio tyrimo ir baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme trukmei. Dėl ilgų teismo psichologijos, teismo psichiatrijos ekspertizių atlikimo terminų ženkliai pailgėja ir civilinių bylų, susijusių su vaikais, nagrinėjimas.

Tarnyba ir jos savininko teises įgyvendinanti Sveikatos apsaugos ministerija nurodė priešingas ekspertų trūkumo priežastis (Tarnyba nurodo žmogiškųjų išteklių (ekspertų) dėl nekonkurencingo darbo užmokesčio trūkumą, Sveikatos apsaugos ministerija – finansinių išteklių trūkumą). Tyrimo metu nustatytos aplinkybės kelia abejones dėl institucijų, tiesiogiai atsakingų už savalaikį Tarnybos funkcijų atlikimą, objektyvaus situacijos vertinimo bei pastangų ieškoti realių sprendimo būdų.

Vertindama pernelyg ilgus teisinių procesų (baudžiamąjį procesą, įskaitant ikiteisminio tyrimo ir teismo bylos nagrinėjimo terminus bei civilinio proceso trukmę) terminus, sąlygotus nustatytą teismo ekspertizės atlikimo terminų pažeidimų, vaiko teisių apsaugos kontrolierė konstatavo, kad terminai, per kuriuos šiuo metu yra atliekamos teismo psichologijos, teismo psichiatrijos ekspertizės nepilnamečiams, pažeidžia vaiko teises.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad institucijų nesugebėjimas spręsti susidariusią problemą vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos, teismo psichologijos atlikimo srityje, gali būti neigiamai vertinamas dermės su Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktikoje suformuotų principų dėl proceso trukmės, kontekste, nes EŽTT praktikoje akcentuojama valstybės atsakomybė už jos administracinių ir teisminių institucijų delsimus, kurie negali būti

pateisinami pernelyg dideliu darbo krūviu, išteklių (finansinių, žmogiškųjų) stoka ar panašiais argumentais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atlikusi minėtą tyrimą, pasiūlė Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos direktoriui pašalinti veiklos trūkumus ir teisės aktų pažeidimus, pasireiškiančius nepagrįstai ilgais vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimo terminais, dėl kurių yra pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai. Taip pat buvo atkreiptas Sveikatos apsaugos ministerijos dėmesys į vaikų, dalyvaujančių teisiniuose procesuose, teisių pažeidimus, sąlygotus nepagrįstai ilgų teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimo terminų ir pakartotinai prašė apsvarstyti Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje susidariusią situaciją, ieškoti konstruktyvių sprendimų optimizuojant Tarnybos darbą ir užtikrinant savalaikį jos funkcijų atlikimą.

Apie šio tyrimo rezultatus buvo informuotos Teisingumo ministerija bei Generalinė prokuratūra ir prašyta, plėtojant šių institucijų tarpusavio bendradarbiavimą, kartu su Sveikatos apsaugos ministerija bei Valstybine teismo psichiatrijos tarnyba apsvarstyti galimas priemones, leisiančias užtikrinti savalaikį teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimą.

Su tyrimo rezultatais buvo supažindinti Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos bei Žmogaus teisių komitetai bei Nacionalinė teismų administracija.

2012 m. lapkričio 6 d. buvo priimtas Sveikatos sistemos įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymas, pagal kurį teismo psichiatrijos ekspertizę gali atlikti ne tik Valstybinės teismo psichiatrijos tarnyboje dirbantys teismo ekspertai, bet ir privatūs teismo ekspertai, turintys teismo psichiatro eksperto kvalifikaciją, įrašyti į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą. Sąlyginai trumpas laikotarpis nuo minėto įstatymo priėmimo iki šios ataskaitos pateikimo nesuteikia galimybių įvertinti kompetentingų institucijų, atsakingų už įmanomai trumpiausius teismo psichiatrinį, teismo psichologinių ekspertizių atlikimo terminus, nurodyto sprendimo įtakos aukščiau aprašytos problemos sprendimui. Tačiau pasirinktas problemos sprendimo būdas kelia abejonių dėl efektyvumo dėl kelių priežasčių: šiuo įstatymu iš esmės neišspręstas teismo psichologų, teismo psichiatrų ekspertų paruošimo ir jų trūkumo klausimas, neišspręstas apmokėjimo už privataus teismo eksperto paslaugas ir šių paslaugų įkainių klausimas, kt.

Atsižvelgdama į gaunamus tėvų nusiskundimus dėl Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių metu pateikiamų klausimų intensyvumo, ilgos ekspertizių trukmės, kurių metu nedaromos pertraukos, dėl ko mažamečiai patiria didelę emocinę įtampą, pavargsta ir kt., vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliko tyrimą (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Atliekant tyrimą nepavyko nustatyti skunduose pateikiamų aplinkybių dėl ekspertizių intensyvumo bei pertraukų dažnumo ir trukmės, nes minėti duomenys niekur nefiksuojami, o ekspertų ir tėvų paaiškinimai skyrėsi.

Atsižvelgdama į tai, kad Sveikatos apsaugos ministro 2003 m. rugpjūčio 18 d. įsakymu Nr. V-499 patvirtintuose Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatuose nėra reglamentuota teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimo eiga, trukmė, pertraukų dažnumas ir kt. bei į galimus vaikų teisių pažeidimus minėtų ekspertizių atlikimo metu, vaiko teisių apsaugos kontrolierė Sveikatos apsaugos ministerijai pasiūlė papildyti Ekspertizių darymo valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje nuostatus, nustatant reikalavimą ekspertizes fiksuoti vaizdo/garso įranga.

Sveikatos apsaugos ministerija nepritarė ekspertizių fiksavimui vaizdo/garso aparatūra, nes, jų manymu, iškiltų grėsmė vaiko duomenų apsaugai, be to, minėtos aparatūros įrengimas pareikalautų nemažai finansinių išlaidų.

5.9.2. Psichologų pareigybių steigimas apygardų teismuose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į tai, kad Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2012 m. balandžio 18 d. posėdyje buvo atkreiptas dėmesys į psichologų dalyvavimo baudžiamajame ir (ar) civiliniame procese problemą bei, siekiant ją išspręsti, nutarta kreiptis į Ministrą Pirmininką, kreipėsi į Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininką S. Šedbarą, pateikdama informaciją apie šios problemos sprendimo eigą, priimtus sprendimus bei jų įgyvendinimo metu kilusias problemas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė paminėjo, jog psichologų pareigybių steigimo bei psichologų paslaugų prieinamumo teisiniuose procesuose klausimas buvo pradėtas svarstyti dar 2010 metais, atsižvelgiant į Generalinės prokuratūros kreipimąsi. Po suinteresuotų institucijų pasitarimų ir diskusijų bei, atsižvelgiant į tuometinę Lietuvos ekonominę situaciją, 2010 metais buvo priimtas sprendimas įsteigti po vieną kvalifikuoto psichologo etatą penkiuose apygardų teismuose, tačiau Lietuvos Respublikos 2011 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme nebuvo numatytos papildomos lėšos psichologų pareigybių apygardų teismuose įsteigimui ir šios pareigybės nebuvo įsteigtos (penkių psichologų pareigybių įsteigimui ir išlaikymui buvo reikalinga skirti 300 tūkst. Lt).

Kreipimesi taip pat buvo paminėta, jog dėl psichologų dalyvavimo teisiniuose procesuose ir psichologų pareigybių steigimo apygardų teismuose problemos sprendimo, 2011 metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Lietuvos Respublikos Prezidentę, Teisėjų tarybą ir Teisėjų tarybos pirmininką. 2011 m. gegužės 27 d. vykusiame Teisėjų tarybos posėdyje buvo pritarta penkių psichologų etatų įsteigimui visuose apygardų teismuose, jeigu bus skirtas papildomas finansavimas. Siekiant tinkamai įgyvendinti ketinimus steigti penkis psichologų etatus apygardų teismuose buvo pakeisto pavyzdinės apygardų, apygardų administracinių ir apylinkių teismų struktūros, numatant, jog apygardų teismuose gali būti įsteigta vyriausiojo specialisto (psichologo) pareigybė bei patvirtintas pavyzdinį vyriausiojo specialisto (psichologo) pareigybės aprašymas. Apygardų teismai buvo informuoti, kad vyriausiųjų specialistų (psichologų) priėmimo procedūros gali būti pradėtos iki 2012 m. sausio 1 d. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, kad minėti veiksmai buvo atliekami tuo metu, kai buvo svarstomas 2012 metų biudžeto projektas, kuriame buvo numatytos lėšos teismams vyriausiųjų specialistų (psichologų) penkių etatų finansavimui. Tačiau, atsižvelgiant į valstybės finansinę padėtį, biudžetinėms įstaigoms buvo nurodyta sumažinti 2012 metų biudžete joms numatytas lėšas 4 procentais. Įvertinus tai, kad teismai negali mažinti vykdomų programų ar veiklos sričių skaičiaus, nes vykdo vieną veiklą – teisingumo vykdymą, įgyvendina vieną valstybės biudžeto programą ir teismams nėra skiriama lėšų investicijų vykdymui, 2012 metams numatomi skirti asignavimai teismams buvo sumažinti maksimaliu 2 procentų dydžiu (3561 tūkst. Lt), tuo pačiu atsisakyta planuotų naujų 45 teisėjų padėjėjų ir 5 vyriausiųjų specialistų (psichologų) pareigybių finansavimo ir kt. Kadangi vyriausiųjų specialistų (psichologų) pareigybės apygardų teismuose turėjo būti steigiamos tik skyrus tam papildomą finansavimą, 2012 metais apygardų teismai, neturėdami tam skirtų lėšų, vyriausiųjų specialistų (psichologų) pareigybių neįsteigė.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė paminėjo, jog, jos nuomone, sprendimas įsteigti po vieną psichologo etatą kiekviename apygardos teisme yra vienas iš pirmųjų žingsnių, sprendžiant kvalifikuoto vaiko atstovavimo ir jo teisių apsaugos stiprinimo teisinėse procedūrose (ypatingai baudžiamajame procese) problemą. Įsteigus psichologų pareigybes apygardų teismuose, būtų galima užtikrinti, kad vaikų apklausas vykdytų aukštos kvalifikacijos (specializuoti) specialistai – psichologai, kadangi jiems būtų suteikta aukštesnė pareigybės kategorija bei, atitinkamai, garantuojamas labiau jų poreikius atitinkantis darbo užmokestis. Taip pat buvo daroma prielaida, kad teismuose dirbantys psichologai turėtų galimybę geriau susipažinti su atitinkamomis teisinėmis procedūromis, jose dalyvaujančių asmenų padėties ypatumais, plėsti ir tobulinti sėkmingam apklausų vykdymui ir kt. būtinas teisinės žinias, tobulinti kvalifikaciją, jais daugiau pasitikėtų tiek proceso dalyviai, tiek visuomenė.

Siekiant gerinti vaiko apklausos mechanizmą, apsaugoti vaiką nuo traumuojančių teisinių procesų poveikio bei spręsti aktualią vaiką žalojančių pakartotinių apklausų problemą, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, ypatingai svarbu užtikrinti, kad vaiko apklausa vyktų ne tik dalyvaujant profesionaliam psichologui, tačiau ir vaikui saugioje bei draugiškoje aplinkoje. Turint omenyje teismuose bei vyriausiuose policijos komisariatuose sukurtą ir numatomą plėsti vaikų apklausos kambarių tinklą, manytina, kad šiuo metu dėl specialistų trūkumo nėra tinkamai naudojamos įrengtais vaikų apklausos kambariais bei sprendimai plėsti specialių vaikų apklausos kambarių tinklą, neišsprendus psichologų dalyvavimo teisiniuose procesuose užtikrinimo, nebus veiksmingi.

Ataskaitiniais metais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atlikusi tyrimą dėl vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu/motina užtikrinimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybei siūlė svarstyti galimybę 2013 metų biudžete skirti lėšas apygardų teismams vyriausiųjų specialistų (psichologų) penkių etatų finansavimui.

Ministro Pirmininko kanclerio pavedimu, Finansų ministerija, išnagrinėjusi vaiko teisių apsaugos kontrolierės pasiūlymą, informavo, kad svarstant 2013 metų biudžetinių finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektą Seime, Teisėjų Tarybos prašymui skirti papildomų asignavimų teismams psichologų pareigybėms steigti buvo nepritaikiama. Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas nusprendė, kad tai yra kompleksinis klausimas, kurį reikia analizuoti ir spręsti steigiant psichologų etatus ne apygardų teismuose, bet visoms teisėsaugos institucijoms (teismams, policijai, prokuratūrai ir kt.) bendras tam tikras psichologines tarnybas.

5.9.3. Dėl Nepilnamečių justicijos 2013-2014 metų veiksmų plano projekto

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė pastabas ir pasiūlymus Teisingumo ministerijai dėl jos parengtų ir pateiktų derinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimo Nr. 1070 „Dėl Nepilnamečių justicijos 2009 – 2013 metų programos patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“ projekto bei Teisingumo ministro, Socialinės apsaugos ir darbo ministro, Švietimo ir mokslo ministro ir Vidaus reikalų ministro įsakymo „Dėl Nepilnamečių justicijos 2013 – 2014 metų veiksmų plano patvirtinimo“ projekto.

Iš esmės pritardama pateiktiems teisės aktų projektams, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, kad Nepilnamečių justicijos 2013 – 2014 metų veiksmų plano 1 priede „Veiksmų plano tikslai, uždaviniai, priemonės“ nėra numatyta vaiko teisių apsaugos kontrolierės pasiūlytų priemonių, kurioms buvo pritarta 2012 m. sausio 18 d. Nepilnamečių justicijos programos valdymo komiteto posėdyje, t.y.: naujos priemonės dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojų mokymo, už kurios vykdymą turėtų būti atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos) bei savivaldybės (1.1 uždavinys); vaikų, susidūrusių su nepilnamečių justicijos sistema, dalyvavimo kompleksiniame sociologiniame tyrime (1.6.1 priemonė), į šios priemonės vykdymą įtraukiant Kalėjimų departamentą, galintį organizuoti vaikų, esančių laisvės atėmimo vietose bei esančių probacijos tarnybų žinioje, apklausą.

5.9.4. Siūlymai tarpinstitucinei kvalifikacijos programai „Nepilnamečių justicija“

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė siūlymus Nacionalinės teismų administracijos Mokymo centrui dėl temų ir klausimų, kurie galėtų būti nagrinėjami tarpinstitucinėje kvalifikacijos programoje „Nepilnamečių justicija“, skirtoje policijos, pataisos

inspekcijų ir laisvės atėmimo vietų pareigūnams, prokurorams, teisėjams bei savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojams. Buvo pasiūlyta skirti dėmesį policijos, pataisos inspekcijų ir laisvės atėmimo vietų, prokuratūros, teismų bei savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių atstovų santykiams su vaiku ir šių santykių ypatumams, atsižvelgiant į vaiko padėtį procese, jo amžių, brandą ir kitas objektyvias aplinkybes, sunkumams ir problemoms, su kuriomis susiduria vaikai teisingumo sistemoje, nacionalinių ir tarptautinių dokumentų, reglamentuojančių su teisingumo sistema susidūrusio vaiko padėties ypatumus, analizei bei jų praktiniam įgyvendinimui. Dėmesys turėtų būti skiriamas ir minėtų institucijų vaidmeniui, bendradarbiavimo ir keitimosi informacija svarbai, sprendžiant asmenų lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų klausimus ir kitus klausimus, susijusius su asmens lygtinio paleidimo laikotarpiu. Taip pat buvo pasiūlyta skirti dėmesį vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimo ir gynimo, vaikui susidūrus su teisingumo sistema, vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemos veikimo, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriaus dalyvavimo su vaiku susijusiame baudžiamajame ir administraciniame procese teisių ir pareigų klausimams.

5.9.5. Vaikų socializacijos centrų veiklos problemos

Dėl vaikų, turinčių tam tikrų sveikatos sutrikimų, nukreipimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniu laikotarpiu kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją dėl problemų, kylančių nukreipiant į vaikų socializacijos centrus vaikus, turinčius elgesio ir psichikos sveikatos sutrikimų, sprendimo ir vaikų socializacijos centrų veiklos specializavimo ar specializuotų vaikų socializacijos centrų steigimo.

Prašymas atnaujinti šio klausimo svarstymą buvo grindžiamas vieno iš vaikų socializacijos centrų kreipimusi dėl padažnėjusio vaikų, kurie turi įvairių elgesio ir emocijų sutrikimų, kai kuriais atvejais, gydytų psichiatrinėse ligoninėse, siuntimo į vaikų socializacijos centrus. Centro nuomone, minėtų vaikų apgyvendinimas kartu su vaikais, neturinčiais psichikos sveikatos sutrikimų, problemų trikdo kasdienę vaikų socializacijos centrų veiklą, kyla grėsmė vaikų ir darbuotojų saugumui ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, jog Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisijos 2012 m. kovo 12 d. surengtuose klausymuose dėl savivaldybių administracijų vaiko gerovės komisijų darbo, įgyvendinant Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo nuostatas dėl vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros vykdymo, buvo atkreiptas dėmesys į vaikų, atvykstančių į vaikų socializacijos centrus elgesio ir sveikatos problemas bei būtinybę ieškoti priemonių ir jas spręsti. Taip pat buvo atkreiptas Švietimo ir mokslo ministerijos dėmesys į tai, kad vaikų, turinčių elgesio bei psichikos ar kitų sveikatos sutrikimų, ugdymo vaikų socializacijos centruose klausimas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai yra žinomas ir, bendradarbiaujant su Švietimo ir mokslo ministerija bei Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centru, buvo nagrinėjamas 2009–2010 metais. Šiuo klausimu taip pat buvo diskutuojama rengiant Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo pakeitimo projektą ir, atsižvelgiant į situaciją vaikų socializacijos centruose, 2010 m. sausio 1 d. įsigaliojusiam naujos redakcijos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme buvo įtvirtinta nuostata, kad vaikų socializacijos centro veikla gali būti specializuota arba gali būti steigiami specializuoti vaikų socializacijos centrai vaikams, turintiems psichikos ir elgesio sutrikimų.

Dėl saugios aplinkos užtikrinimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje kiekvienais metais atliekama keletas tyrimų dėl (galimo) vaiko teisių pažeidimo dėl vaiko vidutinės priežiūros priemonės skyrimo, jos vykdymo, vaikų socializacijos centrų veiklos, smurto prieš vaikus, vaiko teisės į atostogas įgyvendinimo jam būnant vaikų socializacijos centre ar kt.

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliko tyrimą buvo dėl galimų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų viename iš vaikų socializacijos centrų. Tyrimo metu nustatytos vaikų socializacijos centro veiklos organizavimo, darbuotojų ir vaikų tarpusavio santykių problemos, kiekvienam centre esančiam vaikui būtinos saugios aplinkos užtikrinimo trūkumai ir kt. Nustatyta, kad vaikams trūksta veiklos, jų užimtumas apsiriboja tradicinėmis veiklomis (būreliais), kurios vaikams yra nuobodžios. Centre praktiškai nėra taikoma nuosekli vaikų elgesio vertinimo sistema, kuri vaikams būtų suprantama ir aiški, kai kuriems vaikams taikomos privilegijos, ar kolektyvinė atsakomybė.

Tyrimo metu surinkti duomenys parodė, kad vaikų socializacijos centre vaikai galimai smurtą patyrė ne tik nuo savo bendraamžių, bet ir nuo centro darbuotojų. Centrai kilo (kyla) sunkumų, siekiant nustatyto tikslo, vykdant uždavinius ir funkcijas, organizuojant darbą su vaikais, dėl to apsunkinamas vaikų (re)socializacijos ir (re)integracijos procesas. Taip pat tyrimo metu nustatyta, kad neužtikrinamas vaikų saugumas pamokų ir pertraukų metu, mokytojai netinkamai pasirengę pamokoms, netinkama jų kvalifikacija, vaikai nepasitiki kai kuriais darbuotojais, vaikai netinkamai elgiasi pamokų ir pertraukų metu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vaikų socializacijos centre esantiems vaikams netinkamai organizuojamas ugdymo procesas, neužtikrinama ugdymo kokybė bei švietimo pagalbos, ypač psichologinės, teikimas.

Nustatyta, kad realiai vaikų socializacijos centre esančių vaikų skaičius neviršija 20. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, centro darbuotojai (atsižvelgiant į etatus, darbuotojų skaičių) turi galimybę skirti daugiau individualaus dėmesio vaikams, taip pat, bendradarbiaudami kolektyve, su kitomis įstaigomis, institucijomis, užtikrinti kryptingą centro veiklą, tinkamą uždavinių ir funkcijų vykdymą, orientuoti veiklą į individualią pagalbą vaikui, ugdymą ir pan., tačiau pozityvūs pokyčiai centre vyksta pernelyg lėtai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė vaikų socializacijos centro direktoriaus dėmesį į nustatytus veiklos trūkumus, sąlygojančius vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus, bei rekomendavo imtis priemonių, pašalinti veiklos trūkumus, tinkamai užtikrinant vaiko teisę ugdytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje. Apie atliktą tyrimą bei nustatytus vaikų socializacijos centro veiklos organizavimo ir vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo trūkumus buvo informuota Švietimo ir mokslo ministerija, kuri, atsižvelgdama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės rekomendaciją, atliko pakartotinį centro veiklos patikrinimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, gavusi konfidencialų kreipimąsi dėl galimo vieno iš vaikų socializacijos centrų darbuotojų veiksmų (neveikimo) bei nusikalstamos veikos aplinkybių, atliko tyrimą.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad vaikų socializacijos centro darbuotojų veiksmus (neveikimą) vertino Švietimo ir mokslo ministerijos sudaryta komisija. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, įvertindama, jog pateiktoje informacijoje gali būti nusikalstamos veikos požymių, informaciją perdavė Generalinei prokuratūrai ir paprašė atlikti tyrimą. Generalinė prokuratūra informavo, kad, atsižvelgus į vaiko teisių apsaugos kontrolierės prašymą ir pateiktą konfidencialų kreipimąsi, medžiaga buvo prijungta prie vykdomo ikiteisminio tyrimo, kuriame tiriama vaikų socializacijos centro darbuotojų veiksmai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vaikų socializacijos centrų veikla tobulintina, užtikrinant vaiko teisę gyventi ir mokytis saugioje aplinkoje, užimtumą ir laisvalaikio įvairovę, kvalifikuotą švietimo pagalbą ir kitas paslaugas, būtinas siekiant teigiamų vaiko elgesio pokyčių, ugdyti vertybines nuostatas, socialinius įgūdžius, kt.

Paminėtina, jog pozityvių pokyčių vaikų socializacijos centrų veikloje vyksmui yra būtinas glaudus tarpusavio bendradarbiavimas su vaiku, kuriam skirta vidutinės priežiūros priemonė, ir jo įstatymiais atstovais visų susijusių institucijų (vaikų socializacijos centrų, kompetentingų savivaldybės struktūrinių padalinių (švietimo, socialinės paramos, vaiko teisių apsaugos ir kt., teisėsaugos institucijų ir kt.) bei vietos bendruomenių. Vaikui ir jo įstatyminiams

atstovams reikalinga pagalba ir paslaugos turi būti teikiamos tiek vaiko buvimo vaikų socializacijos centre metu, siekiant teigiamų vaiko elgesio pokyčių, atnaujinti ar palaikyti ir stiprinti vaiko ryšius su įstatymiais atstovais ir artimaisiais, sėkmingos integracijos į bendruomenę ir pan., tiek vaikui sugrįžus iš vaikų socializacijos centro, siekiant užtikrinti (išsaugoti ir sustiprinti) pasiektus teigiamus vaiko elgesio pokyčius, sėkmingą integraciją ir kt.

Dėl vaikų socializacijos centrų darbuotojų kompetencijos prekybos žmonėmis ir seksualinio išnaudojimo srityse

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė Lietuvos Caritas projekto „Pagalba prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms“ koordinatorės K. Mišinienei kreipimesi išdėstyti problemas, susijusias su pagalbos prekybos žmonėmis ar (ir) prostitucijos aukoms, esančioms vaikų socializacijos centruose, teikimu ir pan., ir galimus jų sprendimo būdus apsvarstyti Tarpžinybinėje vaiko gerovės tarnyboje arba Nepilnamečių justicijos programos 2009 – 2013 metų valdymo komitete.

Kreipimesi į Švietimo ir mokslo, Socialinės apsaugos ir darbo bei Vidaus reikalų ministerijas, Generalinę prokuratūrą ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vaiko teisių apsaugos kontrolierė nurodė, kad vaikų socializacijos centrų darbuotojų kompetencijos trūkumai pasireiškia ne tik pagalbos prostitucijos ir prekyboms žmonėmis aukoms teikimo, jų teisių atstovavimo bei gynimo srityse (nurodytose Lietuvos Caritas atstovės kreipimesi), tačiau ir kitose srityse, taip pat, kad nurodytos problemos (pavyzdžiui, dėl specializuotos pagalbos teikimo sąlygų ir galimybių; vaiko teisių atstovavimo ir gynimo) gali būti aktualios ne tik viename, konkrečiame vaikų socializacijos centre, tačiau ir kituose vaikų socializacijos centruose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nurodė, kad Lietuvos Caritas kreipimesi paminėtų problemų (nepakankama vaikų socializacijos centro darbuotojų kompetencija ir žinios apie seksualinio išnaudojimo padarinius; specializuotos socialinio darbuotojo, psichologo ir kitų specialistų pagalbos poreikio ir specialistų trūkumas; vaikų socializacijos centro reikalavimai dėl Lietuvos Caritas atstovių bendravimo su merginomis; informacijos, susijusios su merginų privačiu gyvenimu, viešinimas; kolektyvinės atsakomybės taikymas; trukdymas merginų bendradarbiavimui su teisėsaugos institucijomis, netinkamas jų teisių gynimas ir pan.) sprendimas yra susijęs ne tik su vaikų socializacijos centro – Švietimo ir mokslo ministerijos – veiklos, tačiau taip pat ir su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos), Vidaus reikalų ministerijos, prokuratūros ir policijos veiklos sritimis.

5.9.6. Duomenų apie vaikus, atvykstančius į Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorių – pataisos namus, gavimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniais metais teikė nuomonę Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriui – pataisos namams dėl problemų, kylančių dėl duomenų apie vaiką, atvykstantį į Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorių – pataisos namus, trūkumo bei jų surinkimo problemų.

Sutikdama su Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus – pataisos namų nuomone, kad šios problemos sprendimui yra būtinas glaudus visų nepilnamečių justicijos institucijų grandžių bendradarbiavimas ir veiklos koordinavimas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nurodė, jog sėkmingam šios problemos sprendimui yra būtina tobulinti galiojantį teisinį reguliavimą, numatant visų susijusių (šiose srityse dalyvaujančių) valstybės ir savivaldybės institucijų teises ir pareigas dėl duomenų surinkimo ir pateikimo, duomenų surinkimo ir pateikimo terminus, ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė paminėjo, kad su panašaus pobūdžio problema susidūrė vaikų socializacijos centrai, į kuriuos atvyksta vaikai, kuriems skirta vidutinės priežiūros priemonė, bei vaikai, kuriems skirta auklėjamojo poveikio priemonė – atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą. Ši problema buvo sprendžiama keičiant Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymą, reglamentuojant vaiko atvykimo (pristatymo) į vaikų socializacijos centrą tvarką, įtvirtinant dokumentų, kurie privalo būti pateikti vaikų socializacijos centrui, sąrašą, dokumentų pateikimo tvarką bei asmenį, atsakingą už šių dokumentų surinkimą ir pateikimą, nepriklausomai nuo to, ar vaikui skirta minimalios priežiūros priemonė, ar auklėjamojo poveikio priemonė – atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą.

Siekiant užtikrinti, jog duomenys apie suimtą (nuteistą) vaiką būtų surinkti ir pateikti Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriui – pataisos namams bei garantuoti vieningos praktikos formavimąsi, taip pat atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, duomenis apie suimtą (nuteistą) nepilnamečių surinkti ir pateikti tikslinga būtų pavesti savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriui. Taip pat, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, galėtų būti svarstoma galimybė duomenų apie suimtą (nuteistą) nepilnamečių surinkimą ir pateikimą pavesti savivaldybės administracijos vaiko gerovės komisijai.

5.10. VAIKO POILSIS IR LAISVALAIKIS

Pilnavertė vaikystė negalima be turiningo bei sveiko poilsio ir laisvalaikio. Labai svarbu sudaryti sąlygas vaikams laisvalaikiu užsiimti jiems patinkama veikla bei sudaryti saugias sąlygas laisvalaikio ir poilsio praleidimui. Vaikų užimtumas laisvalaikio metu padeda vaikui ne tik tobulėti, susirasti naujų veiklų, draugų, bet ir apsaugo jį nuo galimos neigiamos aplinkinių įtakos (alkoholio, narkotikų ir kt.).

5.10.1. Vaikų žaidimo aikštelės

Siekiant įvertinti vaiko teisės žaisti ir aktyviai leisti laisvalaikį įgyvendinimą Lietuvos savivaldybėse, ataskaitiniais metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo surinkti duomenys apie 2012 metais savivaldybėse planuojamas įrengti vaikų žaidimo aikšteles, taip pat informacija apie vaikų žaidimo aikštelių bei kitų galimų aktyvaus laisvalaikio praleidimo vietų situaciją (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga dar 2005 metais atkreipė dėmesį į vaikų teisės žaisti įgyvendinimo problemas Lietuvoje. Minėtais metais iš Lietuvos savivaldybių buvo surinkta informacija apie jų teritorijose esančias vaikų žaidimo aikšteles, taip pat sportui pritaikytas vietas – futbolo stadionus, krepšinio, riedučių aikšteles ir pan. Atsižvelgiant į problemos aktualumą, 2007 metais minėti duomenys buvo atnaujinti, siekiant įvertinti situaciją bei pastarųjų metų teigiamus ar neigiamus pokyčius. 2009 metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į 15 atsitiktinai pasirinktų Lietuvos miestų/rajonų savivaldybių, prašydama pateikti informaciją apie 2008 metais įrengtas vaikų žaidimų aikšteles bei kitas vaikų žaidimams ir sportui pritaikytas viešąsias erdves. Remiantis surinkta informacija, įstaigoje 2009 metais buvo atliktas tyrimas, todėl, atliekant tyrimą ataskaitiniais metais, buvo galima įvertinti kelerių metų duomenis bei stebėti pokyčius.

2012 metais atlikto tyrimo metu buvo nustatyta, jog vaikų galimybė žaisti ir sportuoti savivaldybėse yra užtikrinama labai skirtingai. Labai mažai vaikams galimybių žaisti yra Alytaus, Jonavos, Klaipėdos, Skuodo, Tauragės rajono savivaldybėse. Minėtą situaciją lemia ne tik savivaldybių galimybės skirti lėšas vaikų žaidimo, sporto bei aktyvaus laisvalaikio praleidimo

vietoms įrengti, tačiau ir savivaldybių geranoriškumas bei iniciatyva, sėkmingas vietos gyventojų įtraukimas į veiklą.

Pažymėtina, jog vaikų žaidimo aikštelių, ypač šalia daugiabučių gyvenamųjų namų, daugėja, tačiau jų vis dar nepakanka. Nepaisant šios aplinkybės, vaikų žaidimo aikštelių, išskyrus kai kurias išimtis, savivaldybėse planuojama įrengti per metus vos po keletą, o kai kuriose savivaldybėse – nei vienos. Nemažas dėmesys yra skiriamas ugdymo įstaigų sporto aikštynų atnaujinimui, tačiau gyventojams yra labai aktualios vaikų galimybės žaisti kuo arčiau jų gyvenamųjų namų.

Tyrimo metu buvo nustatyta, jog savivaldybėse vis dar yra nesaugių vaikų žaidimo aikštelių. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vaikų saugumo užtikrinimas bei apsaugojimas nuo galimų traumų turi būti neginčijamas prioritetas, todėl svarstytinas klausimas dėl tokių nesaugių vaikų žaidimo aikštelių reikalingumo, nes vaikai arba jomis nesinaudoja, arba žaisdami gali susižeisti.

Atlikusi tyrimą vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė savivaldybių dėmesį į tai, jog daugelyje savivaldybių vaikų žaidimams, sportui ir laisvalaikiui pritaikytų viešųjų erdvių vis dar nepakanka, o esamos vaikų žaidimo aikštelės dažnai yra nesaugios vaikams, ir prašė spręsti šias problemas.

5.10.2. Vaikų užimtumas vasaros metu

Vaikų užimtumas vasaros atostogų metu jau keletą metų išlieka aktualia problema. Ekonominio sunkmečio laikotarpiu ypatingai buvo sumažintas vaikų vasaros poilsio programų finansavimas. Organizuojamose vaikų vasaros poilsio stovyklose, dėl didelių kelialapių kainų, gali ilsėtis tik maža dalis vaikų, savivaldybių organizuojamos dienos stovyklos bei kitos vaikų užimtumo programos taip pat nėra pakankamos.

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į vienos iš nedaugelio pajūryje išlikusių stovyklaviečių – Kunigiškių stovyklavietės situaciją, jos išsaugojimą bei pritaikymą vaikų poilsui.

Minėtos stovyklavietės situacija Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje žinoma nuo 2007 metų, kai buvo atliktas tyrimas dėl galimo minimoje stovykloje poilsiaujančių nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimo. Atlikus tyrimą buvo nustatyta, jog tuo metu buvusiomis sąlygomis vaikai Kunigiškių stovyklavietėje ilsėtis negali. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje turimais duomenimis, 2008 metais pastatus, esančius Užkanavės g. 29, Palangoje, buvo planuojama parduoti, o gautas lėšas panaudoti Klaipėdos apskrities viršininko administracijos reikmėms. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir išsakė poziciją, jog vaikų poilsio stovyklos pajūryje turi būti išsaugotos bei prašė inicijuoti sprendimus, lemsiančius vaikų galimybes ir toliau ilsėtis pajūryje. Pažymėtina, jog Kunigiškių stovyklavietė buvo išsaugota, 2009 metais joje esantys pastatai buvo perduoti Švietimo ir mokslo ministerijai, kuri 2010 metais turtą perdavė VŠĮ „Vaikų poilsis“ (Švietimo ir mokslo ministerija yra VŠĮ „Vaikų poilsis“ steigėja ir dalininkė).

Ataskaitiniais metais atlikus tyrimą, buvo nustatyta, kad šiuo metu Kunigiškių stovyklavietėje vaikams galimybių ilsėtis nėra, nes materialinė bazė visiškai sunykusi (pastatai apgriuvę, teritorija užteršta, nėra elektros ir pan.). Švietimo ir mokslo ministerija bei VŠĮ „Vaikų poilsis“ vaiko teisių apsaugos kontrolierę informavo, kad stovyklavietę ketinama atkurti ir naudoti vaikų poilsio reikmėms, tačiau tam reikalingos nemažos lėšos, todėl planuojama rengti projektus Europos Sąjungos fondų paramai gauti. Taip pat, norint pradėti stovyklavietės atstatymo darbus bei veiklą joje, VŠĮ „Vaikų poilsis“ būtina žemės panaudos sutartis, įteisinanti jos veiklą minimoje teritorijoje bei galimai leisianti sumažinti šiuo metu mokamus mokesčius už naudojimąsi žeme, kuria faktiškai VŠĮ „Vaikų poilsis“ šiuo metu nesinaudoja.

Tyrimo metu buvo nustatyta, jog Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, Palangos miesto savivaldybė ir Švietimo ir mokslo ministerija (ar VŠĮ „Vaikų

poilsis) nuo 2010 metų susirašinėja Užkanavės g. 29, Palangoje, žemės panaudos sutarties sudarymo klausimais bei galimybių atleisti VŠĮ „Vaikų poilsis“ nuo žemės nuomos mokesčio, tačiau problema nėra išspręsta. Analizuojant Švietimo ir mokslo ministerijos vaiko teisių apsaugos kontrolieri pateiktus dokumentus, buvo nustatyta, jog Užkanavės g. 29, Palangoje, esančio sklypo didžioji dalis (4,08 ha) yra valstybinės reikšmės miškas, kuris, remiantis Nacionalinės žemės tarnybos paaiškinimu, viešajai įstaigai panaudos sutartimi neperduotinas, todėl klausimas spręstinas VŠĮ „Vaikų poilsis“ panaudos pagrindais perduodant tik tokio dydžio žemės sklypą, kuris reikalingas sklype esamiems statiniams ir įrenginiams eksploatuoti. Švietimo ir mokslo ministerija kreipėsi į Nacionalinę žemės tarnybą prie Žemės ūkio ministerijos su prašymu organizuoti žemės sklypų Užkanavės g. 29, Palangoje, rengimą, kad būtų suformuoti naudojami valstybinės žemės sklypai esamiems statiniams ir įrenginiams naudoti, tačiau Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, motyvuodama lėšų stygiumi, pasiūlė Švietimo ir mokslo ministerijai minimu klausimu kreiptis į Palangos miesto savivaldybės administracijos direktorių.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, jog problema nesprenžžiama, Užkanavės g. 29, Palangoje, esančių statinių ir įrenginių eksploatavimui reikalinga žemė nėra perduota VŠĮ „Vaikų poilsis“, dėl šios priežasties stringa galimi stovyklavietės atnaujinimo darbai, vaikams nesudaromos galimybės joje ilsėtis. Kontrolierė pažymėjo, jog vienos iš nedaugelio neprivatizuotų vaikų poilsiu galimų stovyklaviečių prie jūros naudojimas vaikų poilsio reikmėms stringa ne tik dėl lėšų stovyklavietės atnaujinimui, tačiau taip pat ir dėl vangiai sprendžiamo klausimo dėl žemės panaudos sutarties sudarymo.

Švietimo ir mokslo ministerija informavo vaiko teisių apsaugos kontrolierę, kad Palangos miesto savivaldybė 2009 ir 2011 metais kreipėsi į ministeriją su prašymu perduoti Kunigiškių stovyklavietę savivaldybei, tačiau vaiko teisių apsaugos kontrolieri pateiktoje informacijoje Palangos miesto savivaldybė neišsakė prašytos nuomonės apie galimybes šioje stovyklavietėje ilsėtis vaikams, nurodė, jog šios galimybės turi būti svarstomos su Švietimo ir mokslo ministerija.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, Kunigiškių vaikų stovyklavietės išsaugojimas ir pritaikymas vaikų poilsio poreikiams atitinka geriausius vaikų interesus, todėl turi būti imamasi visų veiksmų, kad poilsivietė būtų išsaugota vaikų poreikiams bei kuo greičiau pritaikyta vaikų poilsiu. Kontrolierė kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją, Nacionalinę žemės tarnybą prie Žemės ūkio ministerijos ir Palangos miesto savivaldybę, prašydama spręsti Kunigiškių stovyklavietės problemas.

5.11. VAIKO APSAUGA NUO NEIGIAMOS SOCIALINĖS APLINKOS ĮTAKOS

Vaiko sveikata, jo fizinė gerovė didelė dalimi priklauso ir nuo priemonių, leidžiančių jį apsaugoti nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos, efektyvaus taikymo. Sveiko gyvenimo būdo propagavimas ir vaikų švietimas – svarbios valstybės socialinės politikos ir veiklos kryptys.

5.11.1. Alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių vaikams prieinamumo mažinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, iš esmės pritardama Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 13, 178, 178(1), 180, 185(1), 224, 259(1), 266 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 185(6) straipsniu bei Kodekso 185(4) straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto Nr. XIP-745 ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 161 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-746 tikslui - mažinti alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių prieinamumą vaikams, stiprinti prevenciją ir kontrolę veiku, kurios skatina vaikus vartoti alkoholinius gėrimus

ir tabako gaminius, pateikė Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui pasiūlymus, nuomonę dėl kai kurių projektų Nr. XIP-745 ir Nr. XIP-746 nuostatų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė paminėjo, jog abejonių kyla dėl:

- Projekto Nr. XIP-745 1 straipsnio – siūlymo išskirti nepilnamečių iki 16 metų atstovų pagal įstatymą (tėvų, globėjų (rūpintojų) atsakomybę už nepilnamečių, nepriklausomai nuo minimalios amžiaus ribos, padarytus ATPK 178(1) straipsnyje „Jaunesnių kaip aštuoniolikos metų asmenų alkoholinių gėrimų vartojimas ar jų turėjimas“ ir 185(6) straipsnyje „Jaunesnių kaip aštuoniolikos metų asmenų tabako galinių rūkymas (vartojimas) ar turėjimas“ numatytus pažeidimus.

Siekiant teisinio reglamentavimo nuoseklumo ir aiškumo, paminėta, jog tikslinga iš esmės peržiūrėti tėvų (globėjų (rūpintojų) administracinę atsakomybę už nepilnamečių, nesulaukusių administracinės atsakomybės amžiaus, padarytus pažeidimus. Taip pat paminėtina, kad pagal šiuo metu galiojantį teisinį reglamentavimą, už nemažiau pavojingus nepilnamečių padarytus pažeidimus, pavyzdžiui, neteisėtą narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimą ar laikymą nedideliais kiekiais be tikslo parduoti ar kitaip platinti, taip pat narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą be gydytojo paskyrimo (ATPK 44 straipsnio 3 dalyje), administracinė atsakomybė taikoma nepilnamečių nuo 14 iki 16 metų atstovams pagal įstatymą.

- Projekto Nr. XIP-745 3 ir 7 straipsnių – siūlymo ATPK 178(1) straipsnyje „Jaunesnių kaip aštuoniolikos metų asmenų alkoholinių gėrimų vartojimas ar jų turėjimas“ ir 185(6) straipsnyje „Jaunesnių kaip aštuoniolikos metų asmenų tabako galinių rūkymas (vartojimas) ar turėjimas“ griežtinti ir nustatyti vienodą administracinę atsakomybę už šiuo straipsniuose numatytus pažeidimus tiek nepilnamečiams nuo 16 iki 18 metų, tiek nepilnamečių iki 16 metų atstovams pagal įstatymą, taip pat numatytų administracinių nuobaudų – baudų veiksmingumo, sprendžiant nepilnamečių alkoholio ar tabako vartojimo, jų elgesio ir žalingų įpročių problemas.

Vertinant siūlymą griežtinti administracinę atsakomybę už nepilnamečių alkoholinių gėrimų ar tabako gaminių vartojimą arba turėjimą, manytina, kad tik baudų taikymas nepilnamečiams ar jų atstovams pagal įstatymą nėra (negali būti) pakankamai veiksminga priemonė, jeigu vaikui (ir jo atstovams pagal įstatymą) nėra suteikiama reikalinga kvalifikuota pagalba. Nepilnamečių alkoholinių gėrimų vartojimas (turėjimas) ar tabako gaminių rūkymas (turėjimas) gali būti nulemtas tėvų (globėjų, rūpintojų) ir nepilnamečių tarpusavio santykių problemų ir pan., todėl galėtų būti svarstoma galimybė, kad už šiuos pažeidimus nepilnamečių atstovams pagal įstatymą galėtų būti taikomas įpareigojimas išklausti bendravimo su vaikais tobulinimo kursus.

- Projekto Nr. XIP-745 4 straipsnio (ATPK 180 straipsnis), kuriame siūloma numatyti, kad administracinė atsakomybė yra taikoma, jeigu nuperkamas ar kitaip perduodamas jaunesniam kaip 21 metų asmeniui, alkoholinis gėrimas, kurio tūrinė etilo koncentracija viršija 15 proc. Atsižvelgiant į straipsnio formuluotę, paminėta, jog nėra aišku kokiu pagrindu ir manytina nepagrįstai nėra diferencijuojama administracinė atsakomybė už alkoholinių gėrimų nupirkimą ar perdavimą nepilnamečiams asmenims. Siekiant teisinio reglamentavimo aiškumo ir nuoseklumo bei turint omenyje tai, kad siūloma asmenis administracinėn atsakomybėn traukti tik, jeigu nupirktų ar kitaip perduotų alkoholinių gėrimų tūrinė etilo koncentracija viršija 15 proc., pasiūlyta tikslinti Projekto XIP-745 4 straipsnio ir Projekto XIP-746 1 straipsnio nuostatas.

- Projekto Nr. XIP-745 ir Nr. XIP-746 nuostatų proporcingumo, ypač turint omenyje tai, kad administracinė ir baudžiamojo atsakomybė kyla asmenims nuo 16 metų amžiaus (išskyrus įstatyme numatytus atvejus). Abejotina, ar pagrįstai Projekto Nr. XIP-746 1 straipsnyje siūloma įtvirtinti tolygią baudžiamąją atsakomybę už vaiko įtraukimą girtauti ir vaiko įtraukimą rūkyti tabako gaminius (BK 161 straipsnio 1 dalis), taip pat baudžiamąją atsakomybę už vaiko nugirdymą, alkoholinio gėrimo nupirkimą, alkoholinio gėrimo perdavimą ir tabako gaminių nupirkimą ar tabako gaminių perdavimą (BK 161 straipsnio 2 dalis).

5.11.2. Informacijos, kurios prieinamumas ribojamas, teikimas nepilnamečiams

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, ataskaitiniais metais gavusi informaciją, jog vaikams galimai buvo siunčiamos trumposios (SMS) žinutės su alkoholio reklama (apie nuolaidas alkoholiniams gėrimams ir pan.), kreipėsi į didžiuosius prekybos centrus, prašydama imtis priemonių, jog, skleidžiant viešąją informaciją, ypač susijusią su alkoholiu, nebūtų pažeidžiamos vaiko teisės ir teisėti interesai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, jog informacijos apie alkoholį pateikimas vaikams vertintinas kaip netiesioginis siūlymas bei skatinimas vartoti alkoholį ir sudaro sąlygas vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimui. Skleidžiant viešąją informaciją vaikams, būtina atsižvelgti į vaiko teisę ir teisėtą interesą būti apsaugotu nuo neigiamos socialinės aplinkos. Prekybos centrai, informuodami trumposiomis (SMS) žinutėmis ir kitomis priemonėmis klientus apie akcijas, nuolaidas ir kt., turi užtikrinti, kad informacija apie alkoholį, kaip ir kita nepilnamečiams ribojama ir draudžiama viešoji informacija, nebūtų prieinama vaikams.

Taip pat kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, jog prekybos centrai, viešai platindami ar kitaip skelbdami informaciją, kurios prieinamumas ribojamas (draudžiamas) nepilnamečiams, privalo laikytis nustatytų teisės aktų reikalavimų, t. y. informaciją tinkamai pažymėti kaip tai nustatyta Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme bei Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos apraše, patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimu Nr. 1121.

5.12. SISTEMINIAI IR TEISINIAI VAIKO TEISIŲ APSAUGOS POKYČIAI

5.12.1. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai yra pagrindinė vaiko teisių ir interesų apsaugos, gynimo ir atstovavimo institucija vietos savivaldos lygmenyje, todėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje dėl skyrių veiklos gaunama didžioji skundų dalis.

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama apžvelgti ir apibendrinti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2011 metais atliktų tyrimų metu nustatytus savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumus, prisidėti prie vienodos praktikos formavimo sprendžiant bei užtikrinant tinkamą vaiko teisių įgyvendinimą, atliko apžvalgą, susistemino pastebėtas problemas bei trūkumus vaiko teisių apsaugos skyrių veikloje (*plačiau žr. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainėje, skyriuje „Vaiko teisių padėties vertinimas“, dalyje „Apibendrinimai/Tyrimai“*).

Dažniausiai pasitaikantys savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai:

- nepakankamas bendradarbiavimas su kitomis institucijomis bei nepakankamas vaiko šeimos situacijos ištyrimas (ne visuomet išnaudoja teisės aktais jiems suteiktas galimybes bei nepakankamai dėmesio skiria aktyviam, savalaikiam, kompleksiniam bendradarbiavimui su kitomis institucijomis (teisėsaugos institucijomis, asmens sveikatos priežiūros, švietimo įstaigomis, bendradarbiavimui tarpusavyje);

- netinkamai taikomos Civilinio kodekso ir kitų teisės aktų nuostatos, reglamentuojančios vaiko globos (rūpybos) organizavimą bei priežiūrą (pvz., neorganizuoja globos mažamečiui, kurio vienintelis tėvų patenka į įkalinimo įstaigą bausmei atlikti; dėl teistumo kreipiasi pavėluotai, t.y. jau priėmus teigiamą sprendimą dėl asmens tinkamumo būti globėju bei praėjus 6 mėnesiams nuo prašymo pateikimo globoti vaikus ir kt.), kiti trūkumai;

- netinkamas atstovavimas vaiko teisėms ir interesams teisme (teismui pateikiamos išvados nemotyvuotos, neišsamios, neatskleidžia teisiškai svarbių aplinkybių);
- turėdami informaciją apie galimai vartotą smurtą prieš vaiką, delsia arba visai nesikreipia į teisėsaugos institucijas dėl asmens patraukimo atsakomybėn;
- tinkamai neužtikrina vaiko teisės išsakyti savo nuomonę (pvz., bendraujama su vaikais girdint vienam iš tėvų, o vyksta ginčas tarp tėvų dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo; dalyvaudamas nagrinėjant bendravimo tvarkos ginčus, nesiaiškina vaikų norų dėl bendravimo su tėvu/motina, tik konstatuoja padėtį, kt.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė vaiko teisių apsaugos skyrių dėmesį į išdėstytas problemas dėl skyrių veiklos ir siūlė imtis priemonių, siekiant ateityje išvengti panašaus pobūdžio veiklos trūkumų, dėl kurių (gali būti) pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai.

Metodinę paramą vaiko teisių apsaugos skyriams teikiančiai Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai kontrolierė pasiūlė inicijuoti bei organizuoti seminarus vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojams, skatinti skyrius dalintis gerąja patirtimi su kolegomis kitose savivaldybėse, sprendžiant vaiko teisių apsaugos klausimus.

5.12.2. Rekomendacijos dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių teikiamų išvadų

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pastabas ir pasiūlymus Rekomendacijų dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių teikiamų išvadų projektui (toliau – Projektas), kuris buvo parengtas vadovaujantis kontrolierės siūlymu, suformuluotu 2011 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikus apibendrinimą dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių funkcijų civiliniame procese.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė Projekte aptarti ne tik išvadų teikimo aspektus, tačiau ir vaiko teisių apsaugos skyrių specialistų teises ir pareigas parengiant išvadas bei jų įgyvendinimo mechanizmus (pavyzdžiui, teisė lankytis šeimos gyvenamojoje vietoje, bendrauti su vaiku nedalyvaujant tėvams, reikalauti susitikimų su tėvais bei vaiku ir kt.), o taip pat aptarti bendradarbiavimo tarp skirtingų savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių (tais atvejais, kai tėvai gyvena skirtingose savivaldybėse) klausimus ir kiekvieno iš bendradarbiaujančių skyrių kompetencijos ribas.

Taip pat, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė aptarti teikiamas išvadas ne tik ieškinio bet ir ypatingą teisena nagrinėjamosiose bylose (pavyzdžiui, nepilnamečio emancipacijos, tėvų valdžios ribojimo, globos nustatymo ir globėjo skyrimo bei kt.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė papildyti Projektą nuostata, nustatančia vaiko teisių apsaugos skyriaus pareigą atkreipti tėvų dėmesį, kad trukdymas vaikui bendrauti su kartu negyvenančiu tėvu (motina), vertintinas kaip netinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas ir taikoma teisinė atsakomybė, bei nuostata, įpareigojančia vaiko teisių apsaugos skyrių išsiaiškinti, kaip tėvai supranta vaiko poreikius. Taip pat siūlė papildyti Projektą, numatant galimybę siūlyti konfliktuojantiems tėvams kreiptis į mediatorius.

5.12.3. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pavaldumo ir vietos savivaldybių administracijų struktūroje sprendimas

Kaip minėta ankstesnių ataskaitinių laikotarpių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaitose, savivaldybėse iki šiol egzistuoja ne tik skirtinga teisės aktų, susijusių su vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, taikymo praktika, bet skiriasi ir vaiko teisių apsaugos skyrių pavaldumas bei statusas (vieta) savivaldybių administracijų struktūrose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, nematydama vykdomosios valdžios iniciatyvų sprendžiant šį klausimą, dar 2011 metais kreipėsi į Vilniaus, Klaipėdos, Marijampolės ir Raseinių savivaldybių tarybas ir Vyriausybės atstovus apskrityse dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimo Nr. 1983 (su vėlesniais pakeitimais) „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų patvirtinimo“ nuostatų tinkamo įgyvendinimo.

2012 metais visų savivaldybių, išskyrus Marijampolės, tarybos buvo priėmusios sprendimus dėl savivaldybių administracijų struktūrų pakeitimo.

Marijampolės savivaldybės tarybai atsisakius įgyvendinti aukščiau minėto Vyriausybės nutarimo nuostatas ir pakeisti vaiko teisių apsaugos skyriaus pavaldumą, ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Vyriausybės atstovą Marijampolės apskrityje, prašydama inicijuoti procedūras, numatytas Savivaldybių administracinės priežiūros įstatymo 2 ir 4 straipsniuose. Kauno apygardos administracinis teismas, išnagrinėjęs Vyriausybės atstovo Marijampolės apskrityje skundą, jį patenkino ir įpareigojo Marijampolės savivaldybės tarybą pakeisti savivaldybės administracijos struktūrą. Marijampolės savivaldybės taryba Kauno apygardos administracinio teismo sprendimą apskundė Vyriausiajam administraciniam teismui, galutinis sprendimas dėl ginčo nepriimtas.

5.12.4. Vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkos koncepcija bei jos įgyvendinimo priemonių planas

Ataskaitiniu laikotarpiu Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino Vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkos koncepciją, kuri nenumato esminių institucinės sistemos pokyčių (išsamiau apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus siūlymus dėl vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkos kryptių ir konkrečių siūlymų rengiamai koncepcijai – vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2010 ir 2011 metų veiklos ataskaitose), kurie sudarytų galimybes spręsti institucinės sąrangos ir institucijų veiklos bei, tuo pačiu, vaiko teisių apsaugos efektyvumo problemas.

Patvirtinus minėtą Koncepciją, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė Vyriausybės nutarimo „Dėl Vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkos koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ projektą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su šiuo projektu (toliau – Priemonių planas), ataskaitiniais metais kreipėsi į Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetą, Lietuvos Respublikos Vyriausybę bei Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, atkreipdama dėmesį į kelis aspektus, susijusius su šio projekto įtaka Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. kovo 29 d. nutarimu Nr. XI-1954 patvirtintos Vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkos koncepcijos (toliau tekste – Koncepcija) įgyvendinimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad Koncepcijoje numatyta, jog nuo 2013 m. sausio 1 d. turėtų pradėti veikti pertvarkyta vaiko teisių apsaugos institucijų sistema, tačiau Priemonių plano parengimo terminas kelia pagrįstų abejonių dėl realių galimybių laiku, t. y. nuo 2013 m. sausio 1 d., įgyvendinti numatomą pertvarką. Dėl šios priežasties vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė įvertinti šią aplinkybę ir nustatyti tokius Priemonių plano įgyvendinimo terminus, kurie leistų užtikrinti tinkamą ir laiku užtikrintą Koncepcijos nuostatų įgyvendinimą.

Ne mažiau abejonių dėl Koncepcijos nuostatų įgyvendinimo pilna apimtimi vaiko teisių apsaugos kontrolierei sukėlė parengtas Priemonių plano projektas – jame buvo numatytos priemonės visoms Koncepcijoje numatytoms kryptims ir uždaviniams įgyvendinti, pavyzdžiui, nenumatytos priemonės, kuriomis bus įgyvendintos Koncepcijos nuostatos dėl Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos funkcijų organizuoti vaiko teisių apsaugos funkcijos įgyvendinimą ir kontrolę; atlikti lėšų, priskirtų vaiko teisių apsaugos ir asmens (šeimos) socialinių paslaugų funkcijoms, finansuojamoms iš valstybės biudžeto specialių tikslinių dotacijų savivaldybių biudžetams, savivaldybėse panaudojimo kontrolę; tobulinti socialinių paslaugų, teikiamų šeimai

ir vaikui, teisinę bazę, dalyvauti pretendentų į vaiko teisių apsaugos skyriaus vedėjo pareigas konkurso komisijos darbe ir kt.

Neaiškūs buvo ir projekto rengėjų argumentai, kodėl Priemonių plano projekte yra susiaurinamos Konceptijos nuostatos ir išskiriamos tik priemonės, stiprinančios tarpžinybinį bendradarbiavimą organizuojant vaiko globą (rūpybą), taip pat nenumatytos priemonės, leisiančios įgyvendinti Konceptijos 36.3 punktą, t. y. peržiūrėti savivaldybių kompetenciją, įpareigoti jas tobulinti socialinių paslaugų teikimo šeimai ir vaikui sistemą savivaldybėse, savivaldybės administracijos padalinių bendradarbiavimą, steigti mobiliąsias tarnybas, skatinti bendruomenių veiklą teikiant pagalbą šeimai ir vaikui, numatyti įstatymuose savivaldybių atsakomybę už netinkamą vaiko teisių apsaugos funkcijos atlikimą ir kt., taip pat nenumatytos priemonės, leisiančios tobulinti vaiko teisių apsaugos skyrių struktūrą (suteikti vaiko gerovę koordinuojančio ir įgyvendinančio savivaldybės administracijos struktūrinio padalinio statusą, išspręsti vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laiko klausimą, kt.).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat atkreipė aukščiau nurodytų institucijų dėmesį, kad teikiamame Priemonių plane nenurodyti teisės aktai, kuriuos reikėtų keisti, siekiant Konceptijos įgyvendinimo, o turint omenyje tai, kad teisės aktų projektų parengimas, derinimas ir priėmimas užtrunka tam tikrą laikotarpį, buvo akivaizdu, kad iki 2013 m. sausio 1 d. jie nebus priimti.

Iškilusias abejones dėl Konceptijoje siūlomos pertvarkos apimties efektyvumo vaiko teisių apsaugos kontrolierė išreiškė ir Priemonių plano svarstymo Seimo komitetuose metu, pabrėždama būtinybę stiprinti pagrindinę ir arčiausiai vaiko esančią grandį – savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrius. Kontrolierė atkreipė dėmesį, kad siūlomos Priemonių plano priemonės, nepaisant numatytų (tačiau dar nepaskirtų) finansinių lėšų kompiuterinei ir kitai organizacinei technikai įsigyti bei papildomiems 43 etatams steigti (esant 60 vaiko teisių apsaugos skyrių), nukreiptos į vykdomosios valdžios institucijų, susijusių su vaiko teisių apsauga, o ne į savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių, stiprinimą.

Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierė išreiškė abejonę, ar Priemonių plano projekte numatytos priemonės leis įgyvendinti Konceptijos tikslą (suformuoti nuoseklią ir koordinuotą vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą, užtikrinančią tinkamą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą ir jų atstovavimą), taip pat, ar bus įgyvendintas siekis perskirstyti valstybės ir savivaldybių institucijų atliekamas, su vaiko gerove ir vaiko teisių apsauga susijusias, funkcijas, tobulinti šių funkcijų administravimą.

Teikiant aukščiau nurodytus siūlymus dėl Priemonių plano tobulinimo buvo tikimasi, jog vykdomosios valdžios institucijos, įgyvendindamos savo įgaliojimus bei atlikdamos joms pavestas funkcijas, tinkamai įvertins Priemonių plane siūlomų priemonių efektyvumą ir atliks visas reikiamas Priemonių plano korekcijas, leisiančias pilna apimtimi ir laiku įgyvendinti Konceptijos tikslus ir nustatytas jos įgyvendinimo kryptis.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2012 m. spalio 27 d. nutarimu Nr. 1290 „Dėl Vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkos koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ patvirtino priemonių planą (su minimaliomis korekcijomis).

Įgyvendinant minėtą Vyriausybės nutarimą „Dėl Vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkos koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“, buvo parengtas Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos nuostatų projektas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtu Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimo Nr. 1114 „Dėl valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ projektu Nr. 12-3365-01 (toliau – Nuostatų projektas), pateikė bendro pobūdžio pastabas bei siūlymus dėl numatomo Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos (toliau – Tarnybos) veiklos teisinio reglamentavimo.

Atsižvelgiant į tai, kad Nuostatų projekte buvo numatomos iš esmės naujos Tarnybos funkcijos, kurios šiuo metu įstatymais priskirtos išimtinai savivaldybių vaiko teisių apsaugos

skyrių ar kitų institucijų kompetencijai, buvo siūlyta visų pirma atlikti jų įgyvendinimo užtikrinimui reikalingus teisinio reglamentavimo pakeitimus įstatyminiame lygmenyje (Civiliniame kodekse, Civilinio proceso kodekse, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ir kt.), ir tik vėliau įstatymų nuostatas detalizuoti poįstatyminiame teisės akte (Vyriausybės nutarime). Pavyzdžiui, pagal galiojantį teisinį reglamentavimą, įstatyminio lygmens teisės aktuose numatytas tik savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių dalyvavimas teismuose atstovaujant vaiko teises ir interesus, todėl įstatyminiame lygmenyje neįtvirtintus Nuostatų projekte siūlomų naujų Tarnybos funkcijų, jos negalės būti įgyvendinamos praktikoje. Ši pastaba galioja ir kitoms naujoms Tarnybos funkcijoms.

Naujai numatomų funkcijų realizavimui pasiūlyta papildyti Nuostatų projekto III skyrių „Tarnybos teisės“, taip pat buvo atkreiptas dėmesys, jog turi būti numatytos ir Tarnybos pareigos.

Atsižvelgus į suinteresuotų institucijų pastabas, patvirtintuose Tarnybos nuostatuose buvo atsisakyta funkcijų, kurios nenumatytos įstatyminio lygmens teisės aktuose. Tačiau šių (Konceptijoje numatytų) funkcijų įtvirtinimui reikalingų įstatymų pakeitimų projektai, vaiko teisių apsaugos kontrolierės žiniomis, nėra parengti.

5.12.5. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo tobulinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniais metais teikė pastabas ir pasiūlymus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2012 m. liepos 16 d. parengtam Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymo projektui (įstatymas išdėstomas nauja redakcija, naujasis pavadinimas – Lietuvos Respublikos vaiko apsaugos įstatymas) (toliau – Projektas).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, pritarinama Projekto rengėjų iniciatyvai tobulinti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, paminėjo, kad galiojančio pamatinio nacionalinio vaiko teisių apsaugos teisės akto nuostatos turėtų būti iš esmės peržiūrėtos ir išplėtos, atsižvelgiant į pokyčius vaiko teisių apsaugos srityje tarptautiniame bei nacionaliniame lygmenyje teisinio reglamentavimo ir (ar) praktinio įgyvendinimo srityse, bei atkreipė dėmesį į tai, kad priešingai, Projektu yra susiaurinamas tiek Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje, tiek šiuo metu galiojančiame Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme reglamentuota vaiko teisių apsaugos sritis, išskirtinį dėmesį skiriant vaiko socialinių teisių įgyvendinimo užtikrinimui ir socialinių paslaugų teikimui. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, jog vaiko teisių apsauga yra sudėtinė žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sritis ir negali būti suprantama tik kaip (sutapatinama su) vaiko socialinių teisių apsauga. Taip pat nurodė, jog nacionalinėje teisės sistemoje turi būti pamatinis įstatyminio lygmens teisės aktas, kuriame būtų įtvirtintos vaiko, kaip teisių subjekto (turėtojo) teisės, nustatyti jų užtikrinimo, įgyvendinimo ir apsaugos principai bei priemonės, o Projekte nuostatos dėl vaiko kaip teisių subjekto (turėtojo) nėra atspindėtos.

Vertinant Projektą buvo atkreiptas dėmesys į tai, jog Projekto rengėjai nurodė, kad paraleliai su šiuo Projektu bus peržiūrimi ir keičiami ir kiti galiojantys, susiję įstatymai (Civilinis kodeksas, Civilinio proceso kodeksas, Socialinių paslaugų įstatymas, Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas ir kt.), tačiau kartu su Projektu nebuvo pateikti lydimieji teisės aktai. Taip pat kartu su Projektu nebuvo pateiktas aiškinamasis raštas, iš kurio būtų žinomi Projekto rengėjų motyvai dėl siūlomų įstatymo pakeitimų, naujai reglamentuotų klausimų, laukiamų rezultatų ir pan. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad nurodyti dokumentai yra būtini, siekiant išsamiai ir objektyviai įvertinti Projektą bei galimus pokyčius vaiko teisių apsaugos srityje, priėmus esminius vaiko teisių apsaugos reglamentavimo pakeitimus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė iš esmės bendro pobūdžio pastabas Projektui:

1) Projekto pavadinime ir tekste vietoj vartojamos sąvokos „vaiko apsauga“, vartoti sąvoka „vaiko teisių apsauga“, atsižvelgiant į būtinybę nacionalinėje teisės sistemoje įtvirtinti vaiko teises;

2) tikslinti ir iš esmės tobulinti projekto 1 straipsnio nuostatas, reglamentuojančias įstatymo tikslą ir paskirtį. Buvo paminėta, jog projekto rengėjų nurodytas įstatymo tikslas neatspindi įstatymo turinio bei, jog siekiamas įtvirtinti įstatymo tikslas („nustatyti vaiko apsaugą užtikrinančių priemonių sistemą, kuri padėtų užtikrinti saugią, vaiko visapusiškam ir harmoningam vystymuisi tinkamą aplinką, kai šių sąlygų negali užtikrinti tėvai ar kiti atstovai pagal įstatymą“) atitinka Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas, pagal kurias valstybė turi prisiimti pareigas vaiko teisių įgyvendinimo ir užtikrinimo prielaidoms sukurti įvairiose srityse. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys ir į tai, jog vaiko teisių apsaugos sistema turi būti nukreipta ne tik į vaiko teisių pažeidimų ir (ar) jų pasekmių šalinimą, t. y. Projekte siūloma valstybės vaidmenį numatyti tik tada, kai tėvai ar kiti įstatyminiai atstovai negali užtikrinti saugios, vaiko visapusiškam ir harmoningam vystymuisi tinkamos apsaugos, bet į visų vaiko teisių užtikrinimą ir apsaugą, sąlygų sudarymą ir pagalbą vaikui savarankiškai naudotis ir įgyvendinti savo teises, taip pat pagalbą ir paramą įstatyminiams vaiko atstovams, siekiant didinti jų gebėjimus vaiko teisių apsaugos srityje, bei į reikiamų paslaugų (ne tik socialinių) infrastruktūros sukūrimą;

3) tobulinti Projekto 2 straipsnį, patikslinant šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintą sąvoką „vaiko apsauga“ ir išplečiant sąvokų sąrašą projekte vartojamomis ir naujomis sąvokomis;

4) tikslinti bei išplėsti Projekto 3 straipsnyje pateiktų principų sąrašą bei jų turinį;

5) Projekte išsamiau reglamentuoti visas vaiko, ypač atsidūrusio ypatingoje situacijoje, priklausančio labiausiai pažeidžiamoms grupėms teises, šių teisių įgyvendinimo mechanizmą bei valstybės įsipareigojimus (pareigas) dėl šių teisių įgyvendinimo. Taip pat projekte galėtų būti skirtas dėmesys savarankiškam vaiko teisių įgyvendinimui bei vaiko teisei savarankiškai kreiptis gynybos dėl pažeistų teisių;

6) atkreiptinas dėmesys į 16 straipsnio 1 dalies 5 punkto ir 18 straipsnio 2 dalies nuostatų neatitikimą. Abejotina, kad tik taikant atsakomybę tėvams (ir) ar vaikams už draudimo vaikui būti viešoje vietoje be pilnamečio asmens pažeidimą, bus pasiektas laukiamas rezultatas. Manytina, kad kiekvienu individualiu atveju turėtų būti priimamas sprendimas dėl atsakomybės ir (ar) pagalbos šeimai (vaikui) poreikio;

7) tikslinti ir išsamiau reglamentuoti vaiko atstovavimo galimybę, kai dėl objektyvių priežasčių nėra vaiko atstovų pagal įstatymą (Projekto 19 straipsnis), taip pat numatyti, kad vaikui atstovauti turėtų teisę savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyrius;

8) tikslinti ir išsamiau reglamentuoti atvejų nagrinėjimo procedūrą, užtikrinant tarpinstitucinį bendradarbiavimą (komandinį darbą) nuo informacijos apie vaiko teisių pažeidimą gavimo (nagrinėjimo) pradžios, siekiant užtikrinti kuo skubesnį atvejo išnagrinėjimą, sprendimų priėmimą bei įgyvendinimą, taip pat reikiamos pagalbos vaikui suteikimą ar pan.;

9) tikslinti Projekto 28 straipsnio 6 dalį, kadangi jos nuostatos neatitinka Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 9 straipsnio 1 dalies nuostatoms; taip pat 45 straipsnį, kadangi šio straipsnio pavadinimas neatspindi straipsnio turinio.

10) Projekte nėra skiriama reikiamo dėmesio vaikams aukoms, nukentėjusiems nuo netinkamo elgesio, smurto ir pan.;

11) tikslinti Projekto 49 straipsnio nuostatas, numatant, kad draudimas dirbti savanorytės pagrindais būtų taikomas bet kokiam darbui, nepriklausomai nuo darbo funkcijų vaikų socialinėse, sveikatos priežiūrose, sporto, švietimo, įstaigose, įmonėse ir organizacijose bei kitose įstaigose, įmonėse ir organizacijose, jeigu darbas tiesiogiai susijęs su vaikų auklėjimu, mokymu, priežiūra ar jų saugumo užtikrinimu. Taip pat svarstyti įtvirtinti pareigą įsadarbinti siekiančiam asmeniui pateikti dokumentą, jog jis nebuvo teistas už atitinkamas nusikalstamas veikas;

12) iš esmės tobulinti Projekto VIII skyrių „Institucijos, užtikrinančios vaiko apsaugą“, kadangi siūlomas įtvirtinti teisinis reglamentavimas neatspindi vaiko teisių apsaugą užtikrinančių institucijų sistemos, jų įgaliojimų vaiko teisių apsaugos srityje, kurie padėtų stiprinti ir vystyti tarpinstitucinį bendradarbiavimą įvairiuose lygmenyse ir veiklą vaiko teisių apsaugos srityje.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 24 d. nutarimu Nr. 330, socialinės apsaugos ir darbo ministru yra pavesta vaiko teisių apsaugos, o ne vaiko

gerovės valdymo sritis, turėtų būti koreguojama 51 straipsnio 1 dalies formuluotė. Ta pati pastaba, turint omenyje Vietos savivaldos įstatymo 7 straipsnio 22 punktą, taikytina ir Projekto 55 straipsnio 5 punktui.

Projekto rengėjams pasiūlyta plačiau aptarti kitų ministerijų funkcijas, atkreipiant dėmesį į Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos statusą institucijų sistemoje. Šiuo Projektu pasiūlyta pakeisti Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos sudarymo tvarką, numatant, jog Tarybai vadovauja Lietuvos Respublikos Vyriausybės (Ministro Pirmininko tarnybos) atstovas bei, jog Tarybos sudėtis ir nuostatai tvirtinami Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu. Taip pat pasiūlyta patikslinti Tarybos funkcijas ir nuorodas į kitus teisės aktus (53 straipsnio 3 dalies 4 punktas) bei atsisakyti kitų vaikų organizacijų (vaikų) atžvilgiu diskriminacinės nuostatos, suteikiančios teisę dalyvauti Taryboje tik vienai iš vaikų organizacijų – Lietuvos moksleivių parlamentui.

Atsižvelgiant į tai, kad Projekto 57 straipsnyje nurodytos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijos neatitinka specialiaame šio valstybės pareigūno veiklą reglamentuojančiame įstatyme nurodytų funkcijų (įstatymo rengėjai jas susiaurino), pasiūlyta šiame straipsnyje nurodyti, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą reglamentuoja Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas.

Taip pat Projekto rengėjams pasiūlyta Projekte įtvirtinti savivaldybių administracijų ir mokyklų vaiko gerovės komisijų įgaliojimus ir kt., kurie šiuo metu yra įtvirtinti Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme.

13) atkreipti dėmesį į straipsnių pavadinimų ir jų turinio dermę, vartojamas sąvokas bei atskirų straipsnių tarpusavio suderinamumą;

14) abejonių kelią Projekto rengėjų išskirta 14 metų amžiaus riba, su ja siejant tam tikrus įpareigojimus ar pan. vaiko atžvilgiu (pavyzdžiui, užtikrinamas moksleivių iki 14 metų užimtumas po pamokų bei atostogų prieinamumas ir kt.);

15) dauguma Projekto nuostatų orientuotos į vaiko socialinių teisių apsaugą (pavyzdžiui, 23, 26, 29-42 straipsniai), tačiau nėra aišku (žinoma) dėl kokių priežasčių yra siūloma šias, kituose teisės aktuose įtvirtintas nuostatas, perkelti (atkartoti) Įstatymo projekte. Atsižvelgiant į tai, svarstyti galimybė projekte taip pat nustatyti kitus vaikų teisių gynimo principus kitose srityse (švietimo, teisėsaugos, sveikatos priežiūros ir kt.).

5.13. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLOS REGLAMENTAVIMO POKYČIAI

Atskaitiniu laikotarpiu Lietuvos Respublikos Seime buvo svarstoma keletas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo projektų.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 ir 27 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (Nr. XIP-4561 ir jo vėlesnės redakcijos)

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atskaitiniais metais parengė bei Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetui pateikė Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 ir 27 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą (toliau – Projektas), kurio tikslas – sudaryti sąlygas vaiko teisių apsaugos kontrolieriui tinkamai įgyvendinti jam iškeltus veiklos tikslus bei uždavinius.

Siekiant efektyvaus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos funkcionavimo, optimalaus darbo organizavimo, siūlyta įstatyminiame lygmenyje įtvirtinti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pavadavimo galimybę, kadangi galiojančio įstatymo redakcijoje vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pavadavimas nebuvo numatytas. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus laikino nedarbingumo (ligos), komandiruotės, atostogų atvejais kiti įstaigos darbuotojai, pagal

jiems nustatyta kompetenciją, neturi parašo bei sprendimų įstaigos veiklos klausimais teisės, o tai trikdo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos darbą ir daro tiesioginę įtaką įstaigos ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos darbui bei veiklos efektyvumui.

Taip pat Projekte siūlyta suteikti vaiko teisių apsaugos kontrolieriui teisę kreiptis į teismą dėl tarnautojų tarnybinės veiklos įvertinimo ir/ar sprendimų atsisakyti skirti darbuotojui (-ams) drausminę nuobaudą pagrįstumo ir teisėtumo, kai vaiko teisių apsaugos kontrolierius atlikto tyrimo metu nustatė vaiko teisių pažeidimus bei teisę siūlyti Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijai įvertinti, ar pareigūnas nepažeidė Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo, atkreipiant dėmesį į tai, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus, kaip ir Seimo kontrolierių, pareigybė yra įsteigta Konstitucijos 73 straipsnio pagrindu, Seimo kontrolieriams ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriui keliami tokie patys tikslai – ginti žmogaus teises (pagal skirtingas amžiaus grupes ir subjektus, galimai jas pažeidžiančius), tačiau šiems valstybės pareigūnams suteiktų įgaliojimų (teisių) apimtys yra skirtingos. Pagal Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymą, vaiko teisių apsaugos kontrolierius, tirdamas skudus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo ir biurokratizmo vaiko teisių apsaugos srityje bei kitų vaiko teisių pažeidimų ir iškėlęs drausminės ar tarnybinės atsakomybės klausimą vaiko teises pažeidusiems asmenims ir/ar nustatęs biurokratizmo ar piktnaudžiavimo atvejus, neturi teisės kreiptis į teismą dėl kompetentingų institucijų sprendimų dėl tarnautojų tarnybinės veiklos įvertinimo ir/ar sprendimų atsisakyti skirti darbuotojui (-ams) drausminę nuobaudą pagrįstumo ir teisėtumo. Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolieriui nesuteikta teisė siūlyti Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijai įvertinti, ar pareigūnas nepažeidė Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo.

Lietuvos Respublikos Seimas 2012 m. rugsėjo 25 d. priėmė Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 ir 27 straipsnių papildymo įstatymą Nr. XI-2229, papildydamas įstatymo 12 straipsnio 1 dalį 16 punktu, kuriame numatyta, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius turi teisę siūlyti Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijai įvertinti, ar asmuo, dirbantis valstybės tarnyboje, nepažeidė Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo, bei papildydamas 27 straipsnį 3 dalimi, kurioje numatyta, kad, kai vaiko teisių apsaugos kontrolierius atostogauja arba dėl kitų priežasčių (ligos, komandiruotės, nėštumo, gimdymo, vaiko priežiūros ir pan.) negali eiti savo pareigų, Seimo valdybos sprendimu jį pavaduoja Seimo kontrolierius arba lygių galimybių kontrolierius, arba Seimas nustatytam terminui į šias pareigas skiria asmenį, atitinkantį vaiko teisių apsaugos kontrolieriui keliamus reikalavimus.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 5 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas (Nr. XIP-2662 ir vėlesnės jo redakcijos)

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos bei Žmogaus teisių komitetams pateikė nuomonę dėl Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 5 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projekto (XIP-2662), kuriuo buvo siūloma išplėsti vaiko teisių apsaugos kontrolieriui keliamų reikalavimų sąrašą, numatant, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriumi galėtų būti skiriamas ir teisinio išsilavinimo neturintis (turintis psichologijos, sociologijos išsilavinimą) asmuo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė nuomonę, jog nėra tikslinga keisti suformuotą praktiką bei numatyti, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriumi galėtų būti skiriamas asmuo neturintis teisinio išsilavinimo. Atsižvelgiant į išimtinį, asmeninį vaiko teisių apsaugos kontrolieriui suteiktą įgaliojimą, jo kompetencijai priskirtų veiksmų pobūdį bei vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos sudėtingumą ir atsakingumą, tinkamam vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijų įgyvendinimui, darbo kokybės užtikrinimui yra būtina teisininko profesinė kvalifikacija (išsilavinimas ir ne mažesnė kaip 10 metų teisinio arba teisinio pedagoginio darbo patirtis).

Vertinant įstatymo projekto rengėjo siūlymą buvo išsakyta abejonė dėl siūlymo pagrįstumo, turint omenyje tai, jog visiems atitinkamose žmogaus teisių gynimo srityse dirbantiems žmogaus teisių gynėjams – kontrolieriams, kurių pareigybės įsteigtos vadovaujantis Konstitucijos 73 straipsniu – Seimo kontrolieriui, lygių galimybių kontrolieriui, vaiko teisių apsaugos kontrolieriui yra nustatytas ir taikomas teisinio išsilavinimo reikalavimas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį ir į tai, jog Lietuvos Respublikos Seimui 2009 m. liepos 15 d. priėmus Visuomenės informavimo įstatymo 49 straipsnio pakeitimą, reikalavimas turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą buvo įtvirtintas ir žurnalistų etikos inspektoriui.

Vertinant projekto rengėjų siūlymą, buvo atkreiptas dėmesys į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslą bei įgaliojimus, kurie yra susiję su konstitucinių vertybių – vaiko teisių ir teisėtų interesų – užtikrinimu.

Seimo Teisės ir teisėtvarkos bei Žmogaus teisių komitetams adresuotame kreipimesi buvo paminėta, jog vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pavesta kontroliuoti ir prižiūrėti, kaip yra įgyvendinamos Konstitucijos, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, Europos Sąjungos teisės aktų, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, nuostatos Lietuvoje; teikti pasiūlymus dėl priemonių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugai pagerinti, dėl galiojančių teisės aktų pakeitimo ir naujų teisės aktų priėmimo bei politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, formavimo bei įgyvendinimo; informuoti kompetentingas institucijas apie teisės aktų pažeidimus arba teisės (administracinių) aktų trūkumus, prieštaravimus ar spragas; pradėti tyrimus savo iniciatyva bei tirti pareiškėjų skundus dėl fizinių ir juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos (manoma, kad pažeidžiamos) ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, taip pat skundus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo vaiko teisių apsaugos srityje; kt. Taip pat, jog savo veikloje vaiko teisių apsaugos kontrolierius, be kitų principų, privalo vadovautis teisėtumo ir teisingumo principais (Įstatymo 3 straipsnis), įpareigojančiais vaiko teisių apsaugos kontrolierių savo veikloje vadovautis Konstitucija, tarptautinėmis sutartimis ir susitarimais, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ir kitais įstatymais bei teisės aktais, teisės principais. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus vertinimai bei priimami sprendimai yra (turi būti) grindžiami teisiniu nustatytų faktinių aplinkybių įvertinimu.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (Nr. XIP-4277)

Ataskaitiniais metais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė, kartu su Seimo ir lygių galimybių kontrolieriais, kreipėsi į Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pavaduotoją Č. Juršėną, Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių, Teisės ir teisėtvarkos, Žmogaus teisių, Informacinės visuomenės plėtros, Socialinių reikalų ir darbo bei Švietimo ir mokslo komitetus dėl Seimo statuto 206 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (XIP-4269), Seimo kontrolierių įstatymo 9 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (XIP-4276), Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 15 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (XIP-4272), Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (XIP-4277) ir Visuomenės informavimo įstatymo 47 ir 49 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto (Nr. XIP-4282). Kontrolieriai išsakė nuomonę, jog nepritaria siūlomam teisiniam reglamentavimui, t. y. jog Seimui priėmus nutarimą nepritarti metinei valstybės institucijos veiklos ataskaitai, institucijos vadovas būtų atleidžiamas iš užimamų pareigų, kadangi šios nuostatos gali prieštarauti konstituciniam teisinės valstybės principui ir Konstitucijos 75 straipsniui bei Seimo atstovų prašę nepritarti nurodytiems projektams.

Seimo kontrolierių įstatymo 9 straipsnyje, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 15 straipsnyje, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 8 straipsnyje, Visuomenės informavimo įstatymo 49 straipsnyje įtvirtinti atitinkamai kontrolierių ir žurnalistų etikos inspektoriaus įgaliojimų pasibaigimo pagrindai, vienas iš jų įtvirtintas Konstitucijos 75

straipsnyje – nepasitikėjimo pareiškimas. Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 5 punktą Seimas gali skirti ir atleisti Seimo, lygių galimybių ir vaiko teisių apsaugos kontrolierius bei žurnalistų etikos inspektorių laikydamasis Konstitucijoje ir/arba įstatymuose nustatytos skyrimo ir atleidimo tvarkos bei remdamasis Konstitucijoje ir/arba įstatymuose numatytais atleidimo pagrindais.

Bendrame Seimo, lygių galimybių ir vaiko teisių apsaugos kontrolierių kreipimesi paminėtina, jog įstatymo nustatytam terminui įstatymų leidėjo paskirtų minėtų pareigūnų įgaliojimai tęsiasi tol, kol atsiranda įstatyme nustatyti pagrindai, dėl kurių šie pareigūnai apskritai negali eiti savo pareigų, ir Seimas juos atleidžia iš pareigų (Konstitucijos 67 straipsnio 5 punktas) arba kol Seimas pareiškia nepasitikėjimą savo paskirtais pareigūnais (Konstitucijos 75 straipsnis). Taip pat išsakyta nuomonė, kad įstatymų leidėjas, įstatymais nustatęs nurodytų pareigūnų įgaliojimų trukmę, neturi teisės nustatyti bet kokių šių pareigūnų atleidimo iš pareigų pagrindų nepasibaigus įgaliojimų terminui bei, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją gali nustatyti tik tokius Seimo kontrolieriaus, lygių galimybių kontrolieriaus, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ar žurnalistų etikos inspektoriaus atleidimo iš pareigų nepasibaigus jų įgaliojimų laikui pagrindus, dėl kurių pobūdžio bet kuris iš šių pareigūnų negali eiti savo pareigų (Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucijos 75 straipsnyje nustatyta ypatinga parlamentinė procedūra, nepasitikėjimas pareigūnui gali būti pareikštas tik visų Seimo narių balsų dauguma, bei turint omenyje projektų rengėjų nurodytas projektų rengimą paskatinusias priežastis, projektų tikslus ir uždavinius – užtikrinti efektyvią parlamentinę kontrolę, numatant, kad Seimui nepritarus vadovo, kurį paskyrė į pareigas, arba kurio paskyrimui reikalingas Seimo pritarimas, pateiktai metinės veiklos ataskaitai, valstybės institucijos vadovas būtų atleidžiamas iš užimamų pareigų – buvo atkreiptas dėmesys, jog Seimas turi galimybę vykdyti parlamentinę kontrolę bei įvertinti atitinkamo valstybės pareigūno veiklą, išreikšdamas nepasitikėjimą.

Kreipimesi taip pat buvo atkreiptinas dėmesys į konstitucinį teisinės valstybės principą, suponuojantį teisinį tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą bei pažymėta, kad kiekvienas iš nurodytų valstybės pareigūnų - Seimo kontrolierius, lygių galimybių kontrolierius, vaiko teisių apsaugos kontrolierius, žurnalistų etikos inspektorius – tam, kad galėtų tinkamai vykdyti savo funkcijas, privalo turėti veiklos laisvės, savarankiškumo ir nepriklausomumo garantijas. Šiems pareigūnams turi būti garantuotas nepriklausomumas nuo valstybės ir savivaldybių institucijų, pareigūnų ir kitų asmenų, galimybė, pagal kompetenciją, veikti savarankiškai ir nedarant jiems jokio politinio, ekonominio, psichologinio, socialinio spaudimo ar kitokio neteisėto poveikio, kuris galėtų turėti įtakos jų sprendimams.

Taip pat atkreiptas dėmesys į tai, kad pritarus projektų rengėjų siūlymui ir įtvirtintinus naują Seimo, lygių galimybių, vaiko teisių apsaugos kontrolierių arba žurnalistų etikos inspektoriaus atleidimo pagrindą, t.y. sudarius galimybę Seimo paprastai daugumai atleisti valstybės institucijos vadovą nepritarus metinei veiklos ataskaitai, būtų sudarytos prielaidos atsirasti teisiniam netikrumui nepriklausomų žmogaus teisių gynimo institucijų sistemoje, būtų pažeisti pamatiniai šių pareigūnų veiklos laisvės, savarankiškumo ir nepriklausomumo principai.

VI. BENDRADARBIAVIMAS IR KITA VEIKLA

Įgyvendindama Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo nuostatas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė bendradarbiauja su Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių institucijomis, įstaigomis bei organizacijomis, taip pat su tarptautinėmis organizacijomis bei kitais fiziniais ir juridiniais asmenimis.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos atstovai dalyvauja Respublikos Prezidento, Seimo, Vyriausybės, valstybės ir savivaldybių įstaigų, įmonių, organizacijų bei kitų asmenų organizuojamuose posėdžiuose, pasitarimuose, taip pat komisijų ir darbo grupių veikloje, kai

svarstomi klausimai, susiję su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga ir pareiškia savo nuomonę.

Su Lietuvos Respublikos Seimu

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir (ar) jos patarėjai dalyvavo ir pasisakė (teikė nuomonę) Žmogaus teisių komiteto, Socialinių reikalų ir darbo, Teisės ir teisėtvarkos komiteto bei kitų komitetų organizuojuose pasitarimuose, diskusijose, posėdžiuose ir klausymuose, svarstant teisės aktų projektus (Įstatymo dėl Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimo projektą Nr. XIP-4823, Baudžiamojo kodekso 7, 8, 60, 95, 151, 151(1), 152(1), 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 100(1), 100(2), 152(1) ir 252(1) straipsniais ir kodekso papildymo įstatymo projektą Nr. XIP-4796, Baudžiamojo proceso kodekso 9, 154, 186, 280, 283 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso priedo papildymo įstatymo projektą Nr. XIP-4797, Operatyvinės veiklos įstatymo 9 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-4798, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 5 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIP-2662, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIP-4277, dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos Trečiojo papildomo protokolo dėl skundų procedūros pasirašymo ir ratifikavimo, Darbo kodekso 179 straipsnio 2 dalies pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIP-2660, dėl teismų sprendimų vykdymo teisinio reglamentavimo tobulinimo) bei kitus su vaiko teisių apsaugos problemomis bei jų sprendimu susijusius klausimus.

Taip pat buvo dalyvauta Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisijos pasitarimuose bei klausymuose, skirtuose aptarti priemones geresnei vaiko teisių apsaugai užtikrinti (dėl vaikų piktnaudžiavimo alkoholiu ir psichoaktyviosiomis medžiagomis, dėl padėties romų tabore ir dėl narkomanijos prevencijos bei narkotikų užkardymo, dėl savivaldybių vaiko gerovės komisijų darbo, įgyvendinant Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo nuostatas).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo Lietuvos Respublikos Seime sudarytos parlamentinės darbo grupės „Už vaiko teises“ posėdžiuose, teikė šios grupės nariams informaciją apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įvairiais laikotarpiais teiktus siūlymus dėl vaiko teisių padėties gerinimo ir kt., dalyvavo šios parlamentinės grupės rengiamuose individualių atvejų nagrinėjimuose ir aptarimuose.

Su Lietuvos Respublikos Vyriausybe

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo Ministro Pirmininko sudarytose darbo grupėse:

- Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos ratifikavimo ir Konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje galimybėms išnagrinėti;
- Pasiūlymams dėl nesimokančių vaikų nustatymo ir paieškos parengti.

Su Teisingumo ministerija ir jai pavaldžiomis įstaigomis

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir jos patarėjai dalyvavo Teisingumo ministerijos organizuojuose pasitarimuose dėl:

- Tėvų ir teisėtų vaiko atstovų teisės gauti informaciją apie asmens, gyvenančio kartu su vaiku, teistumą už nusikaltimus vaiko seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumo problemos sprendimo (pasitarimas surengtas Seimo Žmogaus teisių komiteto ir kontrolierės kreipimosi pagrindu).

Taip pat dalyvauta:

- Nepilnamečių justicijos programos valdymo komiteto darbe.
- Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose organizuotame pasitarime dėl šioje įstaigoje esančių nepilnamečių mokymo organizavimo problemų.

Su Švietimo ir mokslo ministerija

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo švietimo ir mokslo ministro sudarytos darbo grupės siūlymams dėl tėvų, mokinių ir mokytojų teisių ir pareigų santykio suderinimo parengti posėdyje.

Su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir jos patarėjai dalyvavo Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos darbe.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjas dalyvavo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje vykusiame pasitarime dėl nevykdomų teismų sprendimų, susijusių su vaikų gerove, alimentų išieškojimu.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo ir darė pranešimą Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje organizuotame susitikime, kuriame buvo aptartos Europos ekspertų grupės parengtos Bendrosios Europos Gairės dėl perėjimo nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų. Susitikimo metu buvo pristatyta tarptautinė ir Lietuvos praktika, kryptys dėl globos sistemos bei finansavimo mechanizmų pokyčių, pereinant nuo institucinės globos prie bendruomeninių paslaugų sistemos.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo Socialinės apsaugos ir darbo ministro sudarytoje darbo grupėje dėl valstybinių socialinės globos įstaigų neįgaliesiems pertvarkymo galimybių įvertinimo bei teikė siūlymus Neįgalių suaugusių asmenų, neįgalių vaikų bei kilusių be tėvų globos vaikų socialinės globos namų deinstitutionalizacijos strateginių gairių projektui.

Su Sveikatos apsaugos ministerija

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo:

- Sveikatos apsaugos ministro sudarytos tarpžinybinės darbo grupės sutrikusio vystymosi kūdikių namų veiklos ir finansavimo modelio projektui parengti posėdyje.

- Sveikatos apsaugos ministro sudarytoje darbo grupėje renginio „Kai mūsų širdys plaka išvien“ parengiamiesiems darbams koordinuoti.

Su Vidaus reikalų ministerija

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo vidaus reikalų ministro sudarytoje darbo grupėje Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės organizavimo bei koordinavimo sistemai tobulinti.

Su savivaldybėmis

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė su patarėjais lankėsi:

- Kauno rajono savivaldybės administracijoje Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuotame pasitarime vaiko teisių apsaugos klausimais.

- Varėnos rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriuje, susitiko su Varėnos rajono savivaldybės mero pavaduotoju Vidu Mikalausku. Taip pat kitose savivaldybėse, aiškinantis situaciją dėl gautų pranešimų apie vaiko teisių pažeidimus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo:

- Vilniaus miesto savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriaus organizuotame Vilniaus regiono vaiko teisių apsaugos skyrių atstovų ir prokuratūros atstovų pasitarime. Pasitarimo metu buvo aptarti vaiko teisių apsaugos skyrių atstovavimo vaiko interesams baudžiamajame procese, bendradarbiavimo ir kiti su vaiko teisių apsauga susiję klausimai.

- IX respublikiniame Vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) darbuotojų seminare-sąskrydyje „Vaiko globos šeimoje populiarinimo ir gerosios patirties apie globą šeimoje sklaida“. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjas pristatė atliktą savivaldybių

administracijų vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumą, vykdant vaiko teisių apsaugą, analizę.

Su kitomis institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai ataskaitiniais metais dalyvavo:

- Ryšių reguliavimo tarnybos rengto Saugesnio interneto projekto Valdymo grupės posėdžiuose.
- Vilniaus universiteto vykdomo tyrimo „Kriminalinės justicijos recepcija visuomenėje“ diskusinėje grupėje kriminalinės justicijos tema.
- Lietuvos radijo ir televizijos komisijos kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetu surengtoje apskritojo stalo diskusijoje dėl televizijos laidose skleidžiamos informacijos neigiamo poveikio nepilnamečiams.

Su nevyriausybinėmis organizacijomis

- Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) Vilniaus biuras kartu su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ataskaitiniais metais vykdė Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai finansuojamą projektą „Pagalba vaikui ir jo šeimai: specialistų tarpkultūrinės kompetencijos didinimas“ (toliau – Projektas). Įgyvendinant Projekto veiklas, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai 10-e mokymų skaitė pranešimus „Teisiniai vaiko teisių apsaugos aspektai“. Mokymais buvo siekiama didinti specialistų – savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojų, socialinių darbuotojų, policijos pareigūnų ir kt. – kompetencijas bei stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, suteikti papildomų teisinių žinių apie vaiko teisių apsaugą tarpkultūriniame kontekste, iškilus poreikiui spręsti atitinkamas problemas praktikoje.
 - Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir jos patarėjas susitiko su VšĮ „SOTAS“ direktore P. Fertoli bei šios įstaigos atstovėmis L. Gvaldaite, E. Basyte ir N. Ginkiene. Susitikimo metu buvo aptartos VšĮ „SOTAS“ vykdomos veiklos bei įgyvendinami projektai vaikų globos, įvaikinimo, darbo su socialinės rizikos šeimomis ir kitose srityse, vaikų padėtis Lietuvoje, pagrindiniais iššūkiais bei problemomis.
- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai taip pat dalyvavo:
- Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto ir visuomeninės organizacijos Lietuvos Caritas organizuotoje diskusijoje „Ar saugu gyventi Lietuvoje? Prekybos žmonėmis problematika: tarpžinybinio bendradarbiavimo iššūkiai“.
 - Visuomeninės iniciatyvos „Saugok save“ organizuotame renginyje „Nacionalinis tėvų forumas apie vaikų sveikatos stiprinimo politikos įgyvendinimą“.
 - Paramos vaikams centro organizuotoja konferencijoje „Apsaugokime ankstyvąją vaikystę“, skaitė pranešimą apie vaiko teisių padėties realijos ir ateities lūkesčiai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos kartu su kitomis institucijomis organizuotos konferencijos

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas, Lietuvos Respublikos odontologų rūmai, Norvegijos Karalystės ambasada ir Švedijos Karalystės ambasada organizavo tarptautinę konferenciją „Odontologo vaidmuo vaiko teisių apsaugoje: geroji praktika“. Konferencija organizuota siekiant atkreipti dėmesį į odontologo vaidmenį vaiko teisių apsaugos sistemoje, jo galimybes pastebėti ir atpažinti vaiko teisių pažeidimus (vaiką patiriantį smurtą, kenčiantį nuo nepriežiūros ir pan.), sustiprinti valstybės ir savivaldybių institucijų bendradarbiavimą su odontologais bei odontologų kompetenciją ir atsakomybę vaiko teisių apsaugos srityje, siekiant užtikrinti, kad būtų pastebėti ir kompetentingoms institucijoms žinomi visi vaikai, kurių teisės ir interesai pažeidžiami.

Tarptautinis bendradarbiavimas

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Briuselyje vykusiame Europos vaikų ombudsmenų tinklo (*European Network of Ombudspersons for Children – toliau ENOC*) biuro susitikime 2012 metų ENOC veiklai aptarti. Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierė Europos Tarybos kvietimu dalyvavo Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos išvažiujamuosiuose posėdžiuose, vykusiuose Airijoje, Prancūzijoje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir (ar) patarėjai dalyvavo:

- Estijos teisingumo kanclerio organizuotame Lietuvos, Latvijos ir Estijos ombudsmenų susitikime vaiko teisių apsaugos ir bendradarbiavimo klausimams aptarti;
- ENOC Biuro susitikime Varšuvoje (Lenkijoje), kuriame buvo aptarti pasirengimo ENOC Generalinei Asamblėjai ir kiti tinklo veiklos klausimai bei Europos Jaunųjų Patarėjų Tinklo (ENYA) atstovų diskusijose vaikų institucinės globos ir nepilnamečių justicijos klausimais;
- Eurochild 9-ojoje kasmetinėje konferencijoje, organizuotoje kartu su Nacionaliniu tinklu vaikams, „Vaikų, esančių alternatyvioje globoje, teisių propagavimas Europoje“, skaitė pranešimą apie vaikų globos sistemos iššūkius Lietuvoje;

Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai dalyvavo kituose tarptautiniuose renginiuose: konferencijose, seminaruose, mokymuose, apskritojo stalo diskusijose, kurių metu dalinosi Lietuvos patirtimi vaiko teisių apsaugos srityje bei sėmėsi kitų šalių gerosios praktikos šioje srityje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Lietuvoje:

- susitiko su Švedijos ambasadore J. E. Cecilia Ruthstrom-Ruin ir pirmuoju sekretoriumi Andreas Norman. Susitikimo metu buvo aptartos Švedijos ambasados ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bendradarbiavimo galimybės ir kryptys, taip pat Lietuvos vaiko teisių apsaugos padėtis ir jos pokyčiai, pagrindinės problemos ir galimi jų sprendimo būdai;
- dalyvavo Jungtinės Karalystės ambasados ir Žmogaus teisių koalicijos surengtoje apskrito stalo diskusijoje dėl Lietuvos vertinimo pagal Jungtinių Tautų visuotinės periodinės peržiūros mechanizmą. Diskusijos metu buvo aptarti institucinės žmogaus teisių apsaugos sistemos Lietuvoje, netolerancijos atskirų visuomenės grupių atžvilgiu ir kiti klausimai;
- susitiko su Norvegijos ambasadoriumi J.E. Leif Arne Ulland. Susitikimo metu buvo aptartos Lietuvos ir Norvegijos institucijų, dirbančių su vaikais bendradarbiavimo galimybės bei kryptys. Taip pat buvo aptartos sritys, kuriose giminingos institucijos galėtų bendradarbiauti bei keistis gerąja praktika, siekiant kuo efektyviau užtikrinti vaikų teises.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje įvykę susitikimai

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniais metais lankėsi Globali iniciatyva psichiatrijoje ekspertė iš Vengrijos, aptarta vaikų globos situacija Lietuvoje.

Vizitai vaikų įstaigose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė bei jos patarėjai ataskaitiniais metais lankėsi Vilniaus Antakalnio vaikų socialinės globos namuose, Vaiko ir motinos globos namuose „Užuovėja“, Vilniaus Žolyno socialinės globos namuose, Valkininkų vaikų globos namuose „Spengla“, vaikų socializacijos centre „Širvėna“, Vilniaus „Vilnios“ pagrindinėje mokykloje, Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje – pataisos namuose. Išvykų metu buvo susipažinta su įstaigų vykdoma veikla, tikslais, darbo metodais bei organizavimo aspektais, aptartos vaikų elgesio problemos, jų neformalus ugdymas, užimtumas ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo 61 Lietuvoje vykusiame renginyje (konferencijose, seminaruose, diskusijose ir kt.).

Renginiai vaikams

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kaip ir ankstesniais ataskaitiniais metais, dalyvavo ENOC (Europos vaikų ombudsmenų tinklo) organizuojamame projekte ENYA veikloje.

2009 metais įvykusio ENOC metinio susitikimo metu, vadovaujantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 12 straipsnio nuostatomis, buvo bendrai pritarta idėja įtraukti jaunos aktyvius vaikus į ENOC veiklą. 2010 metais idėja buvo įgyvendinta ir buvo įsteigtas tarptautinis ENYA Forumas, kuriame kiekvienos ENOC organizacijos šalies narės atstovai – vaikai diskutuoja iš anksto vaikų ombudsmenų pateiktomis temomis. Kiekviena šalis narė skiria savo įstaigos atstovus, kuriems tenka atitinkamos pareigos Forumo veikloje, t.y. Forumo priežiūra (temų moderavimas, diskusijos vertinimas ir vaikų skatinimas dalyvauti pokalbiuose); pokalbių stebėseną (pokalbių turinio priežiūra siekiant išvengti įžeidžiančių ar netinkamų komentarų, „jautrių“ vaikams temų diskusijų ir pan.); pokalbių temų apibendrinimas bei prezentacijos ruošimas kartu su Forumo dalyviais; nepilnamečių dalyvių palyda į Forumo dalyvių susitikimą sutartoje šalyje ir kt.

Forumo veikla pagrįsta iniciatyvos ir vaikų savanoriškumo principu. Siekiama, jog Forumo veikloje dalyvautų tik vaikai, tarp jų ir vaikai iš labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių, turintys savo nuomonę bei galintys patarti suaugusiems.

2012 metais ENYA forume buvo pasirinktos dvi diskusijų temos – vaikų, gyvenančių globos įstaigose bei linkusių nusikalsti vaikų problemos.

ENYA forumo dalyviai tris mėnesius diskutavo jiems ENOC darbo grupės paruoštomis temomis ir vėliau jas pristatė vaikų ombudsmenams ENOC metinio susitikimo metu. Lietuvą šiame susitikime atstovavo Vilniaus licėjaus bei Klaipėdos „Danės“ vaikų globos namų atstovės.

Po to, kai jaunieji Forumo dalyviai susitiko su vaikų ombudsmenais ir pateikė savo pastebėjimus dėl situacijos globos įstaigose bei išreiškė savo nuomonę šiais svarbiais klausimais, vaikų ombudsmenų suburta darbo grupė, atsižvelgdama į Europos Tarybos rekomendacijas dėl vaikų, gyvenančių globos įstaigose (2005) ir Jungtinių Tautų alternatyvios vaikų globos gaires, pateikė ENOC rekomendacijas dėl vaikų, augančių globos įstaigose. Pagrindinis dėmesys buvo atkreiptas į būtinybę imtis visų įmanomų priemonių, kad vaikai nebūtų paimti iš šeimos. Ombudsmenai taip pat atkreipė dėmesį į tai, jog priimami sprendimai turi atitikti vaiko realius poreikius ir turi būti priimami tik po to, kai yra tinkamai įvertinta vaiko situacija. Taip pat dėmesys buvo atkreiptas į tai, jog būtina atsižvelgti į vaiko nuomonę visais vaiko apgyvendinimo globos įstaigoje etapais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su VšĮ kultūros ir švietimo centru Vilniaus mokytojų namais organizavo tradicinę specialiųjų mokyklų ir pensionatų auklėtinių darbų Atvelykio mugę-parodą „Angelų vaikai – su meile Jums”.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Egidijus Bičkauskas kartu su Plytinės kartodromu bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga organizavo Lietuvos vaikų globos namų ir socializacijos centrų auklėtinių kartingo varžybas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, siekdama plėtoti bendradarbiavimą su Lietuvos Moksleivių sąjunga ir prisidėti prie jos vykdomų veiklų, ataskaitiniais metais tapo Lietuvos Moksleivių sąjungos 2012 m. pradėtos vykdyti socialinės reklamos kūrimo programos „IŠPILK“ partnere. Socialinės akcijos metu 7-12 klasių Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai buvo raginami aktyviai dalyvauti programos „IŠPILK“ veiklose, nes aktyvus moksleivių dalyvavimas yra vienas iš veiksmingiausių būdų, sprendžiant alkoholio vartojimo problemą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga bendradarbiavo su VšĮ „Vaikų linija“, prisidedama organizuojant renginį „Savaitė be patyčių“.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga prisidėjo prie Sveikatos apsaugos ministerijos inicijuoto vaikų sveikatingumo renginio „Kai mūsų širdys plaka išvien“ organizavimo. Renginio tikslas – skatinti ir didinti socialinės rizikos grupės vaikų užimtumą ir fizinį aktyvumą, sudominti juos užsiimti aktyvia fizine veikla ir įvairiomis kitomis laisvalaikio užimtumo formomis, mažinti jų socialinę atskirtį. Renginyje dalyvavo vaikai iš 57 savivaldybių.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai komisijos nario teisėmis dalyvavo bendrojo lavinimo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių respublikinio teisinių žinių konkurso „Temidė“ baigiamajame renginyje, kurio metu buvo išrinkta geriausia mokinių komanda. Konkurso „Temidė“ tikslas – ugdyti mokinių teisinį sąmoningumą, pagarbą valstybei ir jos įstatymams, geresnį teisinės sistemos pažinimą.

VII. IŠVADOS

Apžvelgiant vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos padėtį, įvairiuose lygmenyse priimtus sprendimus ir veiklos kryptis, skirtas gerinti vaiko padėtį, užtikrinti tinkamą vaiko teisių ir jo interesų apsaugą ir įgyvendinimą, pastebimi tam tikri teigiami pokyčiai, tačiau pastaraisiais metais dėl ekonominės finansinės padėties valstybėje buvo sumažintas vaiko teisių apsaugos sričiai skiriamas finansavimas (neskiriant ar skiriant nepakankamai lėšų teisės aktų įgyvendinimui; institucijų veiklai; savivaldos lygmenyje vaiko teisių apsaugos srityje dirbančių specialistų trūkumo ar jų kompetencijos, kvalifikacijos, tinkamo aprūpinimo ryšio, transporto ir kt. priemonėmis problemų sprendimui; ir kt.). Taip pat pastebimas atsakingo dėmesio ne vienerius metus besitęsiančių problemų sprendimui neskyrimas ar nepakankamai veiksmingas problemų sprendimas, sąlygojantys išvadą, kad nėra užtikrinamas tinkamas, tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose nustatytas vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos, vaiko gerovės lygis.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad:

1. Teisiniam reglamentavimui būdingas tam tikras lėtumas ir nepaslankumas, atsižvelgiant į įvairiose srityse vykstančius pokyčius bei didinamą vaiko teisių apsaugą. Paminėtina, jog pamatinis nacionalinis vaiko teisių apsaugos srities teisės aktas – Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, priimtas 1996 metais, iki šiol nėra iš esmės peržiūrėtas, derinant jį su tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų nuostatomis, nors toks valstybės įsipareigojimas buvo įtvirtintas ne viename dokumente; galioja 1985 metais priimtas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, kuriame yra tik keletas nuostatų dėl vaiko dalyvavimo administraciniame procese; kt.

2. Nacionaliniu ir vietos lygmeniu vaiko teisių apsaugos srityje dirbančios institucijos susiduria su nepakankamo finansavimo problema, todėl negali tinkamai įgyvendinti nustatytų tikslų, uždavinių ir funkcijų.

2.1. Pagrindinei ir arčiausiai vaiko esančiai vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos grandžiai – savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams, nėra skiriamas pakankamas dėmesys bei numatomos ir įgyvendinamos priemonės, kurios sustiprintų savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrius. Lietuvos Respublikos Seimas 2012 metais patvirtino Vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkos koncepciją, kurioje nebuvo numatyti esminiai institucinės sistemos pokyčiai, kurie sudarytų galimybes spręsti institucinės sąrangos ir institucijų veiklos bei, tuo pačiu, vaiko teisių apsaugos efektyvumo problemas.

2.2. Jungtinių Tautų Organizacijos Žmogaus teisių komisijoje ir Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės asamblėjos sesijoje 1991 metais priimtuose Paryžiaus principuose,

kuriais tarptautinėje praktikoje vadovaujamosi, siekiant suvienodinti žmogaus teisių gynimo institucijų (įskaitant ir vaikų teisių gynėjus) veiklą ir jos principus, nustatyti pagrindiniai reikalavimai nacionalinėms žmogaus teisių gynimo institucijoms, ypatingą dėmesį skiriant šių institucijų finansavimui. Paryžiaus principuose bei jų įgyvendinimo vadove nurodoma, jog tiek vykdomoji, tiek įstatymų leidžiamoji valdžia turi užtikrinti šioms įstaigoms tokį finansavimą, kuris garantuotų reikiamą finansavimą visų funkcijų vykdymui, garantuotų kontrolieriaus (ombudsmeno) nepriklausomumą ir savarankiškumą renkantis veiklos kryptis ir prioritetus. Pastaraisiais ekonominės krizės šalyje metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai sumažinti asignavimai sąlygoja veiklos krypčių pasirinkimą ir neužtikrina galimybių skirti didesnę dėmesį ir vykdyti leidybinę, šviečiamąją, informacinę veiklą, įtraukti vaikus ir užtikrinti jų dalyvavimą, su jais susijusių klausimų sprendime, plėtoti tarptautinį bendradarbiavimą, užsakyti mokslinius tyrimus dėl išryškėjusių problemų ir jų sprendimų būdų, naudotis ekspertų paslaugomis, įtraukiant juos į tarpžinybinių darbo grupių veiklą (apmokant už darbą) ar kt.

3. Nepakankamai išvystytas socialinių paslaugų tinklas nesudaro galimybių tinkamai organizuoti ir vykdyti prevencinį socialinį darbą, teikiant sudėtingoje situacijoje atsidūrusiai šeimai ir joje augantiems vaikams reikalingas paslaugas, kol šeima nepatenka į socialinę riziką. Krizių šeimoje atvejai neretai sprendžiami nevertinant pasirinktų socialinio darbo metodų bei priemonių (socialinių paslaugų rūšies) tinkamumo ir efektyvumo, neanalizuojant taikytų priemonių neveiksmingumo priežasčių ir (ar) naujų (kitų) pagalbos priemonių taikymo galimybių. Socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimoms, auginančioms nepilnamečius vaikus, infrastruktūra savivaldybėse išplėta netolygiai, daugelyje savivaldybių teikiamų socialinių paslaugų skaičius bei rūšys neatitinka realių socialinių paslaugų gavėjų (socialinės rizikos šeimų ir jose augančių nepilnamečių vaikų) poreikių. Praktikoje gana dažnai krizių šeimoje atvejais, socialinės rizikos šeimose kylančios problemos sprendžiamos priimant sprendimą paimiti vaiką iš šeimos. Neretai, nustačius vaikui laikinąją globą (rūpybą), socialinis darbas su vaiko tėvais yra vykdomas formaliai (apsiribojant formaliai teikiamomis bendrosiomis paslaugomis), neieškant realių galimybių suteikti daugiau specialiųjų paslaugų, nesuteikiant šeimai reikiamos pagalbos, kad būtų pašalintos vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo priežastys ir vaikas gražintas į šeimą.

4. Nėra pakankamos tėvystės įgūdžių ugdymo programų sklaidos bei galimybės naudotis šiomis programomis. Savivaldybėse retai organizuojama psichosocialinė ir kita reikalinga pagalba krizėje atsidūrusioms šeimoms. Sprendžiant su vaiku susijusius ginčus ir įvairius klausimus yra itin retai taikomas taikinamasis tarpininkavimas (mediacija). Vaikų teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina) ir (arba) giminaičiais yra dažnai pažeidžiama tiek dėl tėvų sąmoningumo, geranoriškumo trūkumo spręsti kylančias problemas ir ginčus taikiai, tarpusavio susitarimu, tiek ir dėl netinkamo kompetentingų valstybės ir (arba) savivaldybės institucijų funkcijų, pareigų vykdymo, teisinio reglamentavimo spragų bei pagalbos ginčo šalims trūkumo.

5. Nėra skiriamas tinkamas dėmesys bei vangiai sprendžiama kvalifikuotos psichologinės pagalbos vaikui ir šeimai prieinamumo bei psichologo dalyvavimo teisiniuose procesuose, kuriuose dalyvauja vaikas, užtikrinimo problema. Trūksta nemokamas psichologines konsultacijas vaikui ir šeimai teikiančių įstaigų bei psichologų, kai kuriose savivaldybėse pedagoginės psichologinės tarnybos teikia psichologinę pagalbą ne tik ugdymosi problemas turinčiam vaikui ir jo šeimos nariams, bet ir vaikui ir jo šeimos nariams, kai susiduriama su kitokio pobūdžio psichologiniais sunkumais ir problemomis.

6. Visuomenėje vis dar plačiai toleruojamas fizinių bausmių vaikams taikymas, o valstybė imasi per mažai priemonių joms uždrausti ir keisti visuomenėje susiformavusias nuostatas. Nepaisant inicijuojamų atitinkamų teisės aktų pakeitimų, įstatyminiame lygmenyje vis dar nėra aiškiai ir nedviprasmiškai įtvirtintas fizinių bausmių naudojimo prieš vaikus draudimas.

7. Vaiko globos sistema ir reglamentavimas vis dar reikalauja esminių pokyčių, siekiant užtikrinti jų suderinamumą su tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą, standartais.

Įsisenėjusios problemos vaiko institucinės globos srityje reikalauja neatidėliotino jų sprendimo. Pastebėtina, jog nors bendras per metus tėvų globos netekusių vaikų skaičius mažėja, tačiau daugiau nei pusė vaikų yra apgyvendinami globos institucijose, o ne šeimose ar šeimynose.

8. Neįvykdyta institucinės vaikų iki 3 (4) metų globos reforma, pertvarkant sutrikusio vystymosi kūdikių namus iš asmens sveikatos priežiūros į socialinės globos įstaigas. Ilgalaiškės valstybės ir savivaldybės institucijų pastangos, strateginių bei programinių dokumentų įgyvendinimo priemonės, sprendžiant institucinės globos, ypač vaikų iki 3 metų amžiaus, pertvarkos problemas, yra nepakankamos ir neefektyvios.

9. Vaikams nėra užtikrinama galimybė gauti reikiamu laiku kokybiškas ikimokyklinio ar (ir) priešmokyklinio ugdymo įstaigų paslaugas, atitinkamoje pagal gyvenamąją vietą priklausančioje ugdymo įstaigoje. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigose, ypatingai esančiose kaimo vietovėse, trūksta psichologų, logopedų, specialiųjų pedagogų. Kaimo vietovėse gyvenančios šeimos (vaikai) susiduria su vaikų pavėžėjimo į ikimokyklinio ugdymo įstaigą problema. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigose vaikams nėra užtikrinamos tinkamos saugios ir sveikos sąlygos.

10. Vaikui ne visada garantuojama tinkama jo privataus gyvenimo apsauga. Vaiko teisė į privatumą pažeidžiama, kai sprendžiant su vaiku susijusius klausimus, jų sprendimui yra pasitelkiama žiniasklaida; kai be vaiko sutikimo socialiniuose tinkluose, visuomenės informavimo priemonėse ir kt., platinama vaizdo medžiaga, nuotraukos ir kt.; kai tretiesiems asmenims, neturintiems teisėto pagrindo disponuoti informacija, pateikiama privataus pobūdžio informacija apie vaiką; kai švietimo, globos ir kitose atitinkamose įstaigose vaikui nėra užtikrinamos tinkamos privataus gyvenimo sąlygos.

11. Vaikų apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio viešųjų renginių (koncertų ir pan.) metu yra nepakankamai užtikrinama ir efektyvi, kadangi viešųjų renginių organizatoriai ne visada laikosi teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų bei kadangi teisės aktuose numatytos apsaugos priemonės, reikalavimai yra nepakankami, siekiant užtikrinti tinkamo lygmens vaikų apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio.

VIII. SIŪLYMAI

Atsižvelgdama į ataskaitinių metų veiklos rezultatus, atliktus tyrimus vaiko teisių apsaugos srityje bei pastebėtas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlo:

1. Skirti kiek įmanomai didesnę dėmesį, atsižvelgiant valstybės finansinius išteklius, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių finansavimui, darbuotojų kvalifikacijos kėlimui, tinkamam aprūpinimui darbui reikalingoms priemonėms (ryšių, transporto, biuro ir kt. priemonėms).

2. Siekiant išvengti vaiko paėmimo iš šeimos ir jo patekimo į vaiko globos sistemą, plėtoti socialinių paslaugų socialinės rizikos šeimoms ir jose augantiems vaikams infrastruktūrą ir prieinamumą savivaldybėse, užtikrinant šeimų poreikius atitinkančių socialinių paslaugų teikimą. Užtikrinti vieningą socialinio paslaugų poreikio nustatymo, teikimo bei kokybės kontrolės sistemą.

3. Peržiūrėti ir įvertinti įgyvendintas vaiko globos reformos priemones ir ieškoti efektyvių būdų skatinti vaiko globą šeimoje ir šeimynoje. Svarstyti vaiko globos išmokos padidinimo, atlygio globėjams klausimus bei kurti paslaugų vaikams globojančioms šeimoms infrastruktūrą.

4. Neatidėliotinai vykdyti institucinės vaikų iki 3 (4) metų globos reformą, pertvarkant sutrikusio vystymosi kūdikių namus iš asmens sveikatos priežiūros į socialinės globos įstaigas (išgryninant socialinės globos paslaugas, teikiamas sveikiems vaikams ir ankstyvosios rehabilitacijos ir slaugos paslaugas, teikiamas vaikams su sveikatos sutrikimais ar negalia,

finansavimo ir kitus klausimus), taip pat sistemiškai spręsti paslaugų kūdikiams ir vaikams iki 3 (4) metų poreikio nustatymo ir prieinamumo klausimus (atsižvelgiant į paslaugų vaikams poreikį bei į jų gyvenamąją vietą), keisti šių įstaigų finansavimo modelį.

5. Spartinti neįgalių vaikų globos namų deinstitutionalizacijos procesus, siekiant, kad neįgalūs vaikai galėtų gyventi aplinkoje, artimoje šeimai. Plėtoti neįgaliųjų vaikų socialinės integracijos procesus.

6. Spręsti socialinės vaiko globos paslaugų kokybės ir efektyvios jos kontrolės problemas.

7. Siekiant išvengti vaiko atstovų(-o) pagal įstatymą piktnaudžiavimo savo teisėmis ir pareigų nevykdymo, perleidžiant jas tretiesiems asmenims, svarstyti klausimą dėl teisinio reglamentavimo tobulinimo ir kitų priemonių, kuriomis būtų užkirstas kelias perleisti vaiko atstovams(-ui) pagal įstatymą asmenines teises ir pareigas tretiesiems asmenims.

8. Tobulinti neturtinio pobūdžio teismo sprendimų, susijusių su vaikais, vykdymo reglamentavimą. Parengti metodines rekomendacijas dėl tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir institucijų vaidmens šių sprendimų vykdyme.

9. Spręsti psichologinės pagalbos vaikui ir psichologo dalyvavimo teisiniuose procesuose, kuriuose dalyvauja vaikas, užtikrinimo problemą.

10. Įstatyminiame lygmenyje aiškiai įtvirtinti fizinių bausmių vaiko atžvilgiu draudimą.

11. Atsižvelgiant į ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paslaugų trūkumą, ieškoti efektyvių šios problemos sprendimo būdų. Veikiančiose ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigose užtikrinti vaikams sveiką ir saugią aplinką.

12. Tobulinti nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio reglamentavimą, išsamiai reglamentuojant viešųjų renginių (koncertų ir pan.) organizavimo procedūras, taip pat organizatorių ir kitų rengėjų atsakomybę už neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos skleidimą.

13. Skirti ypatingą dėmesį naujų tarptautinių valstybės įsipareigojimų, susijusių su vaiko apsauga nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos, prekybos vaikais ir pagalbos šių nusikalstamų veikų aukoms, įgyvendinimui.

14. Parengti ir priimti naujos redakcijos Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą.

15. Pradėti vaiko teisių apsaugos kontrolierės inicijuotų ir Seimo narių parengtų ir užregistruotų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.172, 3.176, 3.182, 3.183, 3.210, 3.212, 3.241, 3.250, 3.254, 3.257, 3.262, 3.264, 3.269 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (Nr. XIIP-322), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 407 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (Nr. XIIP-323), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 24, 56 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo 47(1) ir 56(1) straipsniais įstatymo projekto (Nr. XIIP-321), Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 55 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (Nr. XIIP-307), Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 12 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (Nr. XIIP-308) ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (Nr. XIIP-320) svarstymus.

Lygių galimybių kontrolierė,
pavadojanti vaiko teisių apsaugos kontrolierę

Aušrinė Burneikienė